

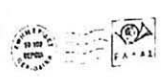
πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 9

ιανουάριος - φεβρουάριος - μάρτιος '95

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΔΕ.ΤΟ.ΠΟ.ΚΑ.

Κόλβατσης Κυριαζής, Πρόεδρος
Ουσουλτζόγλου - Γεωργιάδου Χαρούλα, Αντιπρόεδρος
Βαφείδης Κων/νος, Αντιδήμαρχος
Κουρουζίδης Γιάννης, Μέλος
Σοφινανίδης Εμμανουήλ, Μέλος
Χιονίδης Γεώργιος, Μέλος
Ταρατσίδης Δημήτριος, Μέλος
Δραγκόλας Παύλος, Μέλος
Αναστασίου Νίκος, Μέλος

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ

Καμπούρης Γιάννης, Διευθυντής
Ταρατσίδης Δημήτρης, Λογιστήριος
Στάντζος Αθανάσιος, Γραμματέας
Νικολόπουλος Νίκος, Τεχνική Υποστήριξη
Βέρρος Δημήτρης, Γενικών Καθηκόντων
Μηνάς Κοντολέων, Γενικών Καθηκόντων
Κότσαλου Βούλα, Βιβλιοθηκονόμος
Στεργιόπουλος Δημήτρης, Μαθητικό Κέντρο

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Δήμου Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία

Εάνθης 5, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 22.967 - 62.548, FAX (0331) 27.914

- Αντωνιάδεις Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, Εάνθης 5, τηλ. 62.548

- Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου", Θ. Ζωγιοπούλου 3, τηλ. 24.879

- Κέντρο Νεολαίας, Αντ. Καμάρα 9, τηλ. 28.277

- Μαθητικό Κέντρο, Κωτσούνιου 16, τηλ. 66.380

Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Βέροιας

- Διεύθυνση - Γραμματεία

Εάνθης 5, 59 100 ΒΕΡΟΙΑ, τηλ. (0331) 29.295, FAX (0331) 27.914

Ετήσια συνδρομή (4 τεύχη): 3.000 δρχ. Νομικά πρόσωπα, Οργανισμοί
: 1.500 δρχ. Φυσικά πρόσωπα
Τιμή τεύχους: 500 δρχ.

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 9

ιανουάριος - φεβρουάριος - мάρτιος '95

ΕΚΔΟΣΗ ΔΕΤΟΠΟΚΑ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ: Βέροια, δρομάκι με "σαχνισιά".

πολιτιστικά δρώμενα

ΤΡΙΜΗΝΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΗΜΟΥ ΒΕΡΟΙΑΣ Αρ. Έκδοσης 9

ιανουάριος - φεβρουάριος - мάρτιος '95

Υπεύθυνες Σύνταξης:

Τυφοξύλου Ευθαλία

Λάμπρη Χαρά

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
ΣΧΟΛΙΑ.....	5
ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΛΑΪΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ	
N. Μουτσόπουλος: Τα σπίτια της Βέροια.....	6-13
N. Καλογήρου: Ο αστικός χώρος της Βέροιας.....	14-17
Θ. Γαβριηλίδης: Μια αρχοντική αυλή - μοναστήρι - κάστρο. Μέσα στο κάστρο της Βέροιας το 1326.....	18-21
K. Βαφείδης: Βέροια χαρακτηριστικά του αστικού χώρου.....	22-23
B. Σαϊτης: Βέροια Μακεδονική Αρχιτεκτονική.....	24-25
Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Βέροιας: Η πρόταση ρύθμισης του ιστορικού κέντρου της Βέροιας.....	26-28
Θ. Βαφείδης: Η επίδραση του Αρχιτεκτονικού παραδοσιακού περιβάλλοντος της Βέροιας στον καλλιτέχνη Θ. Βαφείδη.....	29
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
Γ. Καμπούρης: Εθνικό πολιτιστικό δίκτυο πόλεων - ευθύνες και προοπτικές.....	30-31
B. Βαλαβάνης: Μουσική παράδοση: Παρελθόν, παρόν και μέλλον.....	32-34
B. Κοτσάλου - Πάπαρη: Δημοτική Βιβλιοθήκη "Θ. Ζωγιοπούλου" Μ' ένα βιβλίο πετάω.....	35-36
ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	37
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ	

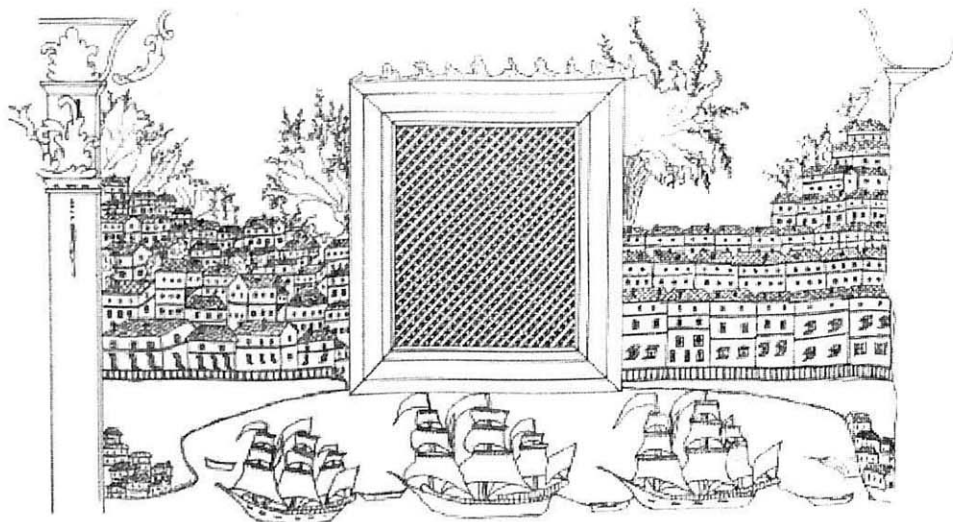
* Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα.
* Το περιοδικό δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα

Πόσο παράξενα μας κοιτάζουν ξαφρικά τα σπίτια,
τα χωρεντήρια των ανθρώπων, σαν τα χαϊδέφει κάποια
αρταύγεια.

Γ. Σεφέρης ο κ. Στρατής Θαλασσινός

Δ' Φωτιές του Αι-Γιάννη

Από τη Συντακτική Επιτροπή

Λεπομέρεια τοιχογραφίας και καφάσι στον καλόν οντά του αρχοντικού του Σιορ - Μανωλάκη

σχόλια

Ολοι θεωρούμε σημαντικό να γνωρίζουμε όλα όσα μας αφορούν, όσα σχετίζονται με τον εαυτό μας, το είναι μας, την καταγωγή μας. Κάτι που, χωρίς αμφιβολία, μας χαρακτηρίζει, έχει το προσωπικό μας στίγμα, δείχνει κατά κάποιο τρόπο την ταυτότητά μας, είναι ο χώρος όπου ζούμε, το σπίτι μας.

Αν ρίξει κανείς μια ματιά στις Ελληνικές πόλεις με δυσκολία θα διακρίνει αυτό που λέμε "χρώμα". Ενα άναρχο συνοθύλευμα απο μπετόν διάσπαρτο σε δρόμους στενούς είναι το χαρακτηριστικό της νεοελληνικής πόλης. Της πόλης που μεγάλωσε γρήγορα και περίεργα μετά τη δεκαετία του '50. Της πόλης που φρόντισε να ισοπεδώσει σε μια νύχτα σχεδόν τα σπίτια με τις χαρούμενες αυλές και να τα αντικαταστήσει με το κοινόβιο της πολυκατοικίας με το σύστημα της αντιπαροχής. Και έτσι για τα "τρίαντα αργύρια" της άνεσης του μπάνιου και του μπιντέ προδόθηκε το παραδοσιακό ελληνικό σπίτι.

Και έρχεται φυσικό το ερώτημα. Είμαστε άραγε ένας λαός που ξεχνάει, που αλλοτριώνεται εύκολα, που δεν έχει βαθιές ρίζες; Είμαστε ένας λαός που αδιαφορεί για την παράδοσή του; Ίσως επιφανειακά να φαίνεται έτσι. Και ίσως πολλές φορές να κατηγορήσαμε τους εαυτούς μας προσδίδοντας αυτή την ιδιότητα. Η αλήθεια όμως δεν είναι αυτή.

Πως θα μπορούσαμε να αντισταθούμε και να κρατήσουμε τα σπίτια μας όταν υπάρχει ένα κράτος που αποφασίζει να κρατήσουμε ως διατηρητέα τα παλιά παραδοσιακά μας σπίτια χωρίς συγχρόνως να μεριμνά για την οικονομική υποστήριξη αυτών που είχαν σπίτια για διατήρηση.

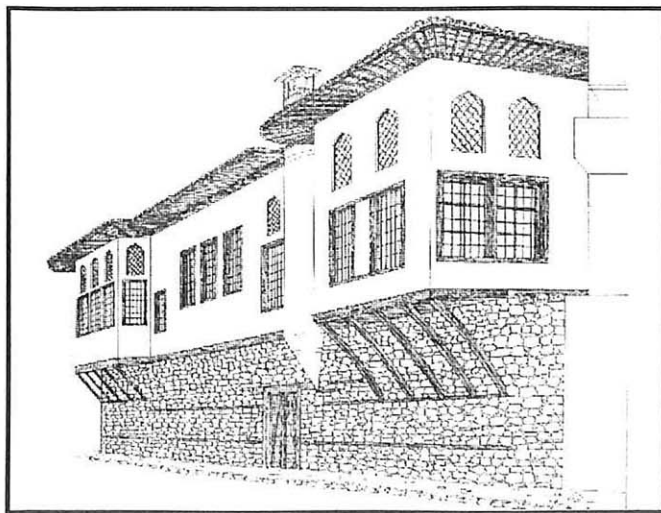
Φτωχός μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ο λαός μας. Επιθυμία του να ζήσει καλύτερα. **Αποτέλεσμα:** η εύκολη παραχώρηση του παλιού, χωρίς ανέσεις σπιτιού στο δέλεαρ του διαμερίσματος. Και πάλι ένα κράτος απέναντι που ενισχύει την καταστροφή των παλιών σπιτιών. Ενα κράτος που διευκολύνει την άναρχη ανοικοδόμηση, που δεν ενδιαφέρεται να στηρίξει οικονομικά τις πόλεις ώστε να διατηρήσουν το

όποιο ιστορικό κέντρο διέθεταν. Ενα κράτος που επιτρέπει, στο όνομα της ψηφοθηρίας, να χτιστούν οι πολυκατοικίες στα ίδια οικοδομικά μέτρα που ήταν χτισμένο το παλιό σπίτι, και δεν επιμένει με νόμους απαράβατους να επιτύχει τη σωστή διάνοξη των δρόμων. **Αποτέλεσμα:** όγκοι τσιμεντένιοι χωρίς ρυθμό πάνω σε δρόμους στενούς από τους οποίους μετά βίας περνάει ένα αυτοκίνητο. Γιατί είναι ίδιοι εκείνοι οι δρόμοι απ' όπου παλιά περνούσαν μόνο άνθρωποι πεζοί και ζώα.

Και όταν οι Έλληνες ανέπτυξαν το βιοτικό τους επίπεδο και θέλησαν να κατασκευάσουν μονοκατοικίες και πάλι το κράτος δεν μερίμνησε να έχουν τα σπίτια αυτά ένα περίπου ενιαίο ρυθμό. Εμεινε στην κρίση του κάθε ιδιώτη που διέθετε τα χρήματα, να αποφασίσει για το ρυθμό της κατοικίας του ή στην κρίση του αρχιτέκτονα που θα έπαιρνε την αμοιβή. Σε κάθε περίπτωση έχουμε να κάνουμε ένα κράτος που ευνοεί και επιτρέπει ή απαγορεύει, χωρίς βαθύτερη σκέψη και χωρίς σεβασμό στα παραδοσιακά μας μνημεία.

Σήμερα τρέχουμε να διατηρήσουμε ό,τι μπορεί να διατηρηθεί, ό,τι απέμεινε. Χωρίς και πάλι μια σωστή οικονομική υποστήριξη από μέρους του κράτους σ' αυτούς που έχουν τα διατηρητέα σπίτια, και δημιουργώντας ακόμη ένα σωρό γραφειοκρατικά εμπόδια σ' αυτούς που θέλουν να αναπαλαιώσουν με δικά τους έξοδα τα σπίτια όπου μένουν.

Παραδομένοι λοιπόν όλοι μας σε μια καλύτερη υλική διαβίωση, γίναμε θύματα του εύκολου κέρδους. Γίναμε θύματα μιας ζωής χωρίς αξίες άλλες έξω απ' αυτήν του χρήματος. Και επειδή, όταν ικανοποιείται κανείς μόνο υλικά, παραμένει με κάποιο κενό μέσα του, σήμερα τρέχουμε να θαυμάσουμε και να διατηρήσουμε ό,τι πολύτιμο έχει μείνει. Αυτές λοιπόν οι φωτεινές αυλές που απέμειναν ή ό,τι κρατήθηκε σε φωτογραφία και μελετάται από ειδικούς είναι αυτό που θέλουμε να διατηρήσουμε ζωντανό μέσα μας. Και έτσι έρχεται η σειρά του αφιερώματος. Βέροια λοιπόν. **Αφιέρωμα:** παραδοσιακή αρχιτεκτονική.

Προοπτική άποψη του σπιτιού του Περ. Τζιντού.

ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Μουτσόπουλος Νικόλαος. Αρχιτέκτων Καθηγητής του Πολυτεχνείου Θεσσαλονίκης

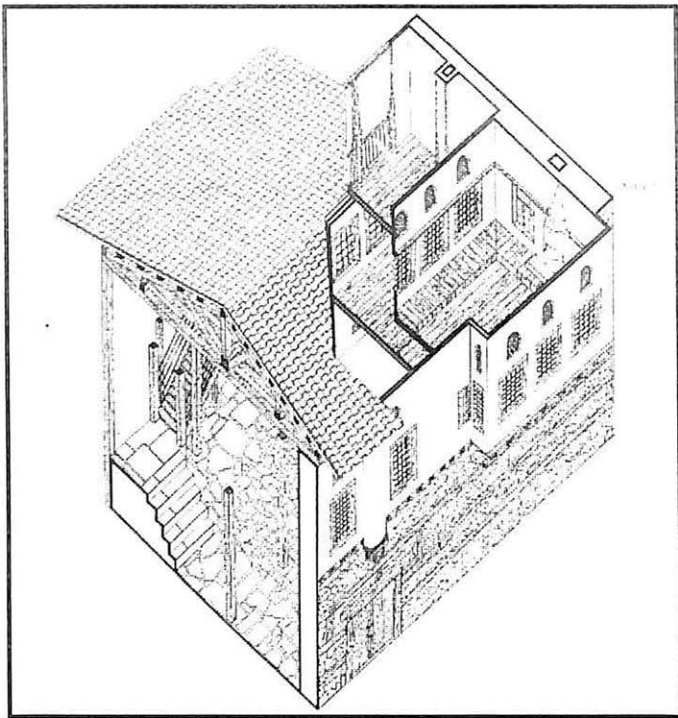
Στοιχεία για τη μορφή των μακεδονικών σπιτιών πριν από τον 18ο αιώνα δεν υπάρχουν γιατί ούτε τα σπίτια σώθηκαν της εποχής αυτής, αλλά ούτε και πληροφορίες έχουμε που να μας διαφωτίζουν για τη μορφή τους. Μοναδικές πηγές στις οποίες μπορούμε να βασιστούμε και να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα είναι οι απλές μορφές των λαϊκών κατοικιών και ιδιαίτερα του αγροτικού πλατυμέτωπου πυρήνα που βλέπουμε να παραμένει αναλλοίωτος από την πιο αρχαία εποχή¹.

Περιορισμένες πληροφορίες για τα Βεροιώτικα σπίτια του 17ου αιώνα βρίσκουμε στα διάφορα έγγραφα του ιεροδικείου της Βέροιας². Σε μια ιεροδικαστική πράξη (αρ. 41) του 1460 μαθαίνουμε μια διαφωνία μεταξύ δυο Ελλήνων γειτόνων της συνοικίας του Αγίου Παταπίου, ότι τα σπίτια τους ήταν μονόροφα και εφαιπτόμενα. Κάποτε ο ένας ανύψωσε δεύτερο όροφο και μάλιστα άνοιξε παράθυρο προς τη μεσοτοιχία και το πιο κρίσιμο ήταν ότι δεν έλαβε πρόνοια για τα νερά της βροχής που έπεφταν προς το μέρος της γειτονικής ιδιοκτησίας. Σε ένα άλλο έγγραφο (αρ. 8), με την ίδια χρονολογία, μνημονεύεται αγοραπωλησία "τεσσάρων χαμηλών και μιας υψηλής οικιών" στη συνοικία των Ταξιαρχών από τον Τούρκο ιδιοκτήτη σε Έλληνα Βεροιώτη αγοραστή. Σε μια άλλη πράξη (αρ. 252, Σεβάλ. 1049) οριστικής πώλησεως, με την ίδια χρονολογία, διαβάζουμε πληροφορίες για ένα τούρκικο σπίτι, στη συνοικία Μπαμπά Τεκέ, που είχε δυο ανώγια δωμάτια, λουτρό, τρεχούμενο νερό και μισό στρέμμα κήπου με οπωροφόρα δέντρα και αυλή. Σε Έλληνα, επίσης, πουλήθηκαν όπως διαβάζουμε σε πράξη (αρ. 12) της ίδιας εποχής, δυο ισόγεια και δυο διόροφα σπίτια με αυλή, τρεχούμενο νερό και ιδιωτικό δρόμο στη συνοικία της Αγίας Τριάδος, πάλι από Τούρκο ιδιοκτήτη.

Παρόμοιες πληροφορίες θα υπάρχουν αρκετές και σε άλλα έγγραφα του Ιεροδικείου της Βέροιας που δεν μας είναι ακόμα γνωστές. Πάντως από τις λιγοστές αυτές πληροφορίες, μπορούμε με αρκετή ασφάλεια να διαπιστώσουμε, πως στα μέσα του 17ου αιώνα στη Βέροια, όπως και στη Κοζάνη³, υπάρχουν διόροφες οικοδομές παράλληλα με τα ισόγεια κτίσματα. Μαθαίνουμε ακόμα ότι τα σπίτια είχαν εκτός από την αυλή και κήπο και έμοιαζαν συνεπώς αρκετά με τα παλιότερα σπίτια του 18ου αιώνα, που σώζονταν πριν λίγα χρόνια, καθώς και με τα σπίτια του 19ου αιώνα που υπάρχουν και σήμερα στη Βέροια. Από τις σκόρπιες πληροφορίες των εγγράφων αυτών βγάζουμε το συμπέρασμα ακόμα πως ήταν γνωστές και οι τετράριχτες στέγες στα σπίτια και ότι, τουλάχιστον τα τούρκικα σπίτια, είχαν ιδιόκτητο λουτρό (χαμαμ), ότι τα περισσότερα σπίτια της Βέροιας είχαν τρεχούμενο νερό και τέλος ότι το πολεοδομικό σύστημα τον 17ο

αιώνα ήταν, όπως και στις σημερινές παλιές γειτονιές, με αρκετούς τυφλούς ιδιωτικούς δρόμους (αδιέξοδα).

Δυστυχώς στα έγγραφα αυτά δεν γίνεται λόγος για τη μορφή των ανοιγμάτων, για τα "χαγιάτια" ή τα "δοξάτα" προς την εσωτερική αυλή, ή για τα "σαχνισιά"⁴, και έτσι δεν μπορούμε με ασφάλεια να βγάλουμε συμπεράσματα σχετικά με τη μορφή των "ηλιακών". Πρέπει όμως οπωσδήποτε να υπήρχαν, όπως και τον 19ο αιώνα, γιατί τα μορφολογικά αυτά στοιχεία του μακεδονικού σπιτιού δεν εμφανίστηκαν τα νεώτερα χρόνια, αλλά υπήρχαν, όπως γνωρίζουμε, τουλάχιστον από τη βυζαντινή εποχή.

εικ. 1: Αξονομετρική τομή του σπιτιού του Χατζηναντωνίου.

Από παρατηρήσεις και στοιχεία που έχουμε συγκεντρώσει καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ο αρχικός πυρήνας της πλατυμέτωπης πλινθόκτιστης αγροτικής κατοικίας με τη δίρριχτη στέγη, με την προσθήκη προκτισμάτων έλαβε στην αρχή το σχήμα Γ και ύστερα το σχήμα Π, σε κάτοψη, έως ότου αποχτήσει το τόσο χρήσιμο στο Ελληνικό κλίμα αίθριο, ακριβώς όπως το συναντούμε στις κατοικίες της Δήλου και της Ολύμπου⁵. Ο αρχικός πλατυμέτωπος πυρήνας, από πολύ νωρίς θα απόχτησε μπροστά ένα προστέγασμα, ένα προστώο, ένα ισόγειο "χαγιάτι" αυτό ακριβώς που διαμορφώθηκε αργότερα στη βε-

αφιέρωμα

ροιώτικη αρχιτεκτονική, ως "ανώγιο χαγιάτι", ως "δοξάτος".

Στο ισόγειο του σπιτιού της πλατείας Τσερμέν αναγνωρίζουμε τον πλατυμέτωπο πυρήνα με το προστώον. Στον όροφο, που ουσιαστικά αποτελεί μian επανάληψη, μια επάλληλη μορφή, του ισογείου παρατηρούμε την εξελιγμένη μορφή σε σχήμα Γ. Η μορφή όμως της κατόψεως του σπιτιού της πλατείας Τσερμέν έχει και μian άλλη πρόοδο, που δεν την παρατηρούμε γενικά στο αγροτικό σπίτι με όροφο, όπως το συναντούμε στα Γιαννιτσία, ή στο Σιδηρόκαστρο (Ντεμίρ-Ισάρ). Εδώ το κλιμακοστάσιο δε βρίσκεται ελεύθερο στο "χαγιάτι", αλλά έχει καταλάβει στο ισόγειο τον ένα από τους δυο χώρους και στον όροφο δημιουργεί έναν ημιυπαίθριο προθάλαμο. Αυτή η τοποθέτηση του κλιμακοστασίου θα οδηγήσει, αργότερα, σε πιο εξελιγμένες μορφές της μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Την περίπτωση που αναφέραμε του πλατυμέτωπου σπιτιού, με το κλιμακοστάσιο στο "χαγιάτι", την απαντούμε συχνά στη Βέροια και αποτελεί ουσιαστικά τον πυρήνα του Βεροιώτικου σπιτιού. Ο τύπος αυτός παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα γιατί μπορεί να σταθεί και σαν ανεξάρτητη κατοικία σε ελεύθερο οικοδομικό σύστημα, αλλά και στο λεγόμενο "εν σειρά". Στη Βέροια ολόκληρα τετράγωνα αποτελούνται από την επανάληψη του απλού αυτού πλατυμέτωπου πυρήνα με το κλιμακοστάσιο στο "χαγιάτι". Ο τύπος του πλατυμέτωπου αυτού σπιτιού, άλλοτε ισόγειος, άλλοτε με όροφο και χαγιάτι (εικ. 143-149), πρέπει να μελετηθεί ιδιαίτερα γιατί κρύβει μέσα του σπέρματα του πανάρχαιου κυττάρου.

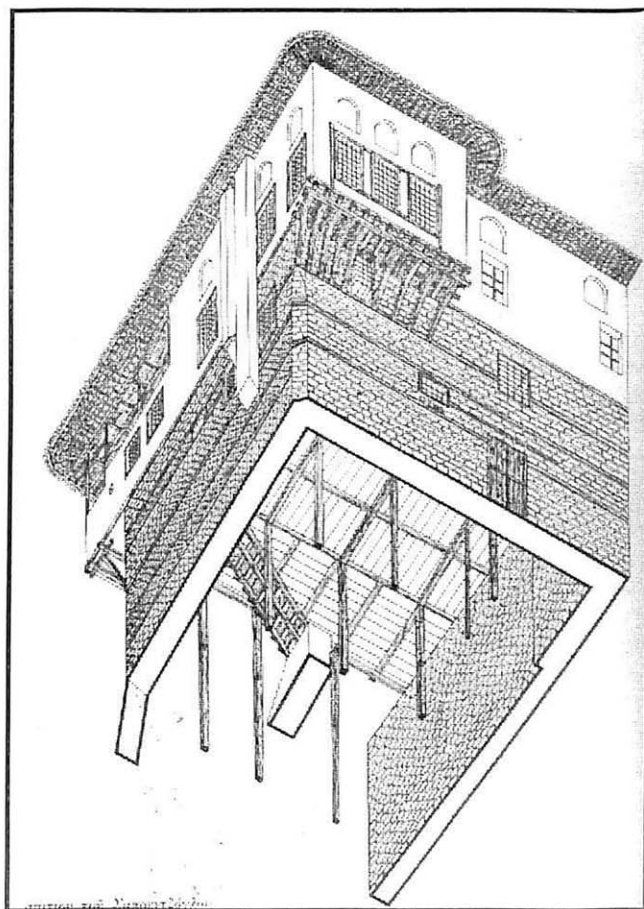
Τα "μπουχαριά" στη Βέροια προβάλλουν πάντοτε στην όψη και αποτελούν διακοσμητικά μέλη που πλουτίζουν την επανάληψη των ιδίων στοιχείων. Σε περιπτώσεις επαναλήψεως πιο συνθέτων κατόψεων παρατηρούμε ότι ορισμένοι χώροι προεξέχουν για φωτισμό και θέα. Στην περίπτωση που εξετάζουμε προεξέχουν οι χώροι μόνο στην πλάγια, τη δευτερεύουσα όψη του σπιτιού. Από την κοινή εσωτερική αυλή η θέα θυμίζει τη γνωστή διάρθρωση των κελιών στα μοναστηριακά συγκροτήματα. Στα κλειστά αυτά οικοδομικά τετράγωνα της Βέροιας στην ελεύθερη εσωτερική αυλή τη θέση του καθολικού την παίρνει ο ενοριακός περίκλειστος από κτίσματα ναός.

Όταν το οικόπεδο τυχαίνει να είναι γωνιακό και στενόμακρο, όπως στο παράδειγμα που μελετήσαμε, στην οδό Αγγέλου 2, το σπίτι παίρνει την ίδια διάταξη αλλά δεν είναι εύκολο να δημιουργηθεί εσωτερικό ανοιχτό "χαγιάτι", γιατί δεν φθάνει ο χώρος στον όροφο για να αναπτυχθούν τα απαραίτητα δωμάτια. Σ' αυτήν τη περίπτωση είδαμε να καταργείται το "χαγιάτι" και το κλιμακοστάσιο καταλήγει σ' ένα μακρόστενο διάδρομο προς τη μεσοτοιχία. Μ' αυτό τον τρόπο φωτίζονται όλα τα δωμάτια του σπιτιού.

Σε περιπτώσεις όπου το οικόπεδο είναι αρκετά μικρό ή το σπίτι που πρόκειται να χτιστεί είναι αρκετά μεγάλο, τότε ο ελεύθερος χώρος περιορίζεται πολύ

και παίρνει τη μορφή ενός μικρού αιθρίου (ή και εξαφανίζεται κάποτε τελείως), όσο χρειάζεται για να φωτισθούν τα δωμάτια του ορόφου και το "χαγιάτι".

Πολύ συχνά στη Βέροια, στο ισόγειο, δεν υπάρχουν χωρίσματα, αλλά ο ενιαίος χώρος με τα υποστυλώματα επικοινωνεί ελεύθερα με την αυλή και χρησιμοποιείται για ορισμένες εργασίες, όπως στο παράδειγμα του σπιτιού στην οδό Μακαριωτίσσης 20. Στην περίπτωση αυτή πάλι τα δωμάτια τοποθετούνται στη σειρά, στον όροφο και προεξέχει προς το δρόμο ένα τμήμα του "καλού οντά". Το τζάκι εδώ βρίσκεται προς τη μεσοτοιχία (αρκετά σπάνια περίπτωση). Φαίνεται πως το τριόροφο τμήμα του σπιτιού που προεξέχει προς την αυλή αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη.

εικ. 2: Αξονομετρική τομή του σπιτιού του Σαουντζόγλου.

Ενα από τα ωραιότερα παραδείγματα της βεροιώτικης αρχιτεκτονικής, και μάλιστα το περισσότερο αντιπροσωπευτικό, αποτελεί το σπίτι του Χατζηαντωνίου, στην οδό Εδέσσης 15. Στο ισόγειο υπάρχουν βοηθητικοί χώροι και το ελεύθερο τμήμα της αυλής έχει μια πολύ όμορφη απλή πλακόστρωση. Από το ισόγειο αρχίζουν δυο κλιμακοστάσια. Το ένα απέναντι ακριβώς από τη θύρα της εισόδου οδηγεί ελεύθερα στον όροφο. Το δεύτερο υπάρχει ακρι-

αφιέρωμα

βώς δεξιά ως προς τον εισερχόμενο και οδηγεί στο μετζοπάτωμα, που αποτελεί, από τυπολογική άποψη, το γνωστό μας κύτταρο του βεροιώτικου σπιτιού στραμμένο προς την εσωτερική αυλή. Αυτή η στροφή του "χαγιατιού" προς την εσωτερική ημιυπαίθρια αυλή, δίνει μια μεγαλοπρέπεια και ταυτόχρονα διαφοροποιεί τη λειτουργία του τμήματος αυτού χωρίς να το απομονώνει, αφού δε χρειάζεται να κατέβει κανείς για να βρει το κύριο κλιμακοστάσιο, αλλά υπάρχει εσωτερική μικρή σκάλα που οδηγεί επίσης στο ανώτερο ανοιχτό "χαγιατί".

Στο μετζοπάτωμα παρατηρούμε το χειμωνιάτικο δωμάτιο με το τζάκι του, τις "μουσάντρες" και τον ξεχωριστό νιπτήρα στο "χαγιατί", όπως και στον όροφο όπου υπάρχουν δυο. Και στον όροφο υπάρχουν δυο "οντάδες" με τζάκια και στην επαφή τους δημιουργούν "μουσάντρες", και ο γνωστός προθάλαμος που είδαμε στην αρχιτεκτονική της Σιάτιστας 6 και της Καστοριάς 7. Στον όροφο ένα τμήμα του πιο επίσημου "οντά" προεξέχει προς το δρόμο. Πάλι εδώ παρατηρούμε πως το "μπουχαρί" του τζακιού του μικρού "οντά" προεξέχει προς το δρόμο, ενώ αντίθετα στον μεγάλο "οντά" εγγράφεται στη μεσοτοιχία.

Μια άλλη παρατήρηση που έχει ιδιαίτερη σημασία στο σπίτι του Χατζηαντωνίου είναι ότι δεν προεξέχει όλος ο χώρος του καλού "οντά" προς το δρόμο αλλά ένα πολύ μεγάλο τμήμα του. Το τμήμα που απομένει όμως είναι πολύ μικρό και δε διακρίναμε λειτουργικούς λόγους ή κατασκευαστική αιτία που να υπαγόρευσε αυτή την εκλογή. Θα πρέπει λοιπόν να σκεφθούμε ότι άλλη σκοπιμότητα οδήγησε τους κατασκευαστές στη διαίρεση αυτή που έχει σχέση με τις κάθετες αναλογίες του ορόφου στην όψη, δηλαδή καθαρά αισθητικοί λόγοι. Γιατί αν δεν αφαιρούσαν το μικρό κομματάκι από την προεξοχή του "σαχνισιού" του καλού "οντά", που παρ' όλον ότι απο την κατασκευή και τη μορφή του είναι πιο ελαφρό, θα έχανε ένα μεγάλο μέρος από την κομψότητά του και θα φάνταζε άμορφο. (εικ. 1)

Την κομψότητα της ξύλινης κατασκευής τη διακρίνουμε στην εσωτερική όψη του σπιτιού και ιδιαίτερα στις τομές όπου ευκρινέστερα απ' όλα τα σχέδια κατανοείται η τελειότητα της κατασκευής.

Όταν το οικόπεδο έχει αρκετό πλάτος προς το δρόμο, όπως στο σπίτι της οδού Εδέσσης 6, τότε στον όροφο προεξέχουν και οι δυο "οντάδες" και ανάμεσά τους μεσολαβεί ο γνωστός υπερυψωμένος χώρος, η "τζαμακιάν" ή το "τζαμακιάλι". Στην περίπτωση μάλιστα αυτή το μετζοπάτωμα καταλαμβάνει όλο το τμήμα της εσωτερικής αυλής και αφήνει μόνο το τμήμα της εισόδου που έχει ύψος το ύψος του ισόγειου του μετζοπατώματος. Ίσως εδώ μπορούμε να διαβλέψουμε πως η υπερύψωση της "τζαμακιάν" δε γίνεται για να δώσουν ύψος στην είσοδο που πάντοτε βρίσκεται ακριβώς από κάτω, αλλά για αγνώστους μας, προς το παρόν, λόγους.

Ένα άλλο αντιπροσωπευτικό σπίτι της βεροιώτικης αρχιτεκτονικής είναι του Γούναρη, στην οδό Σοφού

6. Το ισόγειο αποτελείται από έναν ελεύθερο από τις δυο πλευρές χώρο που τον διακόπτουν μόνο τα ψηλά "ντερέκια" και το ελεύθερα τοποθετημένο κλιμακοστάσιο που οδηγεί, σε μια στροφή, σ' ένα ελεύθερο "χαγιατί" με πολύ όμορφες αναλογίες. Στον όροφο υπάρχουν τρία δωμάτια στη σειρά που φωτίζονται από το "χαγιατί" και απο φεγγίτες που υπάρχουν ψηλά στην πλευρά της μεσοτοιχίας. Το δωμάτιο που βρίσκεται προς το δρόμο προεξέχει και δημιουργεί "σαχνισί".

Στο σπίτι της οδού Μεγάλου Αλεξάνδρου 40, η είσοδος γίνεται από μια φαρδιά πόρτα σ' έναν ισόγειο χώρο όπου υπάρχουν δυο βοηθητικά δωμάτια. Στον όροφο υπάρχουν δυο βασικά δωμάτια που το ένα προεξέχει προς το δρόμο. Το δεύτερο έχει τζάκι. Ένας τρίτος "οντάς" με τζάκι που προεξέχει, επίσης προς τον άλλο δρόμο, βρίσκεται υπερυψωμένος από τη στάθμη του υπόλοιπου ορόφου και γειτονεύει με μια μικρή αποθηκούλα. Η καθαρά ξύλινη κατασκευή του σπιτιού διακρίνεται στα σχέδια της όψεως προς την αυλή και στην κατά μήκος τομή. Από τη μελέτη της όψεως του σπιτιού υποψιάζεται κανείς μήπως το σπίτι αυτό κάποτε χωρίστηκε από το δίδυμο τμήμα του. Η πλάγια όψη δεν παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στο ισόγειο του σπιτιού του Κουρμπετλή, στην οδό Πατριάρχου Ιωακείμ, υπάρχει σε μια πλευρά μια σειρά δωμάτια για βοηθητικές εργασίες. Στην άκρη της ευρύχωρης αυλής υπάρχει το κλιμακοστάσιο που οδηγεί στον όροφο, ανάμεσα σε δυο σειρές στηρίγματα. Μια άλλη μικρή σκάλα οδηγεί στον ημιόροφο, όπου ουσιαστικά επαναλαμβάνεται το σχέδιο του ορόφου. Το μεγαλύτερο τμήμα του ισόγειου έχει πολύ μεγάλο ύψος ώστε άνετα αναπτύσσονται οι χώροι του ισόγειου και του ημιορόφου. Η όψη του σπιτιού είναι χαρακτηριστική της εποχής ανιδρύσεως, έχει όμως υποφέρει από αρκετά μεταγενέστερες επισκευές, ώστε έχει χάσει ένα μεγάλο μέρος της κομψότητάς της.

Σ' ένα γωνιακό ακανόνιστο πεντάγωνο οικόπεδο βρίσκεται το σπίτι του Σαπουντζόγλου, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά και ευρύχωρα σπίτια που σώζονται στη Βέροια ακόμα και που οπωσδήποτε πρέπει να αγοράσει ο Δήμος και να το συντηρήσει ως Μουσείο. Και εδώ παρατηρούμε ενιαίο υπόστυλο τον χώρο του ισόγειου με το κλιμακοστάσιο που οδηγεί στον ημιόροφο, όπου βρίσκονται ένα δωμάτιο με ένα "χαγιατί" που φωτίζεται από την εσωτερική υπόστυλη αυλή. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η ελεύθερη διάταξη του κλιμακοστασίου που οδηγεί στον ημιόροφο και ορθογωνίζουν την κάτοψη. Στον όροφο υπάρχουν δυο πολύ μεγάλα δωμάτια από τα οποία το μεσημβρινό έχει τζάκι. Η κομψότητα της κατασκευής του αρχοντικού διακρίνεται στα σχέδια της τομής και της όψεως καθώς και στην αξονομετρική τομή. (εικ. 2)

Το αρχοντικό του Σιόρ Μανωλάκη καταστράφηκε το 1960. Το νοικοκυρόσπιτο του Σιόρ Μανωλάκη έπιασε τη Β πλευρά του οικοπέδου. Στο ισόγειο, σε παράταξη, αρχίζοντας από ΒΑ ήταν το αχούρι, ο σταύλος, το ζυμωτικό και ένα ισόγειο μαγειριό. Προς τη μεσημβρία, μια σειρά "ντερέκια" στηρίζουν τα "χα-

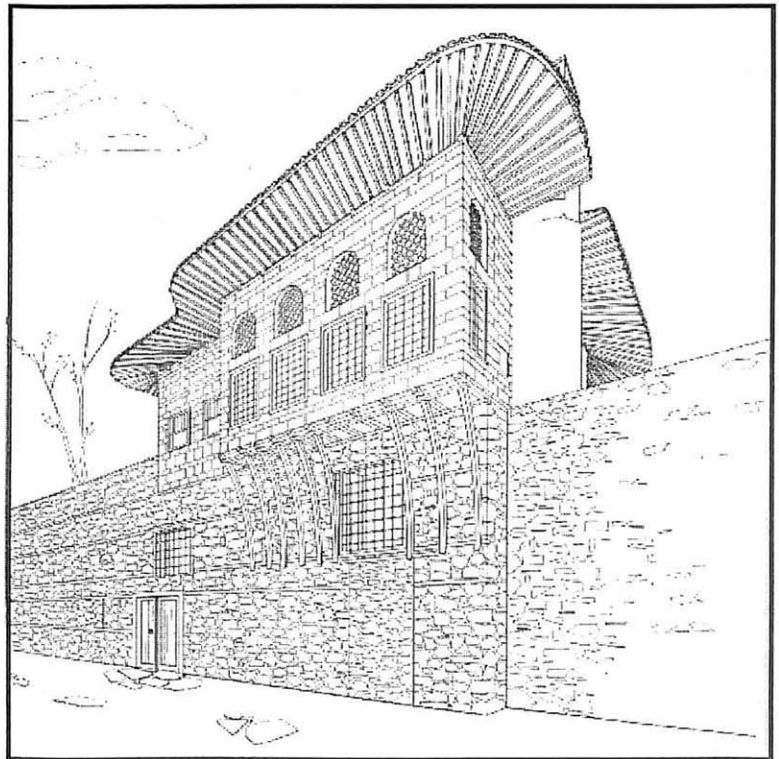
αφιέρωμα

γιατί" του ημιορόφου (του μετζοπατώματος). Η κυρία είσοδος του αρχοντικού βρίσκεται στην Α πλευρά, είναι από "μεσέ" πλουμισμένη εξωτερικά, όπως όλες οι θύρες της Βέροιας, με πλατυκέφαλα γυφτοκάρφια. (εικ. 3) Εσωτερικά ασφαλιζόταν με τον "περάτη" (την αμπάρα) και το "μάνδαλο". Υπήρχε και μια άλλη θύρα για βοηθητικές εργασίες που φράχθηκε σε μεταγενέστερη εποχή. Πλάι στη θύρα, εσωτερικά, βρίσκεται η βρύση. Στη δυτική πλευρά της αυλής μια ξύλινη εξωτερική σκάλα σε σχήμα Γ οδηγούσε στο "χαγιάτι" του βασικού μετζοπατώματος. Στη δυτική πλευρά ήταν το μαγειριό και πλάι του υπερυψωμένη δύο κατά ή τρία σκαλοπάτια ή "τζαμακιάν". Μετά την "τζαμακιάν" βρισκόταν η βιβλιοθήκη και στη ΒΑ γωνία η αποθήκη ρουχισμού και η "χρεία". Από το μεσημβρινό "χαγιάτι" του μετζοπατώματος, μια ξύλινη σκάλα οδηγεί στον όροφο, όπου βρίσκεται ο καλός "οντάς" που προεξέχει προς το δρόμο, με τον ευρύχωρο "δοξάτο" προς την εσωτερική αυλή. Το σπίτι μετά την ανέγερσή του έχει πάθει αρκετές τροποποιήσεις. Πιθανότατα υπήρχε και συμμετρικός οντάς στον όροφο που καταστράφηκε ίσως στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο καλός "οντάς" φωτίζεται από τις τρεις πλευρές. Στη βορεινή πλευρά υπάρχουν δυο καφασωτά παράθυρα συμμετρικά στο "μπουχαρί" αλλά τέσσερα σε μορφή βυζαντινών επικυπτικών θυρίδων υπάρχουν χαμηλά επάνω από τα "τικλίζια" της ανατολικής πλευράς για να βλέπουν την κίνηση του δρόμου. Τα παράθυρα αυτά είχαν μονάχα σκούρα. Επάνω από τις επικυπτικές θυρίδες υπήρχαν, αντίστοιχα στην καθεμία, από ένας φεγγίτης με γύψινο σκελετό. Ανοίγματα επίσης ο "οντάς" είχε και στις μεσημβρινές πλευρές προς το "χαγιάτι", επάνω από τα "τικλίζια", που βρίσκονταν προς την ανατολική και μεσημβρινή πλευρά του "οντά" που υπερυψώνεται, κατά ένα σκαλοπάτι αμέσως μετά τη θύρα της εισόδου. Στη δυτική πλευρά του "οντά" ήταν οι "μουσάντρες" με ζωγραφισμένες στα "νταμπλαδωτά" φύλλα τους φυτικές παραστάσεις. Στη Β άκρη του τοίχου με τις "μουσάντρες" υπήρχε μια κρυφή πορτούλα και μια σκάλα που ανέβαιναν οι κοπέλες του σπιτιού στο πατάρι από όπου, μέσα από τα "καφάσια", περίτεχνα κρυμμένα μέσα σε ζωγραφιστές ζωφόρους, παρακολουθούσαν τις γιορτές και τα γλέντια στον "οντά". Η παράδοση αναφέρει ότι σε μέρες πονηρές ή για λόγους ανάγκης οι κοπέλες μπορούσαν να φύγουν από το πατάρι βγαίνοντας σ' ένα μπαλκόνι της Δ πλευράς και μετά από τον "παπαφίγγο" της στέγης, στη σκεπή και από μια κρυφή πόρτα έξω από το σπίτι.

Οι τοίχοι του "οντά" ήταν "καπλαντισμένοι" με ξύλο ζωγραφισμένο με χρώματα της κόλλας. Επάνω από το υπέρθυρο προεξέχει, γύρω στους τοίχους του "οντά", εσωτερικά, το "γκιλβί" (βλαχ. "πόλτσα"), ένα μικρό ράφι, ένα γείσωμα όπου τοποθετούσαν για το χειμώνα κυδώνια και ρόδια. Το ταβάνι του "οντά" είχε γύρω λεπτά "σκουρέτα", πλουμισμένα με διάφορα

λουλούδια, ανθέμια και σπίτια και στο κέντρο τον οχτάγωνο "ταβλά". Οι τοιχογραφίες του "οντά" του αρχοντικού του Σιορ Μανωλάκη παρουσιάζουν μεγάλο καλλιτεχνικό ενδιαφέρον και συνδέουν την περιοχή της Βέροιας με τις αντίστοιχες διακοσμητικές τάσεις στην Καστοριά και τη Σιάτιστα την ίδια εποχή (αρχές του 19ου αι.). (εικ.4)

Όταν το σπίτι αποτελεί ένα πιο σύνθετο συγκρότημα με πολλά δωμάτια και στο ισόγειο και στον όροφο, τότε βλέπουμε να εγκαταλείπεται ο γνωστός τύπος έτσι το σπίτι καταλαμβάνει δυο πλευρές, δηλαδή η κάτοψη σχηματίζει ένα Γ, με το "χαγιάτι" επίσης γωνιακό, και η αυλή παίρνει τη μορφή ενός αιθρίου. Ένα αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του τύπου αυτού αποτελεί το σπίτι των αδελφών Καραγεωργίου. Στο ισόγειο υπάρχουν πολλοί βοηθητικοί χώροι με διαφορετικό προορισμό και εκτός από τη θύρα της εισόδου υπάρχουν δυο θύρες στον άλλο δρόμο που επικοινωνούν απ' ευθείας με τους βοηθητικούς χώρους. Στο μετζοπάτωμα υπάρχουν δυο κλι-

εικ. 3: Προοπτική άποψη του σπιτιού του Σιορ Μανωλάκη.

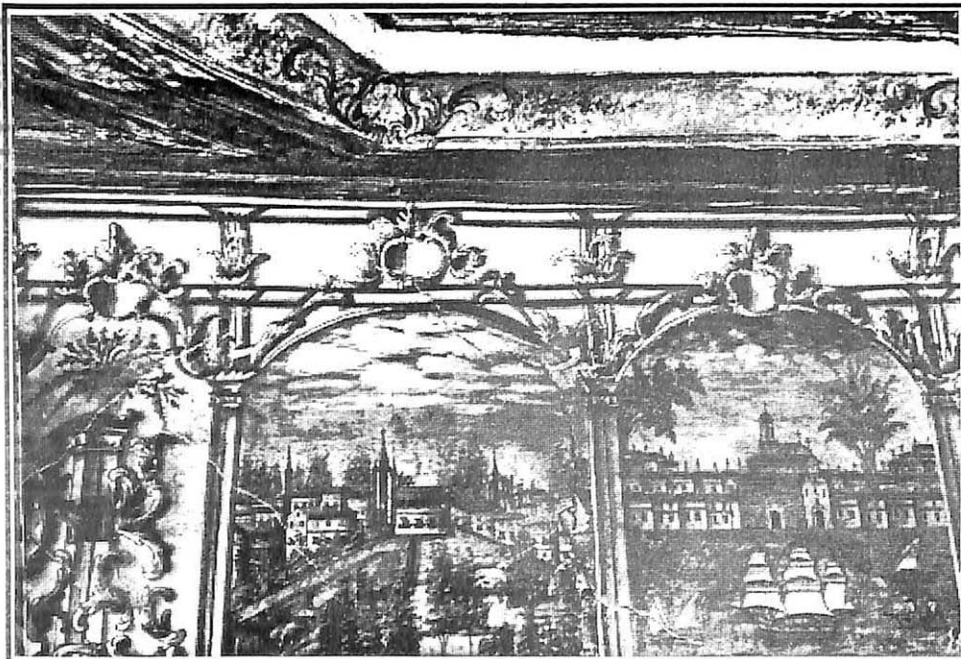
μακοστάσια που οδηγούν στον όροφο. Στον όροφο υπάρχουν οχτώ δωμάτια που τα μισά έχουν τζάκι. Ανάμεσα στους δυο μεσημβρινούς "οντάδες" μεσολαβεί, απαραίτητα η υπερυψωμένη "τζαμακιάν" και άλλο ένα δωμάτιο, ακόμα πιο υπερυψωμένο, ανάμεσα στον ΝΑ και τον Α "οντά". Ο γωνιακός ΝΑ οντάς έχει γύρω στους τοίχους "τικλίζια" ή "μιντέρια". Τα δωμάτια που έχουν τζάκι έχουν και "μουσάντρες".

αφιέρωμα

Το σπίτι των Καραγεωργίου δείχνει τη μορφή που παίρνει το βεροιώτικο σπίτι με την προσθήκη περισσότερων δωματίων. Η προσθήκη γίνεται πάντοτε "εν σειρά" και το "χαγιάτι" είναι πάντα μπροστά και βλέπει προς την εσωτερική αυλή. Εάν το οικόπεδο έχει περιορισμένες διαστάσεις η κάτοψη παίρνει τη μορφή Γ, αλλιώς θα είχαμε τη συνηθισμένη λύση της "εν σειρά" αρχιτεκτονικής που εξετάσαμε στην αρχή.

Μια άλλη απότομη σκάλα οδηγεί στον ανοιχτό από παντού "ηλιακό" της σκεπής. (εικ. 5) Μερικοί χειμωνιάτικοι οντάδες, για καλύτερη μόνωση είναι υπερυψωμένοι κατά δύο σκαλιά από το επίπεδο του ορόφου με ταβανωμένο το κάτω μέρος του πατώματος για μόνωση από το κρύο.

Λιθοχίστοι είναι μόνον οι εξωτερικοί τοίχοι μέχρι τη στάθμη του δαπέδου του ορόφου και από εκεί και επάνω "μπαγκντατότοιχοι". Την ελαφρότητα της κατασκευής, την κρύβει η φρουριακή εμφάνιση των εξωτερικών όψεων.

εικ. 4: Τοιχογραφίες στη ζωοφόρο του καλού οντά στο αρχοντικό του Σιορ - Μανωλάκη.

Μια άλλη ιδιορρυθμία του σπιτιού των Καραγεωργίου είναι το εσωτερικό προς την αυλή "χαγιάτι" που έχει κλειστή με τοίχο όπου έχουν ανοιχτή, κατά διαστήματα, παράθυρα. Έχει λάβει δηλαδή μορφή ενός εσωτερικού διαδρόμου που φωτίζεται από την ελεύθερη επικοινωνία με το ύπαιθρο, ένα μοιραίο επακόλουθο της εξελίξεως και των απαιτήσεων για στοιχειώδεις ανέσεις και ιδίως για την άμυνα εναντίον του κρύου, εις βάρος, βέβαια, άλλων πλεονεκτημάτων. Στην περίπτωση όμως του σπιτιού που εξετάζουμε, όπου το εσωτερικό "χαγιάτι" έχει χάσει τη σημασία του σαν χώρος αναπαύσεως και ιδίως θέας και προσανατολισμού και εξυπηρετεί μόνον λειτουργικά σαν διάδρομος, φυσικό επακόλουθο ήταν,

σ' ένα επόμενο στάδιο να λάβει τη μορφή του διαδρόμου.

Το νοικοκυρόσπιστο των Τζινταίων βρίσκεται στη συνοικία του Αγίου Αντωνίου, στην οδό Μαλακάση 8. Σημερινός ιδιοκτήτης είναι ο Δημήτρης Τζιντός, γιός του Περικλή (1880-1941). Το σπίτι το έχτισε ο παππούς του Δημήτρη, στις αρχές του τελευταίου τετάρτου του 19ου αιώνα. Ο Δημήτρης Τζιντός την εποχή εκείνη ήταν μπακάλης, ζαχαροπλάστης και αμπελουργός. Στο ισόγειο του σπιτιού υπήρχε άλλοτε μια μικρή βιοτεχνία ποτοποιίας, με τα πατητήρια, τα βαρέλια και τα άλλα σύνεργα του επαγγέλματος.

Το οικόπεδο του σπιτιού είναι πολύ ακανόνιστο. Στο ισόγειο υπάρχει η υπόσπηλη εσωτερική αυλή και ένα αίθριο, και στο βάθος μερικοί βοηθητικοί χώροι. Στον όροφο μια σειρά δωμάτια βλέπουν προς το δρόμο και έχουν βορεινό προσανατολισμό. Η μελέτη της διαρθρώσεως των χώρων στον όροφο μας αποκαλύπτει όλη τη σοφία των λαϊκών μαστόρων που

κατόρθωσαν να υποτάξουν τον άμορφο χώρο του οικοπέδου και να δημιουργήσουν χώρους ενδιαφέροντες που εκμεταλλεύονται την ακανόνιστη μορφή και τις διαφορές κλίσεις και τις τονίζουν προς όφελος των εσωτερικών προοπτικών εναρμονίσεων.

Στο κύριο τμήμα του σπιτιού υπάρχουν τέσσερα δωμάτια που επικοινωνούν από ένα προθάλαμο. Το δυτικό δωμάτιο που προεξέχει στο δρόμο επικοινωνεί μέσα από τον "οντά" που έχει τζάκι και τις βαθιές "μουσάντρες". Αυτό το δωμάτιο χρησίμευε για ιδιαίτερο των γυναικών που κάθονταν και παρακολουθούσαν την κίνηση του δρόμου. Στο πίσω μέρος συγκοινωνεί, ο χώρος αυτός, με μια μικρή αποθηκούλα. Ο δεξιός "οντάς" έχει τζάκι προς την Α πλευρά και έχει άλλο ένα "σαχνισί". Το μεσαίο δωμάτιο δεν έχει τίποτε το χαρακτηριστικό.

Μπροστά από τους χώρους αυτούς υπάρχει ένα ευρύχωρο "χαγιάτι" με έναν "ηλιακό", με μια σειρά κολωνάκια και στη ΒΔ πλευρά σχηματίζεται ένα "κιόσκου". Στη μεσημβρινή πλευρά υπάρχουν άλλοι δύο "οντάδες" με ιδιαίτερες προσπελάσεις από την εσωτερική αυλή.

Στη βεροιώτικη αρχιτεκτονική, σε κάθε περίπτωση εκφράζεται η επιθυμία για δημιουργία διαφορετικών επιπέδων, που επικοινωνούν μεταξύ τους με ελαφρά ξύλινα κλιμακοστάσια. Οι λύσεις αυτές δίνουν ενδιαφέρουσες πλαστικές διαμορφώσεις και θέες.

αφιέρωμα

Η εξωτερική όψη του σπιτιού παρουσιάζει αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον γιατί όλη η εμφανιζόμενη ασυμμετρία αναιρείται έμμεσα με τα δύο άνω "σαχνισιά" και με την ισορροπία που δίνει η καπνοδόχος του τζακιού που προεξέχει κοντά στο πιο ελαφρό "σαχνισί".

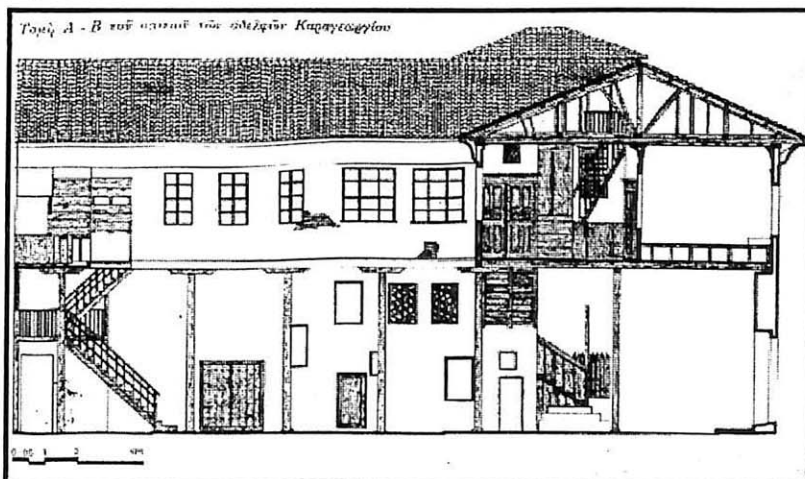
Το νοικοκυρόσπιτο των Τζινταίων βρίσκεται σε άθλια κατάσταση και θα καταρρεύσει μόνο του. Γι' αυτό κατασκευάσαμε πρόπλασμα για να διασωθεί η μορφή του όπως ήταν την εποχή της κατασκευής του.

Η επιθυμία διατάξεως των εσωτερικών χώρων σε διάφορες στάθμες και η επικοινωνία με αυτοτελή κλιμακοστάσια όπως είδαμε και στα προηγούμενα παραδείγματα του σπιτιού των Τζινταίων, φθάνει πολλές φορές σε υπερβολή ώστε όλο το σπίτι να αποτελείται από ένα άθροισμα κλιμακοστασίων, όπως στο ισόγειο του σπιτιού του Νικοδημόπουλου, στην οδό Ιππόκράτους 57. Στο όροφο, εκτός από τα τρία κλιμακοστάσια, παρατηρήσαμε ότι το "χαγιάτι" έχει γίνει πια ένα εσωτερικό χώλ. Γενικά στο σπίτι αυτό παρατηρούμε όλα τα χαρακτηριστικά της παρακμής που γεννήθηκε από την απόλυτη παρερμηνεία της λειτουργίας και των μορφών της παλιάς, σωστής, βεροιώτικης αρχιτεκτονικής που καθρεφτίζεται, όπως είναι φυσικό, ακόμα και στις όψεις.

Εκτός από τα παραδείγματα αντιπροσωπευτικής βεροιώτικης αρχιτεκτονικής που μελετήσαμε, διαπιστώσαμε και την ύπαρξη ενός άλλου τύπου - που απαντιέται ιδιαίτερα στην Καστοριά 9 - που βασικά αποτελείται από τέσσερις οντάδες τοποθετημένους στις τέσσερις άκρες του σπιτιού και μεταξύ τους μεσολαβεί ένας ενιαίος χώρος επικοινωνίας σε σχήμα σταυρού 10. Κάποτε όμως, όπως στην περίπτωση του σπιτιού του Δεσπότη, τα δύο δωμάτια της όψης προεξέχουν και σχηματίζουν κάτοψη περίπου σε σχήμα Π. Στη Βέροια, στη μια κεραία του σταυρού τοποθετείται το κλιμακοστάσιο και στο απέναντι τμήμα της ένα είδος κλειστού "ηλιακού".

Το αρχοντικό του Μιδιρόγλου εικονίζει την τελευταία εξέλιξη, από τυπολογική άποψη, της μορφής αυτής που αποτελεί μίμηση ξένων προτύπων. Πρόκειται για μια απόλυτα συμμετρική λύση όπου ένα τελείως ελεύθερο εξωτερικό κλιμακοστάσιο, με ένα χτιστό σκέλος, που αποτελεί άγνωστη περίπτωση στη δυτικομακεδονική αρχιτεκτονική, δημιουργεί την υπερβολικά τονισμένη προσπέλαση της οικοδομής. Ομοιότητα με τον αρχιτεκτονικό αυτό τύπο εμφανίζουν τα λιγοστά γνωστά παραδείγματα της αρχιτεκτονικής του Νυμφαίου (Νέβεσκας) που γνωρίζουμε όμως ότι ήλθαν απ' έξω. Το ελεύθερο κλιμακοστάσιο του αρχοντικού του Μιδιρόγλου οδηγεί σ' ένα εσωτερικό εξώστη (verandah) και ύστερα σ' ένα εσωτερικό χώλ με απροσδιόριστη μορφή που εξυπηρετεί αρκετά άσχημα μια σειρά βοηθητικούς χώρους και

οδηγεί προς το μνημειώδες εσωτερικό, αξονικό, κλιμακοστάσιο που μιμείται τα αντίστοιχα δυτικά παραδείγματα. Το σύνολο των προσπαθειών αυτών της αποτινάξεως κάθε στοιχείου της ντόπιας αρχιτεκτονικής οδήγησε κατ' ευθείαν σε μια στομφώδη αποτυχία, όπως ολοκάθαρα μας το δείχνουν οι εικόνες. Τονίσαμε με ιδιαίτερη έμφαση της κακής πλευρές της αρχιτεκτονικής αυτής, γιατί απλούστατα δεν υπάρχουν καλές. Οι εσωτερικοί χώροι έχασαν την αρχοντιά, τη μορφή και το μεγαλείο τους. Τα "χαγιάτια" αντικαταστάθηκαν από κακόμορφα και ακατάλληλα για παραμονή χώλ (;). Οι "οντάδες" έχασαν τις αναλογίες, την εσωτερική αρμονική τους διάρθρωση, τις ορθές προσπελάσεις, τις εσωτερικές προοπτικές εναντίσεις, την ξεκάθαρη επί μέρους λειτουργία των

εικ. 5: Τομή του σπιτιού των αδελφών Καραγεωργίου.

μελών τους και γενικά την ιεράρχηση των χώρων. Δεν χρειάζεται να αναφέρουμε ότι ούτε κτιριολογικά ούτε λειτουργικά πέτυχαν τίποτα οι αντιγραφείς των ξένων κακών προτύπων, γιατί και η θέση των τζακιών πλάι στις πόρτες είναι λανθασμένη, αλλά και όλες οι ευκολίες των εντοιχισμένων ντουλαπιών εξαφανίστηκαν. Τα κλιμακοστάσια τώρα πια διαλύουν τους χώρους. Δεν υπάρχουν οι σωστοί χώροι των "καθημερινών" και τα "χαγιάτια", που αποτελούσαν ευρήματα της λαϊκής αρχιτεκτονικής, αντικαταστάθηκαν από σταυροειδείς διαδρόμους παρατηρητήρια.

Για την εξωτερική μορφή των κατασκευών αυτών δε θα μιλήσουμε, γιατί εξακολουθούν να μιμούνται καλλιγραφικά τελείως ξένες μορφές με τα παλιά συστήματα δομής, "μπαγκντατόπηχες" και μεγάλες ποσότητες κονιαμάτων.

Η έρευνά μας δεν περιορίστηκε μόνο στα παραδείγματα που αναφέραμε για να βγάλουμε μορφολογικά και τυπολογικά συμπεράσματα για τη βεροιώτικη αρχιτεκτονική, αλλά και σε ένα μεγάλο αριθμό σπιτιών από τα οποία θα μνημονεύσουμε μερικά που παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον.

Το σπίτι του Δημ. Αναστασίου, Χαβρας και Τριποτάμου 6, το αγόρασε ο σημερινός ιδιοκτήτης του από

αφιέρωμα

το Χαχάμη των Εβραίων της Βέροιας, παππού του σημερινού ραββίνου της Θεσσαλονίκης Ζαμπετάι Αζαριά. Φαίνεται ότι χτίστηκε το 1882 από φραγκοτσλήδες μαστόρους.

Το σπίτι της Ελένης Βλαχοπούλου βρίσκεται στην οδό Ακαταμαχήτου 10. Προηγούμενος ιδιοκτήτης του ήταν ο Ιωάννης Βλαχόπουλος. Το σπίτι χτίστηκε το 1819 από τον ντεμπρελή μαστρο-Σεραφείμ.

Το σπίτι της Ειρήνης Χαρισιάδου βρίσκεται στην οδό Μεγάλου Αλεξάνδρου 42. Ο αρχικός του ιδιοκτήτης Κωνσταντίνος Σιδέρης το αγόρασε από Τούρκο, κατά την παράδοση γύρω στο 1790. Μια επιγραφή όμως στην πλακόστρωτη μνημονεύει τη χρονολογία 1898. Στη δεύτερη, ίσως, αυτή περίοδο επισκεύων δούλεψαν στο σπίτι τα συνεργεία του μπάρμπα Κοσμά και του μπάρμπα Φίλιππα, φραγκοτσλήδων και ντεμπρελήδων μαστόρων.

Το σπίτι του Μ.Γραμματικού βρίσκεται στην οδό Αγίου Δημητρίου 14. Παλιότερος ιδιοκτήτης του ήταν ο Στέφανος Βαφείδης. Χτίστηκε περί το 1830 από ντεμπρελήδες μαστόρους.

Κατά καιρούς και στη Βέροια χτίστηκαν από τα περιπλανώμενα ισνάφια των κουδαραίων σπίτια παρόμοια μ' αυτά που συναντούμε στην Καστοριά ή τη Σιάτιστα. Ο αντιπροσωπευτικός τύπος όμως του βεροιώτικου σπιτιού είναι μια ξεχωριστή, ντόπια δημιουργία της λαϊκής αρχιτεκτονικής. Τον τύπο αυτόν τον παραλολούθησαμε σ' όλη την πορεία του, από το απλό κύτταρο της πλατυμέτωπης αγροτικής κατοικίας, μέχρι την προσθήκη της μπροστινής σκιάδας, του ισόγειου μακεδονικού "χαγιατιού" και μετά την επανάληψη των ίδιων χώρων στον όροφο. Τα παλιότερα όμως μορφολογικά στοιχεία της πανάρχαιας αυτής κατοικίας τα διατηρεί ακόμα στις μέρες μας στη Βέροια αυτό που ονομάζουμε "βλάχικο σπίτι". Ο τύπος που παραθέτουμε δεν αποτελεί την πρωταρχική μορφή, αλλά ένα κάπως μεταγενέστερο στάδιο εξέλιξής, γιατί προστέθηκαν οι συμμετρικοί οντάδες. Τα δύο παράλληλα τμήματα είναι περίπου ίσης αξίας (δηλαδή των δωματίων και του αρχικού "χαγιατιού").

Η εν σειρά κατασκευή αυτού του τύπου δίνει τις χαρακτηριστικές λύσεις στη βεροιώτικη πολυοδομία. Μια αυστηρή διερεύνηση και ορθολογιστική απλοποίηση επαναφέρει όλες τις λύσεις στη βασική γενετική μορφή που αναφέραμε. Από την κατανόηση του αρχικού κυττάρου εξαρτάται η ερμηνεία όλης της βεροιώτικης αρχιτεκτονικής, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο εμπλουτισμός τούτου με περισσότερους χώρους, φαρδύτερα "χαγιατία", πιο μικτά κλιμακστάσια, στροφή σε σχήμα Γ, προβολές ποικίλων "σαχνισιών" και προσθήκη μετζοπατώματος. Η ουσία όμως πάντα είναι μία, το πλατυμέτωπο κύτταρο με το "χαγιατί" υπερυψωμένο στον όροφο και στηριγμένο σ' ένα δάσος από "ντερέκια".

Στα στενά δρομάκια δεξιά και αριστερά υπάρχει ένας μανδρότοιχος, άλλοτε πιο ψηλός, άλλοτε πιο χαμηλός, κάποτε από ισόδομα πουρολίθα, κάποτε από

κροκαλόπετρες στην τύχη χτισμένες με ισχυρή λάσπη. Επάνω σ' αυτόν στηρίζεται το ξύλινο δάπεδο του ορόφου και διακρίνονται τα κεφάλια των δοκαριών. Εκεί πάνω αρχίζει ο "μπαγδατότοιχος". Οι λίθινες μεσοτοιχίες είναι άλλο τόσο ψηλές όσο και ο εξωτερικός τοίχος. Σ' αυτά τα σημεία περιορίζεται όλη η λίθινη κατασκευή της οικοδομής. Μέσα σ' αυτόν τον χώρο, που έχει ένα σχήμα Π, δημιουργείται όλη η ποικιλία των αρχιτεκτονικών μορφών.

Ενας αρκετά ακανόνιστος "κάνναβος" από "ντιρέκια" στηρίζει τα δοκάρια και το σανίδωμα του πατώματος. Μ' αυτόν τον τρόπο, αυτός που μπαίνει από τη φαρδιά δίφυλλη θύρα βρίσκεται σ' ένα χώρο που φωτίζεται μόνο από την πλακόστρωτη αυλή. Ανάλογα με τις ασχολίες του νοικοκύρη προσθέτουν ελεύθερα στο χώρο βοηθητικούς χώρους που δεν έχουν όμως ιδιαίτερη κτιριολογική και περισσότερο τυπολογική σημασία.

Τα βεροιώτικα κλιμακοστάσια είναι ξύλινα, λεπτότατα, πατούν στα δύο πρώτα λίθινα σκαλιά και ορθώνονται απότομα για να φτάσουν στο "χαγιατί" του ορόφου που συνήθως βρίσκεται σε αρκετό ύψος. Η ιδιοφυία των λαϊκών μαστόρων στην επιλογή της θέσεως και των μορφών των κλιμακοστασίων υπήρξε αστείρευτη. Δεν άφησαν καμιά ευκαιρία ανεκμετάλλευτη, για να δώσουν στον αναβάτη την απόλαυση της προοπτικής του σκηνικού του δάσους στο ισόγειο, είτε με τον απαλό σκιοφωτισμό της ημέρας, είτε με τις σκληρές σκιές των λυχναριών της νύχτας.

Τα δωμάτια στον όροφο βρίσκονται στη σειρά και φωτίζονται από τις δύο πλευρές, του δρόμου και του "χαγιατιού". Και η "τζαμακιάν" βρίσκεται υπερυψωμένη μερικά σκαλοπάτια από τη στάση του ορόφου, αλλά και άλλοι "οντάδες" έχουν υπερυψωμένο το δάπεδο τους από ένα σημείο και πέρα μπροστά στις "μουσάντρες". Και όλα αυτά καθαρά για λόγους αισθητικής, όπως και η προεξοχή, ενός ορισμένου τμήματος του "οντά", για να έχει το "σαχνισί" που δημιουργείται κομψές αναλογίες σε σχέση με τους υπόλοιπους χώρους. Ακόμα και η δημιουργία "τικλιζιών" κάποτε, στην εξωτερική πλευρά των "χαγιατιών" δημιουργεί σ' αυτόν που βλέπει από μέσα από τους "οντάδες" το χώρο του "χαγιατιού" ευχάριστη εντύπωση, γιατί σχηματίζει μιαν ενδιαφέρουσα και ολοκληρωμένη εικόνα της καθολικής ζωής του σπιτιού.

Την έννοια του ενιαίου χώρου με την ορθή ιεράρχηση τη βλέπουμε στη Βέροια σαν πρωταρχική αρετή σε κάθε αρχιτεκτονική προσπάθεια που παρ' όλη την απλότητα των μορφών και τη φτώχεια των υλικών, δημιουργεί τελικά, περίκομπα αποτελέσματα όπου ο όρος "λαϊκή" έχει σχέση μόνο με τις ρίζες και την καταγωγή των τεχνιτών, γιατί η ίδια είναι αρχιτεκτονική επίσημη αφού είναι η κατ' εξοχήν αντιπροσωπευτική εθνική μας αρχιτεκτονική.

Ο πλούτος των διακοσμήσεων, καθώς έρχεται σε αντίθεση με την απλότητα της λειτουργίας, όπως στο παράδειγμα του Σιόρ Μανωλάκη, δημιουργεί α-

αφιέρωμα

κόμα πιο έντονες εντυπώσεις στο θεατή και πιο βαθιά βιώματα. Αλλά και για τις εργασίες, για τις απαιτήσεις των κατοίκων και για το κλίμα της Βέροιας η αρχιτεκτονική αυτή υπήρξε η πιο κατάλληλη. Και βέβαια δε χρειάζεται να το αποδείξει κανείς αυτό.

Η μακεδονική αρχιτεκτονική, σ' ένα μεγάλο της μέρος, είναι ξύλινη. Στη Βέροια όμως το ξύλο βρίσκεται την αποθέωσή του, χωρίς να βρίσκεται σε μέρη που το βλάπτουν, χωρίς να εργάζεται ενάντια στις δυνατότητές του. Οι ελάχιστες διατομές που πέτυχαν στη βεροιώτικη αρχιτεκτονική οφείλονται στη γνώση της αντοχής του ξύλου και ιδιαίτερα στην τοποθέτησή του σε σημεία όπου εργάζεται σύμφωνα με τις ιδιότητές του.

Εκτός από τη λειτουργικότητα του κτίσματος, είδαμε πως λαϊκοί μάστορες δεν παρέλειψαν να επιδείξουν τις δυνατότητες της κατασκευής τους σε κάθε περίπτωση. Τη χρησιμότητα της προεξοχής της στέ-

εικ. 6: Παλιές Βεροιώτισσες.

γης (την "αστρέχα") την τόνισαν με ιδιαίτερη έμφαση για να δώσουν ένα κομψό τελείωμα στην κατασκευή και μια κατάλληλη στέγασση στα "σαχνισιά" και τα "χαγιάτια" τους.

Οι ικανότητες όμως των λαϊκών μαστόρων φάνηκαν ιδιαίτερα στη σύνθεση των όγκων της όψεως. Άλλοτε με την προεξοχή ενός "σαχνισιού", άλλοτε δυό, κάποτε συμμετρικών, κάποτε όχι, επεδίωξαν την αληθινή ισορροπία με την ορθή τοποθέτηση των πλαστικών στοιχείων στην όψη. Αλλά και χρωματικά πάσχισαν να δημιουργήσουν μια τοπική συμφωνία σε χαμηλούς τόνους. Τα γκρίζα βότσαλα του "καλντιριμιού", ιδιαίτερα σε ώρες βροχής, καθώς συνταιριάζονται χωρίς τη μεσολάβηση πεζοδρομίου, με τους κάθετους πώρινους τοίχους σε χρώμα σέπιας, αποτελούν κατάλληλη υποδοχή στον ασπρισμένο σουβά του ορόφου που δικαιώνεται με τις προεξοχές των "σαχνι-

σιών" που αντιστηρίζονται από τα λοξά, λυγισμένα σε χρώμα όμπρας, ξύλα. Τα "σαχνισιά" αποτελούν τα άγρυπνα μάτια της γάληνης του "μαχαλά" και μόλις ακουστεί ο οξύς κρότος ξένων βημάτων στο σκληρό "καλντιριμι" δίνουν το σύνθημα της εσωτερικής επιφυλακής.

Και οι "αστρέχες" γέρνουν και προφυλάνε τα θεμέλια από τα σταλάγματα. Και όλο το χειμώνα βρέχει στη Βέροια και τότε όλη η ζωή συγκεντρώνεται στα "χαγιάτια". Η βροχή κάνει κάποτε μέρες ολοκληρές να σταματήσει, αλλά η δουλειά συνεχίζεται στο υπόσπλο ισόγειο και ξεχνάς κάποτε και τη βροχή. Και μόλις σταματήσει η βροχή έρχονται άλλα σύννεφα και φέρνουν άλλη βροχή και οι γριές αλλάζουν τότε θέσε και από τα "κιόσκου" φεύγουν και ξαπλώνονται στα "τικλίζια" των "σαχνισιών" και κουβεντιάζουν τους περαστικούς. Και κάποτε χτυπάει ο εσπερινός και οι γριές λές και περίμεναν το σύνθημα βγαίνουν από τις διφυλλες πόρτες και σιωπηλά πηγαίνουν στην εκκλησιά, καμαρωτές, γιατί γνωρίζουν ότι κράτουν στη ράχη τους όλη την παράδοση, που στις μέρες τους ξεχάστηκε, έφυγε, και αυτές μένουν παράκαιρα καθυστερημένες. (εικ.6)

Η ουσία όμως της βεροιώτικης αρχιτεκτονικής δεν ερμηνεύεται με λόγια γιατί αποτελεί ένα παράδειγμα ζωντανό που χρειάζεται να το τριγυρίσεις και να το ζήσεις για να το κατανοήσεις.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Πρβλ. David M. Robinson - J. Waller Graham, Excavations at Olynthus, Part VIII, The Hellenic house, Baltimore 1938, σ. 41, εκ. 1, σ. 151 εικ. 8

2. Εκτός από μια επιλογή εγγράφων που δημοσίευσε ο Ι. Βασδραβέλλης, Ιστορικόν Αρχείον Βεροίας, Εκλογαί (Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, αρ. 3, Θεσσαλονίκη 91942), υπάρχει και το Αρχείο του Χ. Αραπίδη με δακτυλογραφημένες περιληπτικές μεταφράσεις του ίδιου αρχείου.

3. Πρβλ. Μιχαήλ Παπακωνσταντίνου, Σύντομη ιστορία της Κοζάνης, Ημερολόγιον Δυτικής Μακεδονίας, 1961, σ. 50.

4. Στο Βυζάντιο ονομάζονταν "ταβλώτα", "ταβλάτα", "ταβλώματα", "σανιδωτά", "σωλάρια", "εξωστάρια" και "εξωπέταστα". Πρβλ. Φ. Κουκουλέ, Ε.Ε.Β.Σ., τ. ΙΒ', σ. 114.

5. Πρβλ. Νικόλ. Μουτσόπουλο. Τα αρχοντικά της Σιάτιστας, ο.π., σ. 39.

6. Νικολάου Μουτσόπουλου, Τα αρχοντικά της Σιάτιστας, ο.π. πίν. 12, 19 22, 33, 35.

7. Του ίδιου, Καστοριά, ό.π. αρχοντικά Αφών Εμμανουήλ, Σαπουντζή, Τσατσάπα.

8. Πρβλ. Νικόλ. Μουτσόπουλο, Το αρχοντικό του Σιόρ - Μανωλάκη, στη Βέροια, περιοδ. "Ζυγός" τεύχ. 56-57, 1960.

9. Νικόλ. Μουτσόπουλος, Καστοριά, ό. π., σ. 22, 23.

10. Ο τύπος αυτός έχει επικρατήσει στην ευρύτερη μακεδονική περιοχή, χωρίς να μπορούμε ακόμα να προσδιορίσουμε την καταγωγή του. Πρβλ. J.Krunic Grad Pecí Njegoua Stara Kuca, Sbornik VI-VII. 1955-56, σ. 116, εικ. 8, όπου εικονίζεται μια τυπική οικία του Pec.

Το κείμενο προέρχεται από τη μελέτη του Νικολάου Μουτσόπουλου "Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας" έκδοση Τ.Ε.Ε. Αθήνα 1967. Παρουσιάσαμε το κείμενο μετά τη σύμφωνη γνώμη του συγγραφέα για να δώσουμε μια εικόνα από το παρελθόν της πόλης και των σπιτιών της που σήμερα έχει χαθεί!

αφιέρωμα

Ο ΑΣΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Καλογήρου Νίκος. Αρχιτέκτων-πολεοδόμος. Καθηγητής του Πολυτεχνείου Θεσσαλονίκης

Ο αστικός χώρος της Βέροιας διαμορφώνεται σε μια μακρά περίοδο και προσδιορίζεται από ποικίλους παράγοντες. Πιστεύω ότι χωρίς να παραδίδεται η σύνθετη πραγματικότητα, αρκεί η ενδελεχής εξέταση των κύριων συστατικών στοιχείων του αστικού οργανισμού, για να φανερωθούν τα σταθερά και τα μεταβαλλόμενα δεδομένα που καθορίζουν την αρχιτεκτονική της πόλης. Τέτοια συστατικά είναι ο γεωγραφικός χώρος, το τοπίο, η λειτουργική και κοινωνική διάρθρωση του αστικού χώρου, το σχέδιο της πόλης, οι διαδρομές, οι νησίδες - γειτονιές, τα μοναδικά μνημεία και οι κατοικίες. Ο φυσικός γεωγραφι-

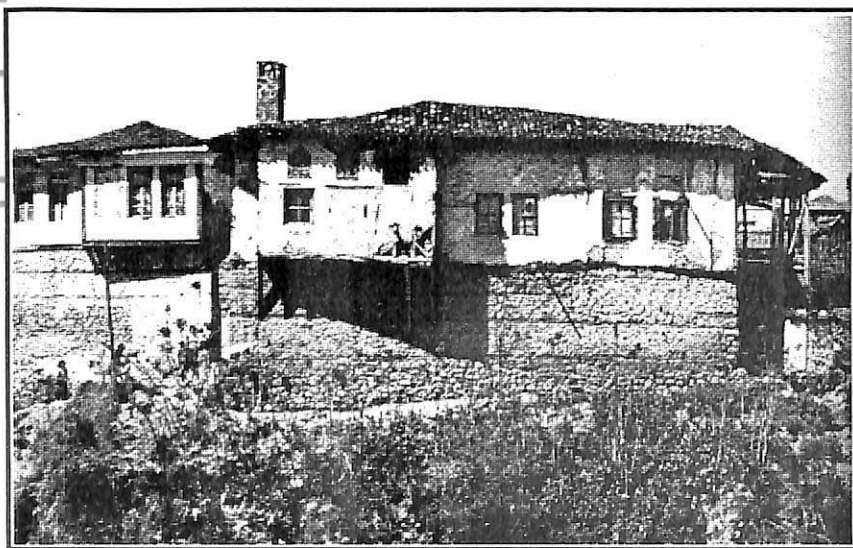
νότο και βορειοανατολικά, ενώ έχει επεκταθεί προς τη δύση.

Ο ίδιος κάνει ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις για τη σημασία της αμυντικής πολεοδομικής διάταξης, που εκφράζεται με την οχύρωση της πόλης με ισχυρά τείχη, τα οποία επισκευάζονται και ανακατασκευάζονται κατ' επανάληψη σε διάφορες χρονικές περιόδους³. Τα σύνορα μεταξύ της πόλης και της υπαίθρου είναι καθορισμένα. Δύσκολα προσπελάσιμα, τα τείχη πλαισιώνουν με σαφήνεια την πόλη. Ακόμη και σήμερα λειτουργούν ως ορατό περίγραμμα της κεντρικής περιοχής, στις συνοικίες που διασώζονται τμήματά τους, από την Κυριώτισσα ως την πλατεία Ωρολογίου, όπου και υπάρχει η βάση οχυρού πύργου.

Σ' άλλες περιοχές τα ίχνη τους λειτουργούν ως νοητά όρια των οποίων η θέση υποδηλώνεται από τη διάταξη των κτισμάτων που εδράζονται στα κατάλοιπά τους και ως ένα βαθμό τα αντικαθιστούν (εικ. 1). Επίσης φυσικά οχυρή είναι η διάταξη κατά μήκος του Τριπόταμου (Μπαρμπούτας).

Η αμυντική διάρθρωση αναπαράγεται και στις επιμέρους ενότητες του αστικού οργανισμού, δηλαδή στις συνοικίες που κατοικούν οι διαφορετικές εθνικές κοινότητες. Διατηρείται ακόμη και όταν η αμυντική λειτουργία έχει χάσει το νόημά της. Κατά τις ειρηνικές περιόδους της οθωμανικής κυριαρχίας και ιδιαίτερα μετά την εισαγωγή της νέας στρατιωτικής τεχνολογίας, (18ος - 19ος αιώνας), η οχύρωση χρησιμεύει κυρίως για τον έλεγχο από την κεντρική διοίκηση, την αποθάρρυνση των ληστρικών επιδρομών και, στο εσωτερικό της πόλης, για την προφύλαξη των υποτελών εθνοτήτων.

Ο αστικός ιστός της Βέροιας ως τα μέσα σχεδόν του εικοστού αιώνα διατηρούσε ανέπαφο το μεσαιωνικό χαρακτήρα του. Οι διαδρομές, τα ανοίγματα, οι πλατείες είναι τα στοιχεία που ενοποιούν τον αστικό χώρο. Το κύριο χαρακτηριστικό αυτής της ενότητας - πέρα από τις σχέσεις των όγκων, των λειτουργιών, των δημοσίων και ιδιωτικών χώρων - είναι η συγκεκριμένη γεωμετρική οργάνωση του χώρου, που προκύπτει μέσα από διαδοχικές μεταπλάσεις, κατά τη μακρόχρονη διαδικασία της εξέλιξης του άστεως. Η ακανόνιστη γεωμετρική αυτή οργάνωση μέσα από συνεχείς μετασχηματισμούς, διατηρεί ωστόσο ορισμένες κυρίαρχες διαδρομές και άλλα στοιχεία συνέχειας⁴. Εκ πρώτης όψεως ο παραδοσιακός αστικός ιστός φαίνεται εντελώς ασυμβίβαστος με ορθολογι-

εικ. 1: Η φυσική οχύρωση της Β. πλευράς της πόλεως.

κός χώρος αποτελεί δεδομένο που ελάχιστα μεταβάλλεται μέσα στο χρόνο. Η ιστορική περιτειχισμένη πόλη της Βέροιας καταλαμβάνει ένα ελαφρά επικλινές τμήμα εδάφους στους πρόποδες του Βερμίου, που σχηματίζει ένα είδος φυσικού εξώστη. Η έκταση την οποία καταλαμβάνει η πόλη οριοθετείται από τις ακραίες διακλαδώσεις του Βερμίου, που κατευθύνονται από βορά προς νότο. Η στρατηγική και φυσικά οχυρή θέση επιτρέπει τον έλεγχο της ανοιχτής πεδιάδας και του περάσματος της Καστανιάς προς τη Δυτική Μακεδονία. Η περιοχή που εκτείνεται ανατολικά του Τριποτάμου - του "Βασιλικού ποταμού"¹ των Βυζαντινών - και δημιουργεί ένα είδος "υψιπέδου" με σημαντική υψομετρική διαφορά από την πεδιάδα, αποτελεί τον κυρίως αστικό χώρο. Η πόλη κατά καιρούς καταλαμβάνει όλη αυτή την έκταση ή μέρος της.

Κατά το 19ο αιώνα, όπως μαρτυρεί ο Μ. Delacoulonche,² η Βέροια έχει σμικρυνθεί προς το

αφιέρωμα

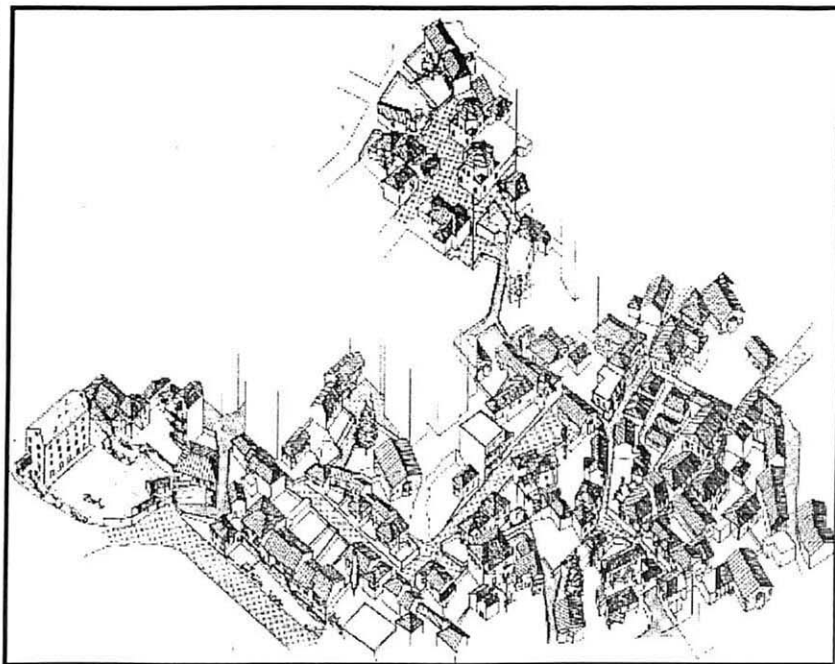
κό σχεδιασμό, αν και έχει διατυπωθεί η άποψη ότι στην πόλη εφαρμόστηκε κατά τα ελληνιστικά - ρωμαϊκά χρόνια το ιπποδάμειο σύστημα⁵. Μια τέτοια υπόθεση δεν επιβεβαιώνεται άμεσα ούτε από τα αρχαιολογικά ευρήματα ούτε από τη μεταγενέστερη μορφή της πόλης. Είναι όμως αξιοσημείωτη η αυστηρή ορθογωνική κάτοψη του τείχους στη νοτιοανατολική και νοτιοδυτική πλευρά καθώς και τα υπολείμματα μεγάλης ρωμαϊκής οδού, παράλληλα με τη σημερινή οδό Μητροπόλεως. Επίσης η ευθύγραμμη χάραξη της οδού Κυριωτίσσης, που οδηγεί σε άνοιγμα - πιθανή πύλη - του τείχους και χωρίζει κατά την Τουρκοκρατία τις ελληνικές συνοικίες από τις οθωμανικές, ακολουθεί πιθανότατα την αρχαία διαδρομή.

Υπάρχουν λοιπόν στοιχεία συνέχειας στο σχέδιο της πόλης, που εμφανίζονται ιδιαίτερα στους άξονες των διαδρομών, με κυρίαρχη την κεντρική οδό που άρχιζε από τη βόρεια "βασιλική" πύλη⁶, διερχόταν από την αγορά και κατέληγε στην πλατεία Ωρολογίου, όπου υπήρχαν δύο οχυροί πύργοι⁷ και πιθανόν η ακρόπολη της Βέροιας⁸.

Ο κοινωνικός και λειτουργικός διαχωρισμός του αστικού χώρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας παίρνει συγκεκριμένη μορφή με διακεκριμένα τμήματα της πόλης για τους Έλληνες χριστιανούς, τους Τούρκους και τους Εβραίους. Χαρακτηριστική είναι η διαίρεση της πόλης σε κύτταρα με σαφή όρια, τις γειτονιές που προσδίδουν στην προβιομηχανική πολυεθνική πόλη ένα χαρακτήρα μωσαϊκού φυλετικών και πολιτισμικών ενοτήτων - γειτονιών.

Τόπος κοινής συνάντησης είναι η αγορά, στο κέντρο των ελληνικών συνοικιών της Βέροιας. Μέχρι την πυρκαϊά του 1864 διασώζονταν η στεγασμένη αγορά της πόλης, την οποία αναφέρει και ο Εβλιγιά. Η αγορά, με 600 καταστήματα, μπεζεστένι με έξι τρούλους και 15 πλούσια στολισμένα χάνια εμπόρων⁹, έκλεινε τη νύχτα με 3-4 μεγάλες θύρες - πύλες που αντιστοιχούσαν στις κύριες αρχαίες πύλες¹⁰. Η πυρκαϊά του 1864 ¹¹ δίνει την ευκαιρία για ανοικοδόμηση και εκσυγχρονισμό της αγοράς. Δεν υπάρχουν άμεσα στοιχεία για την πολεοδομική αυτή επέμβαση. Στις μεταγενέστερες αποτυπώσεις της πόλης διακρίνονται πάντως με σαφήνεια οι ευθυγραμμίσεις και οι διατάξεις των δρόμων, ο ορθογωνισμός των οικοπέδων με κτίσματα "en σειρά" - συχνά διαμπερή - με "πρόσωπο" προς το δρόμο, οι λοξές αποτμήσεις των γωνιών στις διασταυρώσεις και τα στοιχειώδη μέτρα πυροπροστασίας με τους υπερυψωμένους πέτρινους διαχωριστικούς τοίχους. Τα στοιχεία αυτά τεκμηριώνουν την υπόθεση μιας οργανωμένης πολεοδομικής επέμβασης με βάση τις διατάξεις των τότε ισχυόντων οθωμανικών κανονισμών¹².

Εξω από τα τείχη αναπτύσσονται κι άλλες περιοχές με ειδικό παραγωγικό χαρακτήρα. Στη Βέροια υπάρχουν από το 17ο αιώνα 300 νερόμυλοι, τοποθετημένοι στη σειρά, ώστε τα νερά να τρέχουν προς τα κάτω, από τον ένα ή τον άλλο. Είναι, σύμφωνα με τον Εβλιγιά, "νερόμυλοι που παρόμοιοι τους δεν υπάρχουν σε καμιά άλλη χώρα"¹³. Το άφθονο ενεργειακό δυναμικό των υδάτων, η χειροτεχνική παράδοση και η αργή αλλά σταθερή ανάπτυξη της μεταποίησης κατά το 18ο και 19ο αιώνα οδηγούν στην ίδρυση μικρών εργοστασίων μεταξουργίας, υφαντουργίας και νημάτων που χρησιμοποιούν την κινητήρια δύναμη του νερού¹⁴. Στις αρχές του 20ου αιώνα υπάρχουν στην πόλη 3 μεγάλες μονάδες, με συνολική δύναμη 700 ίππων και παρα-

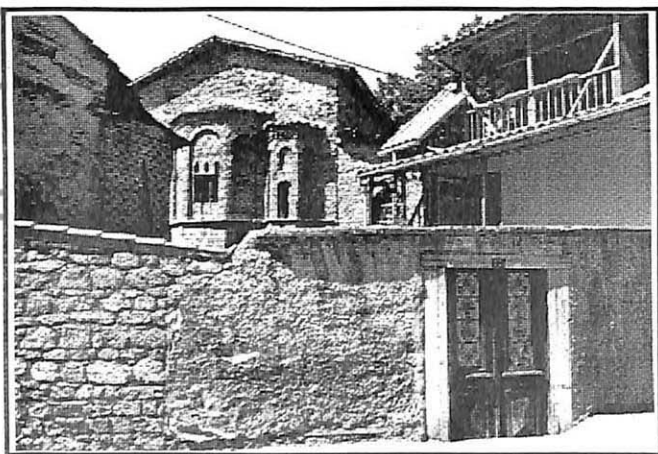

εικ. 2: Η συνοικία της Κυριωτίσσης. Αξονομετρικό σκαρίφημα.

γωγή που αποτελεί το 5% του συνόλου της Μακεδονίας. Τα κτίσματα αυτών των εγκαταστάσεων καθώς και οι συνθήκες της ανάπτυξης και της εξέλιξής τους παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό και ιστορικό ενδιαφέρον. Στην αρχική φάση της βιοτεχνικής και πρωτοβιομηχανικής δραστηριότητας, η τυπολογία των κτισμάτων ακολουθεί το πρότυπο των εκκλησιαστικών κτιρίων (ξυλόστεγη βασιλική), ενώ τα κατασκευαστικά και μορφολογικά στοιχεία εντάσσονται στα παραδοσιακά χαρακτηριστικά της μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Στα ανατολικά της γειτονιάς της Κυριωτίσσης, σώζονται σήμερα ορισμένα βιομηχανικά κτίρια αυτού του τύπου (υδρόμυλοι), κατά μήκος του μικρού ποταμού που διασχίζει και οριοθετεί την παλιά πόλη. Τα νεότερα βιομηχανικά κτίσματα ενσωματώνουν βαθμιαία τα ευρωπαϊκά ορθολογικά και εκλεκτικιστικά πρότυπα, με τη χρήση όμως των τοπικών υλικών και τεχνικών, που προσδίδουν στις κατασκευές ενδιαφέρουσες υβριδικές μορφές.

αφιέρωμα

Οι συνοικίες της Βέροιας αποτελούν αυτοδιοικούμενες μονάδες. Για τον αριθμό τους υπάρχουν διαφορετικές απόψεις. Το 17ο αιώνα 15 αναφέρονται 16 μουσουλμανικές, 15 συνοικίες χριστιανών Ελλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων "Λατίνων" (Βλάχων) και 2 ομάδες Εβραίων. Αργότερα, το 19ο αιώνα, σύμφωνα με τις υπάρχουσες πληροφορίες 16, οι τουρκικές συνοικίες είναι 12 και οι ελληνικές 12 έως 16. Υπάρχουν ακόμη μια εβραϊκή συνοικία και μια συνοικία Γύφτων. Οι αριθμοί αυτοί δεν διαφέρουν πολύ από αυτούς που παραδίδει ο Εβλιγιά, και δείχνουν την ιστορική συνέχεια της οργάνωσης του χώρου και τη δύναμη του θεσμού. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της γειτονιάς σχετίζεται με τα ειδικά κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά των εθνотήτων. Στις ελληνικές συνοικίες - από τις οποίες η Κυριώτισσα (εικ. 2) αποτελεί το καλύτερο σωζόμενο παράδειγμα - οι κατοικίες ορ-

εικ. 3: Περίκλειστη οικοδομική νησίδα.

γανώνονται γύρω από συλλογικούς πυρήνες, με περίκλειστους υπαίθριους χώρους και με τις εκκλησίες στη θέση του κοινωνικού κέντρου. Οι γειτονιές ακολουθούν τον τύπο της κλειστής οικοδομικής νησίδας με κεντρικό "αίθριο", όπου συχνά χωροθετείται η εκκλησία ως κοινωνικό σημείο αναφοράς. Είναι σαφές η συγγένεια με το μοναστηριακό πρότυπο: άλλωστε, είναι γνωστό ότι ορισμένοι ναοί της Βέροιας αποτελούσαν καθολικά μονών 17. Είναι γνωστό ότι ανάλογες πολεοδομικές διατάξεις υπήρχαν σε παλιότερες εποχές, οπότε θα μπορούσε κανείς να υποθέσει, χωρίς να αγνοεί τις ιδιομορφίες κάθε ιστορικής περιόδου, ότι το πρότυπο μιας τέτοιας πολεοδομικής οργάνωσης επιβιώνει στο χρόνο. Μέσα από διαδοχικούς μετασχηματισμούς, το κλειστό τετράγωνο της ελληνιστικής - ρωμαϊκής πόλης μεταβάλλεται στην εσωστρεφή γειτονιά της προβιομηχανικής πόλης, ενώ τη θέση των ιερών και των βωμών καταλαμβάνουν οι χριστιανικοί ναοί. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι τελευταίοι 18 έχουν ανεγερθεί στη θέση αρχαίων ιερών. Οι ναοί δεν έχουν δεσπόζουσα θέση στη σύνθεση. Εντάσσονται σεμνά και οργανικά στο σύνολο, σε τέτοιο σημείο, που δύσκολα διακρίνονται. Τα μόνα στοιχεία που τους διαφοροποιούν είναι τα ελάχιστα μικρά ανοίγματα και οι κόγχες των ιερών, που φέρουν συχνά κεραμοπλάστι-

κό διάκοσμο. Ο ιστός της πόλης στις περιοχές αυτές είναι κλειστός προς το εξωτερικό, με λίγα ή και καθόλου ανοίγματα στο ισόγειο των κατασκευών, ενώ αντίθετα είναι ανοιχτός με συγκοινωνούντες ημιυπαίθριους χώρους προς τα μέσα. Ενα ή περισσότερα περάσματα εξασφαλίζουν την επικοινωνία από τον εξωτερικό δημόσιο χώρο προς τον εσωτερικό ημιδημόσιο χώρο. Στο όροφο οι κατασκευές ανοίγονται προς όλες τις κατευθύνσεις, με προεξοχές (σαχνισιά) προς το δρόμο και ανοιχτούς εξώστες (χαγιάτια, σάλες) ή ηλιακούς προς την αυλή. Στις εσωτερικές αυλές υπάρχει επικοινωνία (απάνοιξη) από τη μία κατοικία στην άλλη. Τέτοιες πολεοδομικές διατάξεις διασώζονται σήμερα στον Άγιο Κήρυκο (εικ. 3), την Παναγία Βαλτεσινή και την Παναγία Δεξιά. Αλλά και στις υπόλοιπες περιοχές του ιστορικού κέντρου η τυπολογική διάρθρωση του αστικού ιστού παρουσιάζει αναλογίες, με διαδοχή ανοικτής - κλειστής οργάνωσης, δημόσιων - ημιδημόσιων - ιδιωτικών χώρων, κοινωνικών σημείων αναφοράς. Πρέπει να σημειωθεί ότι η εμφάνιση από το 18ο αιώνα των αρχοντικών που κατοικούνται από την ανερχόμενη ελληνική αστική τάξη δε μεταβάλλει ουσιαστικά την πολεοδομική οργάνωση. Τα αρχοντικά έχουν τα ίδια τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά, με διακριτικά σημεία το μέγεθος, την αυτοτέλεια, το διάκοσμο και το ύψος που τα διακρίνουν κοινωνικά και συμβολικά.

Η εβραϊκή συνοικία της Μπαρμπούτας (εικ. 4), που διασώζεται σχεδόν ακέραια, έχει ανάλογες αρχές πολεοδομικής οργάνωσης 19. Οι κατοικίες, χτισμένες με συνεχές σύστημα, σχηματίζουν ένα τρίγωνο κλειστό και οχυρό προς το εξωτερικό, που ορίζεται από τον Τριπόταμο, τα τείχη της πόλης και το μέτωπο των σπιτιών της οδού Μεραρχίας, που αφήνει ένα μοναδικό πέρας προς τον εσωτερικό υπαίθριο χώρο, το οποίο έκλεινε με γερή δίφυλλη θύρα. Ενα δεύτερο άνοιγμα υπάρχει προς τη γέφυρα του ποταμού. Οι κατοικίες είναι ανοιχτές προς τον εσωτερικό κοινόχρηστο χώρο, με στοά κάτω από τις κατασκευές προς την πλευρά της οδού Μεραρχίας, που έχει σήμερα εν μέρει κλειστεί. Οι αυλές επικοινωνούν ή εντάσσονται στον εσωτερικό πεζόδρομο. Το κοινωνικό κέντρο, η συναγωγή, είναι ενσωματωμένη στη σειρά των σπιτιών που βλέπουν προς την όχθη του Τριποτάμου. Μόνο η επιμελημένη τοιχοποιία και ο γεωμετρικός τονισμός της εισόδου μ' ένα λιτό αετωματικό πρόπυλο φανερώνουν την ιδιαιτερότητα του χώρου. Τα εβραϊκά κτίσματα εμφανίζουν περισσότερα αστικά χαρακτηριστικά (κλειστή κάτοψη, λιγότερα χαγιάτια, ξένες μορφολογικές επιδράσεις).

Οι τουρκικές συνοικίες της Βέροιας κατελάμβαναν τα ψηλότερα τμήματα της πόλης στη νότια πλευρά της, και επεκτείνονταν έξω από την παλιά περιτειχισμένη έκταση. Τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των μουσουλμάνων συντέλεσαν στη δημιουργία διαφορετικής πολεοδομικής οργάνωσης από αυτήν των Ελλήνων. Αλλά και η διαφορετική κοινωνική θέση των Τούρκων στην οθωμανική αυτοκρατορία εκφράζεται με την αυτοτέλεια των κατασκευών και την έλλειψη κλειστής αμυντικής διάταξης στη

γεωμετρική οργάνωση του αστικού χώρου. Ενώ οι αυλές διατηρούν τον κλειστό χαρακτήρα με ψηλούς διαχωριστικούς τοίχους και εσωστρεφείς κατοικίες, το σύνολο έχει λιγότερο αστικό χαρακτήρα. Οι πυκνότητες είναι αρκετά χαμηλές, ιδιαίτερα στα υψώματα και στις παρυφές της πόλης. Οι κατοικίες παρακολουθούν τις διαδρομές χωρίς να διαρθρώνονται σε οικοδομικά τετράγωνα, ενώ πολλοί δρόμοι είναι αδιέξοδοι. Σε ορισμένα κεντρικά σημεία των μουσουλμανικών συνοικιών υπήρχαν εκτεταμένοι ελεύθεροι χώροι, πιθανόν ιδιοκτησίες πλούσιων Τούρκων, που φανερώνουν την ανώτερη κοινωνική θέση τους όχι μόνο με τα ωραία και κοσμημένα αρχοντικά²⁰, αλλά και με τους κήπους και τους ανοιχτούς χώρους για διάφορες χρήσεις. Περισσότερο συνεκτικός είναι ο αστικός ι-

εικ. 4: Εβραϊκή συνοικία.

στός στις τουρκικές συνοικίες, που βρίσκονται μέσα στην περίμετρο της παλαιάς πόλης, όπου τα κύρια χαρακτηριστικά έχουν ήδη διαμορφωθεί από τους βυζαντινούς χρόνους. Από τις κατοικίες των Τούρκων διασώζονται ελάχιστες στο νότιο τμήμα της πόλης. Ελάχιστα είναι και τα σωζόμενα τζαμιά, των οποίων ο αριθμός έφτανε πιθανόν τα 16²¹, περιλαμβανομένων και των εκκλησιών που μετατράπηκαν σε τεμνές. Στις ίδιες περιοχές πρέπει να εντοπίζονται οι τρείς μεντρεσέδες (ιεροδιδασκαλεία), τα δέκα γραμματοδιδασκαλεία για τα παιδιά των μουσλμάνων, οι πέντε τεκέδες των δερβίσηδων, τα πτωχοκομεία, καθώς και τα πέντε διπλά λουτρά από τα οποία σώζεται και σήμερα το διπλό λουτρό του Σινάν του Αλατά.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Από τους αναφερόμενους ποταμούς σε βυζαντινά έγγραφα είναι δυνατό να εντοπιστεί ο "Βασιλικός", με το δεδομένο ότι εκεί υπήρχαν υδρόμυλοι ("υδρομύλωνες"). Κοντά πρέπει να βρισκόταν και η "Βασιλική πύλη". Πρβλ. Γ.Ι. Θεοχαρίδη, *op.cit.*, 31-34 και 66-70.

2. M. Delacoulonche, *op.cit.*, 43-44. Από κώδικα της Φλωρεντίας που δημοσίευσε ο Κ. Σάβας (Μνημεία Ελληνικής ιστορίας, τομ. 4, Παρίσι 1883, σ. XX σημ.2) προκύπτει η περίμετρος των τειχών (1900 οργιές). Το εμβαδόν της πόλης εικάζεται μισό από το αντίστοιχο της Θεσσαλονίκης (πρβλ. και Γ. Χιονίδη, *op.cit.*, τομ. Β', 146-147).

3. Για τα τείχη της Βέροιας βλ.: M. Delacoulonche *op.cit.*, τομ. 43-44 Ι. Καντακουζηνού, *op.cit.*, τομ.ΙΙΙ, 120-123. Ν. Μουτσόπουλου, η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας, εκδ. ΤΕΕ, Αθήνα 1967, 27-33 και 43. Φ. Πέτσα, "Ανα-

σκαφή αρχαίου νεκροταφείου Βεργίνας (1960/1)", *Αρχαιολογικόν Δελτίον* (Μελέται), τομ. 17 (1963), σ. 218-288, τομ. Β', 140-145.

4. Από ευρήματα που κατά καιρούς έχουν έλθει στο φως κυρίως κατά τις εκσκαφές για την ανέγερση πολυκατοικιών, αποκαλύφθηκαν τμήματα του εσωτερικού οδικού δικτύου της πόλης κατά μήκος της σημερινής κεντρικής οδού Μητροπόλεως, της οδού Βενιζέλου, της οδού Ακαταμάχτου και στα οικοδομικά τετράγωνα της οδού Ελιάς. Σ' όλες τις περιπτώσεις επρόκειτο για πλακόστρωτους δρόμους, πλάτους περίπου 4 μέτρων, με υπόγειο σύστημα αποχέτευσης αξονικά, και σωληνώσεις υδροδότησης κάτω από τα πεζοδρόμια. Βλ. σχετικά: Α. Ρωμπούλου, Ι. Τουράτσογλου, "Εκ της Αρχαίας Βέροιας", *Μακεδονικά*, 14 (1974), 163-174.

5. Ι. Τουράτσογλου, *op.cit.*, 26.

6. Γ. Χιονίδη, *Ιστορία της Βέροιας...*, τομ. β', 144. Εκτός της "Βασιλικής" αναφέρονται ακόμη κατά τους βυζαντινούς χρόνους η "Οψικιανή" πύλη και της "Αννας Καπουσή", των οποίων οι θέσεις δεν είναι γνωστές.

7. Οι δυο πύργοι που διασώζονταν στις αρχές του 20ου αιώνα ανήκαν στο αμυντικό σύστημα της πόλης. Γνωρίζουμε από τη διήγηση του Ι. Κατακουζηνού ότι υπήρχαν πολλοί πύργοι των τειχών κατά τους βυζαντινούς χρόνους. Πύργοι βέβαια υπήρχαν και κατά τους μακεδονικούς και ρωμαϊκούς χρόνους. Περιγραφή των δυο σωσμένων κατά τους νεότερους χρόνους δίνουν πολλοί, όπως ο Μ. Delacoulonche (*op.cit.*, 43) ενώ ο Α. Struck (*op.cit.*, 41) παραθέτει και φωτογραφία.

8. Για τις πιθανές θέσεις της ακρόπολης ή μάλλον των ακροπόλεων, που μαρτυρούνται κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο, βλ. Γ. Χιονίδη, *Ιστορία της Βέροιας...*, τομ. β', 140-148.

9. Για το μπεζεστένι και τα χάνια βλ. περιγραφή του Εβλιγιά Τσελεμπί (Β. Δημητριάδης, *op.cit.*, 256-257). Πολύ αργότερα, το 1887, ο Ν. Σχινάς αναφέρει "5 χάνια λιθόκιστα, χωρούνται 250 ίππους και 500 άνδρας και έτερα 15 μετά δωμάτων, χωρητικότητας απάντων ίσης της των μεγάλων".

10. Ο Αντώνιος Σμυρλής που ήταν και δήμαρχος της πόλης διασώζει μια λανθάνουσα περιγραφή της αγοράς με τις θύρες - πύλες: "Κατά την πρώτην (sic) πυρκαϊάν, την μεγάλην, διότι κατόπιν επισυνέβησαν και άλλοι μικρότεροι, κατεστράφη όλη η αγορά, ήτις ήτο ιδιόρρυθμος, σκεπαστή, με 3-4 μεγάλας θύρας, δια των οποίων ήσαν κλεισταί την νύκτα, και τας οποίας εκλείον νυκτοφύλακες, δεν ήδύνάτο να εισέλθουν ξένοι χωρικοί". Βλ. Αν. Σμυρλή, "Τοπογραφικά Βεροίας, Παληόφορος", *Μακεδονικά Χρονικά*, Θεσσαλονίκη 1934, 4.

11. Βλ. Α. Σμυρλή, "Η πυρκαϊά της Βεροίας στη λαϊκή παράδοση", *Μακεδονικά*, 1 (1940), 518-519.

12. Οι οθωμανικοί κώδικες και ειδικά ο "κανονισμός περί οδών και οικοδομών" του 1864 περιέχουν τις σχετικές διατάξεις. Πρβλ. Οθωμανικοί κώδικες ήτοι: συλλογή των εν ενεργεία νόμων, κανονισμών διαταγμάτων και οδηγιών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, εκδ. Ν. Νικολαΐδου, Κωνσταντινούπολη 1869.

13. Β. Δημητριάδης, *op.cit.*, 257.

14. Πρβλ. Δ. Χατζόπουλου. Η βιομηχανία της Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1914. Ειδικότερα για τη Βέροια, Έδεσσα και Νάουσα βλ. Γ. Παλάσκα, "Οι πρώτες βιομηχανικές εγκαταστάσεις στην Κεντρική Μακεδονία", *Αρχαιολογία*, 16 (1986), 29-36.

15. Σύμφωνα με την περιγραφή του Εβλιγιά Τσελεμπί (Β. Δημητριάδης, *op.cit.*, 253).

16. Συγκεκριμένες πληροφορίες για τις συνοικίες αναφέρει ο Β. Δημητριάδης, που χρησιμοποίησε τις πληροφορίες οθωμανικών αρχείων. Τα κτηματολογικά τεφτέρια αναφέρουν 12 τουρκικές και 16 ελληνικές συνοικίες. Το 1908 ο Α. Struck (*op.cit.*, 70) καταγράφει 12 χριστιανικές ενορίες. Ο "κανονισμός της ορθόδοξης ελληνικής κοινότητας των πόλεων Βεροίας" του 1892 (Χ. Παπαστάθης, *op.cit.*, 214-215) αναφέρει ότι η ορθόδοξη κοινότητα "διαίρειται εις 4 τμήματα".

18. A. Struck, *op.cit.*, 42).

19. Πληροφορίες και σχέδια της εβραϊκής συνοικίας στο άρθρο των Χ. Ζαρκάδα, Κ. Τρακοσσόπουλου, "Συντήρηση και αναβίωση της Εβραϊκής Συνοικίας στην Βέροια", *Αρχιτεκτονικά θέματα*, 13 (1979), 81-83.

20. Ο Εβλιγιά περιγράφει ήδη τα αρχοντικά της Βέροιας. "Από όλες οι πιο περίφημες κατοικίες είναι το σεράι του Μπεκίρ Εφέντη, το σεράι του Μουσταφά Αγά. Αυτά είναι τα περίφημα σπίτια" (Β. Δημητριάδης, *op.cit.*, 2530).

21. Ibid, 254.

ΜΙΑ ΑΡΧΟΝΤΙΚΗ ΑΥΛΗ - ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ - ΚΑΣΤΡΟ

ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΤΟ 1326 ...

Γαβριηλίδης Θωμάς. Φιλολόγος

Σε πρακτικό (σιγιλλιώδες γράμμα) του βυζαντινού, κρατικού υπαλλήλου Κωνσταντίνου Μακρηνού, το οποίο συντάχτηκε το Μάιο του 1338, αναφέρεται ότι η μονή Βατοπεδίου του Αγίου Ορους είχε μέσα στη θεόσωστη πόλη της Βέροιας ως μετόχι ένα μοναστήρι (μονούδριον), αφιερωμένο στον Τίμιο Πρόδρομο, που ήταν γνωστό και με την προσωνυμία μοναστήρι της Πέτρας. Το μοναστήρι της Πέτρας το είχε ιδρύσει και το είχε προικίσει πλουσιοπάροχα με διαθήκη του, που συντάχτηκε το 1326, ένας από τους μεγάλους άρχοντες της Βέροιας, ο σκουτέριος Θεόδωρος Σαραντηνός, ο σύζυγος της Ευδοκίας Κομνηνής Αγγελίας Δούκαινας Σουλτανίνας Παλαιολογίνας και συγγενής πιθανότατα (μεταξύ των προγόνων) της περίφημης ηρωίδας Βεργίνας.

Η διαθήκη του σκουτέριου Θεόδωρου Σαραντηνού με την οποία αυτός κληροδοτούσε όλη σχεδόν τη μεγάλη περιουσία του στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου, της Πέτρας, μαζί με άλλα έγγραφα, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγεται και το πρακτικό του απογραφέα Κ. Μακρηνού, που προαναφέρθηκε, διαφυλάχτηκαν από τους μοναχούς του Βατοπεδίου και δημοσιεύτηκαν από το Γεώργιο Ι. Θεοχαρίδη στα "Μακεδονικά" (περιοδικό σύγγραμμα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, παράρτημα 2, Θεσσαλονίκη 1962), με τον τίτλο "Μια διαθήκη και μια δίκη βυζαντινή - Ανέκδοτα βατοπεδινά έγγραφα του ΙΔ' αιώνας περί της μονής Προδρόμου Βεροίας". Το βιβλίο αυτό είναι η βασική πηγή αυτής της εργασίας μου, η οποία έχει ως στόχο να δώσει μια μερική εστω άποψη της Βέροιας των αρχών του 14ου αιώνα.

Η ΑΚΙΝΗΤΗ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Το μοναστήρι της Πέτρας ήταν μικρό αλλά είχε μεγάλη περιουσία (κινητά και ακίνητα και αυτοκίνητα - ανθρώπους και ζώα). Τα σχετικά αποσπάσματα από το πρακτικό απογραφής του Κ. Μακρηνού σε ελεύθερη απόδοση δική μου έχουν ως εξής:

ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΟΥ Κ. ΜΑΚΡΗΝΟΥ

"Κάνοντας την απογραφή βρήκα μεταξύ των άλλων να έχει η μονή Βατοπεδίου μέσα στη θεόσωστη πόλη της Βέροιας ως μετόχι ένα μοναστηράκι τιμώμενο στο όνομα του Προφήτου Προδρόμου και Βαπτιστού Ιωάννου και προσονομαζόμενο της Πέτρας μαζί με τα ευρισκόμενα μέσα σ' αυτό περιβόλια και τα οικήματα μέσα και έξω από την αυλή του...

Εξω και κάτω από τη Βέροια δυο αγροκτήματα, του Κομανίτζη και το Μακροχώριον... και το λόγγο που βρίσκεται κοντά σ' αυτήν από την κάτω μεριά. Και κο-

ντά στον βασιλικό ποταμό... άλλο αγρόκτημα που λέγεται του Σκοτεινού και μέσα σ' αυτό τρεις μύλοι σε ένα οίκημα και πάνω απ' αυτούς πύργος πρόσφατα χτισμένος από τη μονή... Και αμπέλι στην τοποθεσία του Κοσοβού κοντά στου Ισαακίου και Φαρδιστόμου... και στην τοποθεσία του Πλατέος κοντά στου Μαγκλαβίτου... και στην τοποθεσία του Ασημούτζη αμπέλι κοντά στου Αριανίτου... και κοντά στην ίδια πόλη της Βέροιας, στους Διακαστηνούς μύλους, από τους δυο υδρόμυλους, που βρίσκονται σε ένα οίκημα, του ένα, γιατί τον άλλο τον έχει ο Παλαιολόγος ο Σουλτάνος. Και στα Παλατήτζια άλλους δύο υδρομύλωνες. Και στην τοποθεσία της Τύμβης (Τούμπας) και κοντά στο ίδιο κάστρο της Βέροιας χωράφια...

Επίσης βρήκα να έχει η ίδια μονή στο θέμα της Βέροιας και άλλο αγρόκτημα στην Κριτζίστα με γη καλλιεργούμενη... αλλά και βαλτώδη. Και άλλη γη χιλίων μοδίων..."

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΟΡΤΑ - ΔΙΑΚΑΣΤΗΡΗΝΟΙ ΜΥΛΟΙ

Ας σημειωθεί ότι ενώ ο ίδιος ο Θεόδωρος Σαραντηνός τοποθετεί το ένα από τους τρεις μύλους του έξω και κάτω από τη βασιλική πόρτα. Τον ίδιο, όπως φαίνεται, μύλο ο Κ. Μακρηνός τον τοποθετεί στους Διακαστηρηνούς μύλους που βρίσκονταν κοντά στη Βέροια, πιο έξω και πιο κάτω από τη βασιλική πόρτα των τειχών της.

Αν λοιπόν ο όρος "Διακαστηρηνοί μύλωνες" δηλώνει ότι οι μύλοι αυτοί βρίσκονταν μεταξύ δύο κάστρων, τότε θα πρέπει, να δεχτούμε ότι κάπου απέναντι από τη βασιλική πόρτα του κάστρου της Βέροιας, στην άλλη όχθη του βασιλικού ποταμού προφανώς, υπήρχε και άλλο κάστρο για την καλύτερη ασφάλεια της περιοχής και της πόλης φυσικά.

Αν λοιπόν εντοπισθεί η θέση του δεύτερου αυτού κάστρου, εντοπίζεται με σιγουριά και η θέση της βασιλικής πόρτας του κάστρου της Βέροιας.

Η ΒΕΡΟΙΑ ΠΟΛΗ - ΚΑΣΤΡΟ

Απο τις φράσεις του Κ. Μακρηνού "πλησίον δε της αυτής πόλεως Βερ[ρ]οίας εις τους μύλωνας τους Διακαστηρηνούς..." και "εν τη τοποθεσία της Τύμβης και πλησίον του αυτού κάστρου Βερ[ρ]οίας χωράφια..." μπορούμε να συμπεράνουμε, κατά τη γνώμη μου, ότι οι έννοιες πόλις της Βεροίας και κάστρο Βεροίας σχεδόν ταυτίζονται και ότι για τον απογραφέα η Βέροια ήταν μια πόλη κάστρο. Την εντύπωση αυτή ασφαλώς θα του την έδωσε η θέση της πόλης πάνω σε ύψωμα και τα τείχη (κάστρα) με τους πύργους που την έζωναν απ' όλες τις μεριές, εκτός από τη μεριά του βασιλικού ποταμού (του Τριποτάμου), του οποίου η ανατολική όχθη στο μεγαλύτερο μήκος της αποτελούσε φυσικό τείχος, που ενισχυόταν και

αφιέρωμα

από τα πυργόσχημα σπίτια που ήταν χτισμένα πάνω στο φρύδι της, και ο ίδιος ο ποταμός φυσική τάφρο. Οπωσδήποτε όμως για μεγαλύτερη ασφάλεια της πόλης φαίνεται ότι υπήρχε και κάστρο στην απέναντι όχθη του βασιλικού ποταμού και κάποιοι πύργοι σε ευαίσθητα σημεία και λαγούμια (υπόγειοι δίοδοι) τα οποία χρησίμευαν και ως δίοδοι διαφυγής και ως δρόμοι επικοινωνίας σε περιόδους πολιορκίας των υπερασπιστών των δύο οχθών.

Ο χαρακτηρισμός "της θεοσώστου πόλεως Βεροίας" των αρχών του 14ου αιώνα ως πόλης - κάστρου είναι νομίζω πολύ σημαντικός, γιατί αντικατοπτρίζει την εντύπωση που έδινε η πόλη μας την εποχή εκείνη και δηλώνει τη σημασία της ως πόλεως ακριτικής της αιμορροούσας από το 1204 (Αλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους) μεγαλώνυμης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Οτι η Βέροια ήταν πολύτιμο κάστρο για το κράτος της Κωνσταντινούπολης, εκτός από τα τείχη και τους πύργους της το μαρτυρούν και οι άρχοντες με αυτοκρατορικά επώνυμα (Παλαιολόγοι, Κομνηνοί, Αγγελοι, Δούκες) που την κατοικούν αλλά και οι αγώνες για την κατάκτησή της από Βουλγάρους, Σέρβους, Τούρκους και η αγωνία των Ελλήνων να την κρατήσουν, η οποία επισφραγίστηκε τελικά, με τη θυσία, του Μητροπολίτη Αρσενίου σε μια από τις αλώσεις της Βέροιας από τους Τούρκους και της αρχόντισσας Σουλτανίνας, Παλαιολογίνας... Βεργίνας στα τέλη του 14ου ή τις αρχές του 15ου αιώνα.

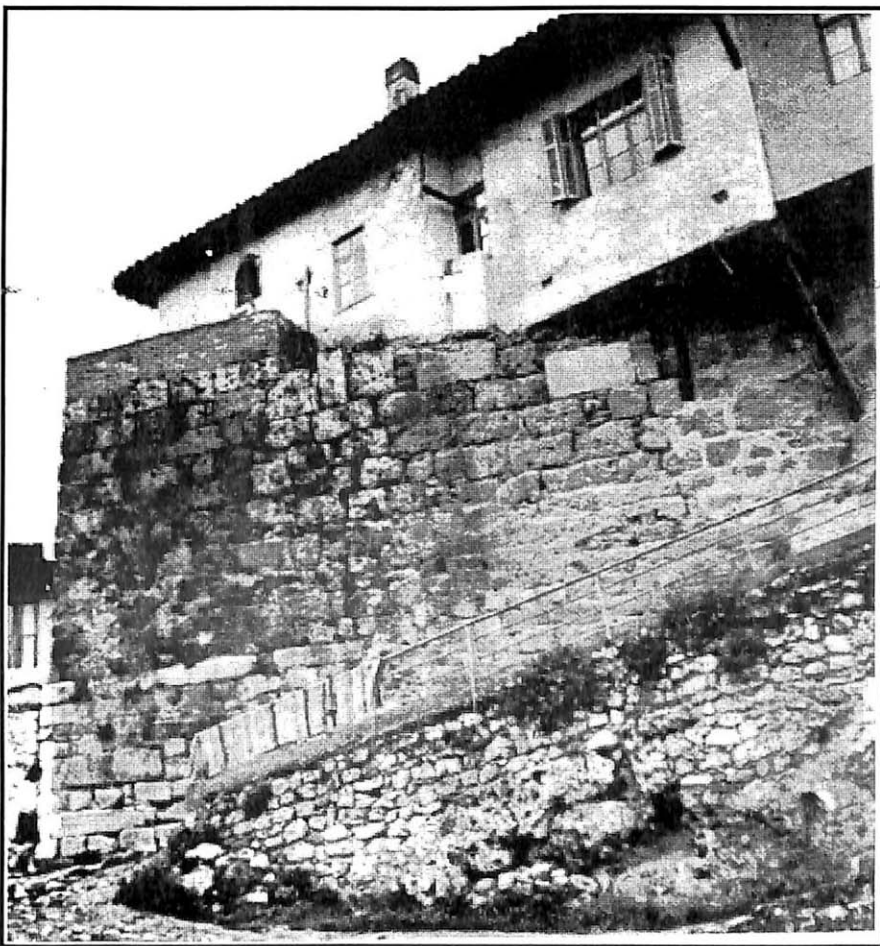
Η παράδοση για τη Βασίλισσα (Σουλτανίνα) Βεργίνα που κρατήθηκε ζωντανή όλα τα μαύρα χρόνια της τουρκοκρατίας και που ακόμη επιβιώνει στη μνήμη των παλιών Βεροιαίων αποτελεί επίσης μια σπουδαία μαρτυρία για τη φυσιογνωμία του **ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ** μέσα στο οποίο κατόρθωνε να κυκλοφορεί άπιαστη από τους Τούρκους κατακτητές η ηρωίδα Βεργίνα χρησιμοποιώντας λαγούμια αλλά οπωσδήποτε και τις απάνοιξες (απάνοιξες = πορτοπούλες που ένωναν τις αυλές των σπιτιών, και των εκκλησιών και παρεκκλησιών της Βέροιας (Βεργίας κατά τη λαϊκή προσφορά).

Γιατί η παράδοση για τα λαγούμια και οι απάνοιξες δείχνουν ότι πράγματι όλη η πόλη της Βέροιας είχε τη δομή κάστρου εφοδιασμένου με τείχη και πύργους για την άμυνα αλλά και με διόδους διαφυγής των αμυνόμενων σε περίπτωση κατάληψης της πόλης από κάποιον εχθρό. Είναι εξάλλου γνωστός ο χωρισμός της Βέροιας σε κλειστές γειτονιές (τους

μαχαλάδες στα χρόνια της τουρκοκρατίας) που ήταν χτισμένες γύρω από κάποια εκκλησιά και τα παρεκκλήσια της, με της οποίας της προσωνυμία ήταν γνωστές όπως π.χ. η γειτονιά της Κυριώτισσας, της Μακαριώτισσας, του Αγίου Ιωάννου του Ελεήμονα (Αη Γιάννη) κ.α. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, που διασώθηκε σχεδόν ακέραιο αποτελεί, η γειτονιά του Αγίου Κηρύκου μέσα στην ευρύτερη γειτονιά - ενορία της Μακαριώτισσας.

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Χάρη στη διαθήκη του σκουτέριου Θεοδώρου Σαραντηνού βλέπουμε πως μια βυζαντινή "αυλή", ένα αρχοντικό σπίτι δηλαδή με όλους τους βοηθητικούς

Λείψανα τείχους στη νότια πλευρά της πόλης.

χώρους και τα διάφορα κτίσματα που το συνόδευαν (κατοικίες υπηρετικού προσωπικού, εργαστήρια, φούρνος, δεξαμενές, πυλώνες), ένα σωστό κάστρο σε μικρογραφία, μεταμορφώνεται σε ανεξάρτητο μοναστήρι αρχικά με την ίδρυση ναού στον ακάλυπτο χώρο της, για να γίνει τελικά μετόχι μεγαλύτερης μονής, της μονής Βατοπεδίου του Αθωνα, και να καταλήξει έπειτα από πολλές περιπέτειες (πυρκαγιές, ανακαινίσεις, αλλαγές κυρίων) να γίνει μια λαϊκή κλειστή σα φρούριο γειτονιά, που δεν θυμάται πια τον τρόπο γέννησής της ούτε τους αρχικούς της κτήτορες.

αφιέρωμα

Γιατί σήμερα δεν μπορούμε ακόμη να ξέρουμε με βεβαιότητα ούτε σε ποιο ακριβώς μέρος της Βέροιας ήταν η γειτονιά του Σκωρονύχου, στην οποία βρισκόταν η αυλή του Θεοδώρου Σαραντηνού που μεταμορφώθηκε σε μοναστήρι, ούτε αν η προσωνυμία του μοναστηρίου αυτού "Μονή της Πέτρας", η οποία αναφέρεται και στο χρυσόβουλο του Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου (1324) και στο πρακτικό του απογραφέα Κ. Μακρηνού (1338), αποτελεί το λαϊκό όνομα της γειτονιάς του Σκωρονύχου. Ας σημειωθεί ότι το σύνθετο σκωρόνυχος μπορεί να μεταφραστεί και ως σκουρόνυχος (με σκούρα ή λερωμένα νύχια) η σκουρόπετρα (όνυξ, γεν. όνυχος = πολύτιμος λίθος).

Αν βέβαια η προσωνυμία της μονής του Τιμίου Προδρόμου του Σαραντηνού οφείλεται σε κάποια πέτρα (=βράχο), χαρακτηριστικό γνώρισμα της γειτονιάς της, τότε ίσως να μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η γειτονιά αυτή βρισκόταν στην περιοχή του Αγίου Νικολάου του πιο γνωστού ως Αγίου Σπυρίδωνα των Βλάχων ή της Μπουμπόλης, γιατί εκεί κοντά, στο χώρο που τώρα υπάρχει η μεγάλη τσιμεντένια γέφυρα του Προμηθέα, υπήρχε πριν από την κατασκευή της ένας μεγάλος πώρινος βράχος, σκούρος από την υγρασία, τον οποίο οι περίοικοι τον αποκαλούσαν "η Πέτρα". Η κορυφή της πέτρας αυτής ήταν επίπεδη και αρκετά πλατιά και είχε ίχνη παλιού κτίσματος (πέτρες και σπασμένα κεραμίδια) σύμφωνα με πληροφορία που μου έδωσε ο φίλος συγγραφέας κ. Γιάννης Μελετιδής.

Εξάλλου στην ίδια περιοχή, στην Πλατεία Πλατάνων και τη Δημοτική Αγορά υπήρχαν τα παρεκκλήσια της Αγίας Καλλίπετρας και του Προδρόμου στη θέση, όπως φαίνεται, των ναών οι οποίοι στο παράρτημα της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας Βεροίας, Θεσ/νίκη 1912, αναφέρονται ως ερειπωμένοι απο πυρκαγιές. (Γ. Χιονίδη, Ιστ. της Βέροιας, τομ. Β', Θεσ/νίκη 1970).

Οι παραπάνω ναοί βρίσκονταν κοντά στην πέτρα της Μπουμπόλης αλλά δεν μπορούμε να πούμε με σιγουριά ότι βρίσκονταν και μέσα, στην αυλή του Θεοδώρου Σαραντηνού εφόσον δεν υπάρχουν αποδείξεις.

Ίσως να ιδρύθηκαν ως μετόχια των ομώνυμων μοναστηριών του Αλιάκμονα (της Σκήτης του Τιμίου Προδρόμου και της Παναγιάς της Καλλίπετρας ή Καληπέτρας). Αν κάποια ευρήματα μαρτυρούσαν ότι η Μπουμπόλη ήταν εκεί όπου το περιβόλι (το περιβόλιον) του μοναστηρίου του Σαραντηνού, τότε οπωσδήποτε θα λυνόταν αρκετές απορίες σχετικές με τοπωνύμια και ανασκαφικά ευρήματα.

ΟΙ ΑΛΛΕΣ ΑΥΛΕΣ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΗΝΟΥ

Εκτός από την αυλή του στη γειτονιά του Σκωρονύχου της Βέροιας, ο Θεόδωρος Σαραντηνός χάρισε στο μοναστήρι του και άλλες δυο αυλές του, οι οποίες βρίσκονταν επίσης μέσα στη Βέροια και πιθανόν στην ίδια γειτονιά, εφόσον δεν αναφέρεται διαφορετική. Οι αυλές αυτές είχαν αγοραστεί από τον κτήτορα της μονής της Πέτρας, η μία από κάποια

Κουναλίνα (κόρη ή σύζυγο κάποιου που λεγόταν Κουνάλης) και η άλλη από τα παιδιά κάποιου που λεγόταν Καλοκρατάς. Δεν ξέρουμε ακόμη αν σ' αυτές τις δυο αυλές χτίστηκαν αργότερα κάποια παρεκκλήσια της μονής της Πέτρας. Πάντως το ότι είναι πολύ πιθανό η μονή της Πέτρας να ανοικοδόμησε παρεκκλήσια στις αυλές που κληρονόμησε, φαίνεται ότι δίνει κάποια ακόμη εξήγηση στην παρουσία πολλών ναών, σε μικρή απόσταση ο ένας από τον άλλο, στις γειτονιές της Βέροιας.

Ας σημειωθεί ότι πολύ κοντά στον Αγιο Νικόλαο ή Αγιο Σπυρίδωνα της Μπουμπόλης (1616) υπάρχει ο ναός του Αγίου Νικολάου του άρχοντος Καλοκρατά (1566), ο οποίος μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι χτίστηκε από κάποιον απόγονο των παιδιών εκείνου του Καλοκρατά που είχαν πουλήσει την αυλή τους στο Θεόδωρο Σαραντηνό. Βέβαια θα πρέπει επίσης να υποθέσουμε ότι ο ιδρυτής του ναού του Αγίου Νικολάου - γύρω στα 1566 - άρχοντας Καλοκρατάς ξαναπήρε πίσω την αυλή των προγόνων του, πράγμα όχι απίθανο.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΑΡΑΝΤΗΝΟΥ

"Την κατά την γειτονίαν του Σκωρονύχου (Βεροίας) αυλήν μου, εν η και ποιούμαι την οίκησιν, εις ην και την θείαν και πάνσεπτον ανεδομισάμην μονήν και αποκατέστησα, μετά γε του ανωγαιοκατώγου, των ωρείων, του μεγάλου διρρητοσυμπροστώου, των ετέρων απάντων οικημάτων, των δένδρων και κλημάτων, του φουρναρίου, τῶν φρεάτων, του τε ορρωγμένου και του δι αγωγού, των κελλίων, των πυλωνικών εισοδου-εξόδων και απλώς παντός του περιορισμού αυτής και των δικαίων ταύτης απάντων και προνομίων. Αλλά δη την ετέραν αυλήν μου, ην προ χρόνων πολλών εξωνησάμην από της Κουναλίνης εκείνης, μεθ' ων εν ταύτη τη αγορά νεωστί ανεκτισάμην νεοδμήτων οικημάτων απάντων, των τε εν τη αρκτική οδῷ νευόντων του ούπερ συνεστησάμην περιβολίου και ων, ως είπον, ανεκτισάμην διπλῶν κελλίων, ἤτοι πεπατωμένων, και, ως εν συντόμῳ ειπείν, πάσας μου εξολοκλήρου τας εν αταίς βελτιώσεις εν αυτή τη θεία μονή (του θεομαρτυρήτου τιμίου προφητῶν υπερτέρου Προδρόμου) αποδίδωμ και αφιερώ και ασφαρίζομαι.

Και συν αταίς (ταις αυλαίς) αποδίδωμ και την ετέραν αυλήν μου, συν τω εσωκηπίῳ και πάντων των εν αυτῷ (τῷ εσωκηπίῳ) δενδρουμένων οπωροφόρων και των οικημάτων, την από των παίδων του Καλοκρατά εξ αγορασίας περιελθούσαν μοι εις υπέρπυρα εξηκοντάεξ". (Η λέξη διρρητοσυμπροστώου μάλλον πρέπει να γραφεί διρρυτοσυμπροστώου).

ΑΠΟΔΟΣΗ

"Παραδίνω και αφιερώνω και εξασφαλίζω σ' αυτή τη θεία μονή του θεομαρτύρητου Τιμίου Προδρόμου, του ανώτερου των προφητῶν την αυλή μου, η οποία βρίσκεται στη γειτονιά του Σκωρονύχου, στην οποία και κατοικώ και στην οποία ανοικοδόμησα και αποκατέστησα τη θεία και πάνσεπτη μονή, μαζί βέβαια με το ανωγαιοκατάγωγο (το οίκημα που έχει ανώγι και

αφιέρωμα

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

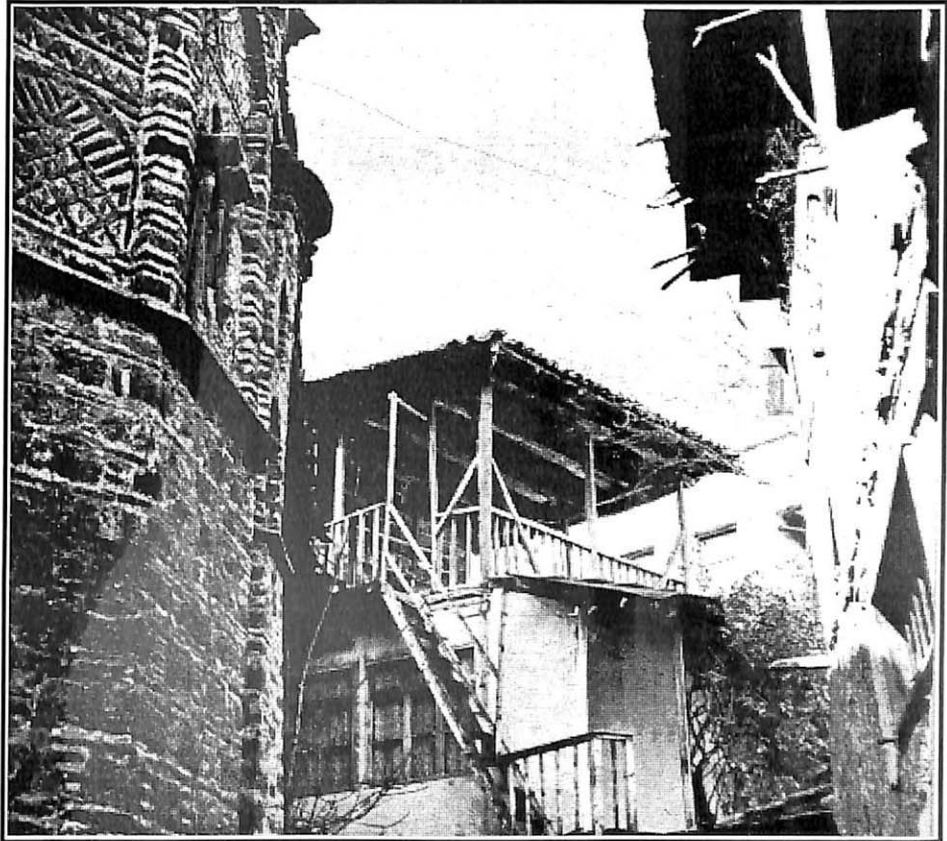
Τα κείμενα που αποτέλεσαν την κύρια πηγή αυτού του σημειώματός μου (η διαθήκη του Θεόδωρου Σαραντηνού και το πρακτικό του απογραφέα Κωνσταντίνου Μακρηνού) είναι πολύτιμα για στην ιστορία της Βέροιας αλλά και για την ιστορία της εξέλιξης της Ελληνικής γλώσσας. Αν και είναι γραμμένα σε λόγια γλώσσα αποπνέουν το άρωμα της γλώσσας του λαού, της οποίας η γνώση είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την κατανόησή τους, όπως φαίνεται σε πολλές φράσεις και λέξεις, όπως για παράδειγμα στις εξής: Σκωρόνυχος (=Σκουρόνυχος ή Σκουρόπε-

κατώγι), τα ωρεία (οικήματα των φρουρών) το μεγάλο δირρυτοσυμπροστώ (αμφικλινες κτίσμα με στοά και προστέγασμα - δίρρυτος = αμφικλινής) όλα τα άλλα οικήματα, τα δέντρα και τα κλήματα, το φουρνάκι, τα φρέατα, και εκείνο που έγινε με σκάψιμο (πηγάδι) και εκείνο που έγινε με αγωγό (δεξαμενή) τα κελλιά και τις πυλωνικές εισοδοεξόδους (μεγαλόπρεπες πύλες, που ίσως ήταν πύργοι με πύλες) και γενικά όλες τις οριοθετήσεις αυτής της αυλής με όλα τα νόμιμα δικαιώματά της και τα προνόμιά της. Επίσης (αφιερώνω στην ίδια μονή) και την αυλή μου εκείνη που αγόρασα πριν από πολλά χρόνια απο τη μακαρίτισσα Κουναλίνα μαζί με όλα τα νεόκτιστα οικήματα που έχτισα πρόσφατα σ' αυτήν και εκείνα που βλέπουν προς τη βόρεια οδό του μικρού περιβόλου που κατασκεύασα και των διώροφων κελλιών, δηλαδή με πατώματα, τα οποία, όπως είπα πιο πάνω, έκτισα, και για να μιλήσω με συντομία, όλες τις βελτιώσεις που έκανα μέσα σ' αυτές τις αυλές.

Και μαζί μ' αυτές (τις δυο αυλές) δίνω (στη μονή του Τιμίου Προδρόμου) και την άλλη (την τρίτη) αυλή μου μαζί με το εσωκλήπιο (εσωτερικό κήπο) με όλα τα οπωροφόρα δέντρα του και τα οικήματα. Αυτήν την αυλή την απόκτησα αγοράζοντάς την από τα παιδιά του Καλοκρατά πληρώνοντας περίπου εξηναέξι υπέρπυρα (χρυσά νομίσματα)".

Ας σημειωθεί ότι οι όροι που χρησιμοποιεί ο Θεόδωρος Σαραντηνός για να προσδιορίσει τα κτίσματα της κατοικίας του (αυλή, ωρεία, πυλωνικά εισοδοεξόδοι κ.λ.π.), τα οποία αφιερώνει στη μονή που ιδρύει μέσα στη Βέροια, θυμίζουν βασιλικό παλάτι, πράγμα που δείχνει ότι ήταν περήφανος για τη βασιλική καταγωγή της γυναίκας του, της Ευδοκίας Κομνηνής Αγγελίνας Σουλτανίνας Παλαιολογίνας, αλλά και ότι τα αρχοντικά της Βέροιας του 14ου αιώνα έμοιαζαν με παλατάκια (Παλατίτσια).

Απ' όσα γράφτηκαν πιο πάνω νομίζω ότι φαίνεται πως η αναπαράσταση της αυλής του Θεόδωρου Σαραντηνού θα μας βοηθούσε αρκετά στη μελέτη της δομής της πόλης - κάστρου της Βέροιας στα βυζαντινά χρόνια αλλά και στα χρόνια της τουρκοκρατίας και υστερότερα. Είναι ευτύχημα, που υπάρχουν, ακόμη κάποιες παλιές αυλές - γειτονιές, οι οποίες αν και δεν έχουν τη μεγαλοπρέπεια των βυζαντινών αυλών, όμως μας τις θυμίζουν, έστω και σε πολύ απλές γραμμές, και μας βοηθούν στην αναπαράστασή τους.

Ο Ναός του Αγίου Κήρυκου στο εσωτερικό αυλών.

τρα), ανωγαιοκάτωγον (=διώροφο σπίτι με ανώγι και κατώγι) περιβόλιον (=περίβολος μικρός, μαντρότοιχος αλλά και λαχανόκηπος). Είναι βέβαια κείμενα που παρουσιάζουν δυσκολίες στην μετάφρασή τους, γιατί περιέχουν λέξεις, οι οποίες δεν έχουν αποδελτιωθεί ακόμη και δεν έχουν καταγραφεί στα λεξικά, αυτός όμως είναι ακόμη ένας λόγος που μεγαλώνει τη γοητεία τους και προκαλεί τον ερευνητή να ξαναγυρνάει σ' αυτά.

αφιέρωμα

ΒΕΡΟΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Βαφείδης Κωνσταντίνος. Αρχιτέκτων

Τα κύρια χαρακτηριστικά της οργάνωσης του αστικού χώρου στη Βέροια, μια και η παλιά πόλη όπως σώζεται σήμερα διατηρεί μόνο ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που είχε ως ιστορικό πολεοδομικό σύνολο μέχρι τα μέσα του αιώνα είναι:

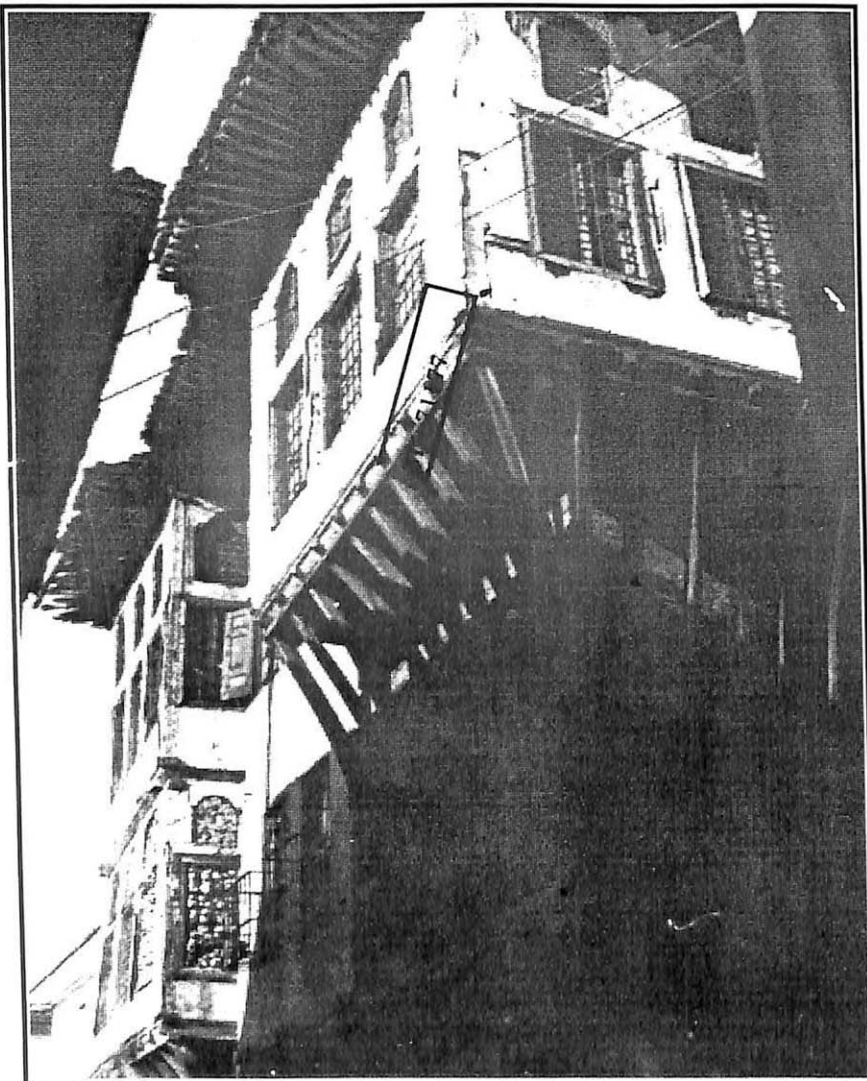
α. Η αμυντική πολεοδομική διάταξη που εκφράζεται με την επιλογή της θέσης και των ορίων της πόλης

β. Ο φυλετικός, κοινωνικός και λειτουργικός διαχωρισμός στον αστικό χώρο που στα χρόνια της τουρκοκρατίας παίρνει συγκεκριμένη μορφή με διακεκριμένα τμήματα της πόλης για τους Έλληνες χριστιανούς, τους Τούρκους και τους Εβραίους. Τόπος κοινής συνάντησης είναι η αγορά που εκτείνεται σε μια ζώνη κατά μήκος της οδού Κεντρικής που είναι ο κύριος άξονας της πόλης. Στις περιοχές έξω

από τα τείχη από το 18ο και 19ο αιώνα οι πρώτες βιοτεχνικές και πρωτοβιομηχανικές περιοχές. Στα ανατολικά της Κυριώτισσας σώζονται σήμερα αρκετά βιομηχανικά κτίρια (υδρόμυλοι) κατά μήκους του μικρού ποταμού που διασχίζει και οριοθετεί την παλιά πόλη. Ο αρχικός κοινωνικός και λειτουργικός διαχωρισμός της πόλης είναι ακόμη και σήμερα φανερός στη σχετική διάταξη των βασικών περιοχών της, στη μορφή του οδικού δικτύου και σε λίγα από τα σημεία αναφοράς (Δίδυμος Λουτρώνας, Συναγωγή κ.λ.π.).

Ο ιστός της παραδοσιακής περιτειχισμένης πόλης αποτελεί και τον πυρήνα της σημερινής με αρκετές μεταβολές στη χάραξη του ρυμοτομικού σχεδίου, γεγονός που δημιουργεί μια σειρά από προβλήματα. Οι πρόσφατες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές, η μαζική ανοικοδόμηση στις δεκαετίες '60 και '70 έχουν αλλοιώσει σε μεγάλο βαθμό τον ιστό της πόλης. Παρά τις μεγάλες καταστροφές η συνέχεια του δεν έχει διακοπεί ολοκληρωτικά. Σ' όλη την παλιά πόλη διατηρούνται ακόμη πολλές χαρακτηριστικές Βεροιώτικες κατοικίες και τμήματα οικιστικών συνόλων. Μέσα στην πόλη βρίσκονται διάσπαρτα τα 58 Βυζαντινά και νεότερα κτίσματα που είναι χαρακτηρισμένα, από την Εφορία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων ως Μνημεία. Τμήματα του παραδοσιακού ιστού που διασώζονται σε μεγάλο βαθμό εντοπίζονται κύρια σε δύο περιοχές: Στην Κυριώτισσα και τη Μπαρμπούτα. Με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού έχουν κηρυχθεί "διατηρητέα" ιστορικά σύνολα χρήζοντα ιδιαίτερης προστασίας. Ο περιορισμός στην

ανοικοδόμηση, σαν επακόλουθο στην απόφαση διατήρησης σε συνδυασμό με την έλλειψη οικονομικής δυνατότητας των κατοίκων, οδήγησαν στην ερήμωση και υποβάθμισή τους. Η υποβάθμιση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και η μη εξισορ-

Η μοναδική σωζόμενη φωτογραφία του αρχοντικού της οικογένειας Βικέλα και Ρακυθάν.

και την οχύρωσή της με τα τείχη. Σήμερα η διάταξη αυτή διασώζεται σε μεγάλο βαθμό στα ανατολικά όρια της περιοχής της Κυριώτισσας με την υψομετρική διαφορά που προκύπτει από τη διαμόρφωση του εδάφους, τα τείχη και τις κατοικίες που εδράζονται σ' αυτά.

ροπημένη δομή του οικιστικού δικτύου αποτελεί ένα σημαντικό περιβαλλοντικό πρόβλημα.

Η προώθηση από τον Δήμο Βέροιας πιλοτικής μελέτης ανάδειξης - προστασίας στο ιστορικό κέντρο της πόλης της Βέροιας εντάσσεται στους στόχους του περιφερειακού χωροταξικού σχεδιασμού και αποβλέπει στην εξειδίκευση των μεθοδολογιών παρέμβασης για την ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος, μέσα από μεθόδους συμβατές με το σύγχρονο τρόπο ανάπτυξης. Η παρέμβαση εντάσσεται στο πολιτιστικό τουριστικό άξονα Βεργίνας - Βέροιας - Νάουσας και αναπτύσσεται στις δυο διατηρητέες περιοχές του ιστορικού κέντρου της πόλης της Βέροιας και ειδικότερα:

α) Στην περιοχή Κυριώτισσας: Αποτελεί χαρακτηριστική ενότητα του παλιού ιστορικού κέντρου όπου διακρίνονται οι διάφορες φάσεις της πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής ιστορίας της πόλης. Η ενέργεια περιλαμβάνει μια

συνολική παρέμβαση στον ιστορικό παραδοσιακό ιστό που αφορά τόσο την επανάχρηση - συντήρηση - ανάδειξη οικοδομικών τετραγώνων και κτιρίων που αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα παραδοσιακής αμυντικής αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας, όσο και τη διαμόρφωση του δικτύου ελευθέρων χώρων που τα περιβάλλει και αποτελεί κεντρικό σημείο αναφοράς.

β) Στην περιοχή Μπαρμπούτας: Αποτελεί την παλιά εβραϊκή συνοικία της πόλης. Η ενέργεια

περιλαμβάνει τη διαμόρφωση του κεντρικού πεζοδρόμου που λειτουργεί ως αίθριος χώρος, και την αποκατάσταση των όψεων των κτιρίων που έχουν μέτωπο σ' αυτόν.

Παράλληλα προχωρούν οι εργασίες αναπαλαίωσης του αρχοντικού Σαράφογλου (σχεδόν περατώθηκε) που προορίζεται να λειτουργήσει ως Λαογραφικό Μουσείο, και του αρχοντικού Τσιαρτσάνη του οποίου η χρήση δεν έχει προσδιορισθεί. Τελευταία ο Δήμος Βέροιας απέκτησε το αρχοντικό που δεσπόζει στην είσοδο της παλιάς εβραϊκής συνοικίας, ιδιοκτησίας Μπέκα, και ανιχνεύει την αγορά κάποιου άλλου.

Όλα αυτά σε συνδυασμό με τις επεμβάσεις που πρόκειται να γίνουν στους Δίδυμους Λουτρώνες για την μετατροπή τους σε εκθεσιακό χώρο καθώς και την κατασκευή του Βυζαντινού Μουσείου στις παρυ-

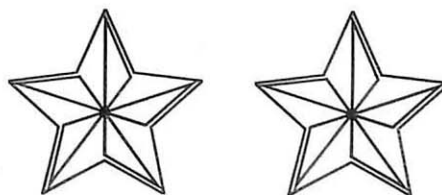

Πρόταση αποκατάστασης της όψης του αρχοντικού Τσιαρτσάνη.

Αρχοντικά της Εβραϊκής συνοικίας προς την είσοδο του Τριποτάμου. Στο κέντρο το αρχοντικό Τσιαρτσάνη κατά τη διάρκεια εργασιών αποκατάστασης.

φές του αρχαίου τείχους, θα δώσουν το πραγματικό στίγμα της Βυζαντινής πόλης στη Βέροια καθώς θα αποτελέσουν πόλο έλξης και τουριστικού ενδιαφέροντος για χιλιάδες επισκέπτες.

αφιέρωμα

ΒΕΡΟΙΑ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Σαΐτης Βαγγέλης. Αρχιτέκτων

Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Βέροιας έχει κοινά χαρακτηριστικά και με άλλες περιοχές της Βόρειας Ελλάδας όπως για παράδειγμα με τα αρχοντικά της Καστοριάς και της Σιάτιστας. Έτσι, εντάσσεται σε μια ευρύτερη ενότητα, τη μακεδονική αρχιτεκτονική. Τέτοια κοινά στοιχεία είναι τα μεγάλα γείσα της στέγης, οι κλειστοί εξώστες που προεξέχουν στον όροφο (σαχνισί), οι σκεπαστές βεράντες (χαγιάτι), η οχυρωμένη και εσωστρεφής δομή των σπιτιών, οι στενοί ακανόνιστοι δρόμοι κ.α.

Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι τα στοιχεία αυτά ήταν χαρακτηριστικά γνωρίσματα και άλλων περιοχών της Ελλάδας της Μικράς Ασίας και της Βαλκανικής. Ο καθηγητής της Αρχιτεκτονικής Σχολής Ν. Μουτσόπουλος ύστερα από πολυετείς έρευνες έχει δείξει ότι η "μακεδονική" αρχιτεκτονική ήταν ο κανό-

φυσική συνέχεια της Βυζαντινής παράδοσης και (όπως έχει δείξει ο καθηγητής της Αρχιτεκτονικής Σχολής Γ. Λάββας) έχει τις ρίζες της στην ελληνική αρχαιότητα.

Μετά την πτώση του Βυζαντίου, οι Έλληνες κατέφυγαν σε ορεινά δυσπρόσιτα μέρη για να γλιτώσουν από τις βαρβαρότητες του κατακτητή. Εκεί μεταφέρθηκαν και επιβίωσαν με την ανοχή των Τούρκων οι βυζαντινές επαγγελματικές συντεχνίες. Χωριά ολόκληρα ειδικεύονταν σε μια τέχνη (φουρνάρηδες, ραφτάδες, βαρελάδες, χρυσοχόοι κ.τ.λ.). Οι πιο φημισμένες συντεχνίες οικοδόμων προέρχονταν από την Β. Ηπειρο και τη Δυτ. Μακεδονία και περιελάμβαναν στους κόλπους τους όλες τις απαιτούμενες ειδικότητες της οικοδομής. Ο πρωτομάστορας, ο οποίος ήταν ταυτόχρονα αρχιτέκτονας και εργολάβος, έκλεινε τη δουλειά, φρόντιζε για την έκδοση της οικοδομικής άδειας και κατά την άνοιξη ξεκινούσε από το χωριό του με ένα "σινάφι" μαστόρων για να επιστρέψουν πλέον πίσω το χειμώνα. Τα σινάφια είχαν τη δική τους συνθηματική γλώσσα και εκτελούσαν με μυστικότητα την τέχνη τους. Ταξίδευαν από τη Ρουμανία ως την Αίγυπτο και έφτιαχναν όχι μόνο κατοικίες, αλλά και τα μεγάλα τούρκικα δημόσια έργα. Σε κάθε περιοχή που πήγαιναν έχτιζαν χρησιμοποιώντας τα ντόπια οικοδομικά υλικά, προσαρμοσμένοι στις τοπικές συνθήκες και ανάγκες. Όμως παράλληλα μετέφεραν στοιχεία από τη μια περιοχή στην άλλη. Ακριβώς σ' αυτό οφείλονται οι εξωτερικές ομοιότητες τόσο απομακρυσμένων περιοχών.

Η Βέροια είναι αρχαιότατη πόλη χτισμένη στις προσηλιακές πλαγιές του όρους Βερμίου όπου υπάρχουν άφθονα νερά. Γύρω από την πόλη έχουν ανασκαφεί αρχαιολογικά ευρήματα ήδη από τα πρώτα νεολιθικά χρόνια. Στα νεότερα χρόνια η Βέροια αναπτύχθηκε οικονομικά, ιδιαίτερα από τον 18ο αιώνα κυρίως λόγω της βιοτεχνίας της με εξειδίκευση σε προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας. Φημισμένες υπήρξαν οι πετσέτες της Βέροιας, οι περφόρμες "μακραμάδες". Τότε χτίστηκαν λαμπρά αρχοντικά τα οποία, δυστυχώς, δε διατηρήθηκαν ως σήμερα. Πολλά καταστράφηκαν σε μια μεγάλη τυχαία πυρκαγιά το 1864 ή κατεδαφίστηκαν αργότερα ήδη από τη δεκαετία του 1950. Η πόλη είχε διαιρεθεί σε ξεχωριστές γειτονιές - μαχαλάδες όπου έμεναν οι Έλληνες χριστιανοί, οι Τούρκοι και οι Εβραίοι. Στις ελληνικές συνοικίες τα σπίτια χτίζονταν γύρω από έναν κεντρικό υπαίθριο χώρο όπου υπήρχε και η εκκλησία, θυμίζοντας έτσι τον τρόπο που χτίζονταν τα μοναστήρια. Οι στεγασμένοι εξώστες, τα χαγιάτια, έβλεπαν πάντα στο εσωτερικό αυτής της κοινής αυλής, ενώ προς την πλευρά του δρόμου υπήρχαν παχείς πέτρι-

Καμπύλη διαμόρφωση γείσου "Αστρέας".

νας στα προεπαναστατικά χρόνια. Παλιές λιθογραφίες δείχνουν "μακεδονικά" σπίτια στο Ναύπλιο και σε άλλες πόλεις της Νότιας Ελλάδας, ενώ ανάλογα αρχιτεκτονικά στοιχεία βρίσκουμε ακόμα και σε νησιά του Αιγαίου όπως στη Μυτιλήνη, Λήμνο κ.α. Πρόκειται λοιπόν για μια ενιαία αρχιτεκτονική που ακμάζει στο κομμάτι αυτό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπου υπάρχει έντονο το ελληνικό στοιχείο. Η παραφθαρμένη τουρκική ορολογία που χρησιμοποιείται στη μακεδονική αρχιτεκτονική (οντάς, μουσάνδρα κ.τ.λ.) είναι παραπλανητική. Δεν πρόκειται για μια τουρκική αρχιτεκτονική, αλλά για μια γνήσια ελληνική που αποτελεί

αφιέρωμα

νοι τοίχοι με λιγοστά ανοίγματα που εξασφάλιζαν ιδιωτικότητα και προστασία σε εκείνα τα δύσκολα χρόνια. Ανάλογη πολεοδομική οργάνωση είχε και η εβραϊκή συνοικία.

Σε αντίθεση με τις ευχάριστες φωτεινές εσωτερικές αυλές, έξω από αυτά τα οικοδομικά τετράγωνα οι δρόμοι ήταν στενοί, ακανόνιστοι και σκοτεινοί. Τα μεγάλα γείσα (οι προεξοχές των στεγών) σχεδόν αγγίζονται μ'εξω τους στερώνοντας τον ήλιο, όμως παράλληλα προστατεύουν τις διαβιβάσεις από τη βροχή και το χιόνι. Ανάλογη ήταν και η δομή του αρχαίου ελληνικού σπιτιού. Στενοί και ακανόνιστοι δρόμοι, εξωτερικοί τοίχοι χωρίς πολλά ανοίγματα και μια εσωτερική αυλή (αίθριο) στην οποία ανοιγόταν η ζωή του σπιτιού με στεγασμένους εξώστες (παστάς).

Μοναδικό άνοιγμα στον τοίχο του ισογείου ήταν η βαριά ξύλινη δίφυλλη πόρτα, η οποία ήταν διακοσμημένη με πολλά κεφάλια καρφιών. Μπαίνοντας από αυτή την πόρτα υπήρχε μια σκεπαστή αυλή στρωμένη με βότσαλα, η οποία στο βάθος της επικοινωνούσε με τη μεγάλη υπαίθρια αυλή.

Στη μια πλευρά της βρισκόταν το αχούρι, ο αχυρώνας και ίσως κάποιοι βοηθητικοί χώροι του σπιτιού (αποθήκη, ζυμωτικό κ.τ.λ.). Συμπληρωματικοί βοηθητικοί χώροι (υποστατικό, πλυσταριό κ.τ.λ.) υπήρχαν συχνά σαν ανεξάρτητα κτίσματα μέσα στο μεγάλο κήπο. Στη σκεπαστή αυλή υπήρχε και η σκάλα που οδηγούσε στον όροφο. Τα πρώτα σκαλοπάτια της ήταν πέτρινα, ενώ στην συνέχεια γινόταν ξύλινα. Στον όροφο βρίσκονταν οι κύριοι χώροι της κατοικίας. Συχνά όμως, το ισόγειο ήταν αρκετά ψηλό και έπαιρνε ένα πατάρι, όπου υπήρχαν κάποιοι συμπληρωματικοί χώροι, όπως το χειμωνιάτικο δωμάτιο, αποθήκη και οι χώροι υγιεινής. Τον όροφο, το λεγόμενο ανώγι, αποτελούσαν δυο συνήθως οντάδες, η κουζίνα και ένας ευρύχωρος σκεπαστός εξώστης, το χαγιάτι. Δεν υπήρχαν διάδρομοι και όλοι οι χώροι επικοινωνούσαν απευθείας από το ημιυπαίθριο χαγιάτι, το οποίο χρησίμευε και σαν καλοκαιρινό καθιστικό.

Ο οντάς χρησίμευε ταυτόχρονα σαν υπνοδωμάτιο, τραπεζαρία και καθιστικό. Στον καλό οντά, τον επίσημο χώρο υποδοχής, βρισκόταν το σαχνισί, το οποίο ήταν μια προεξοχή του εξωτερικού τοίχου του σπιτιού. Ετσι, ο καλός οντάς ήταν μεγαλύτερος και διέθετε ένα υπερυψωμένο κατά 30 εκ. καθιστικό στην κόγχη του σαχνισιού. Εκεί βρίσκονταν πολλά παράθυρα στη σειρά με προστατευτικά κάγκελα. Πάνω από αυτά υπήρχαν, στα αρχοντικά, φεγγίτες με σταθερά πολύχρωμα τζάμια σε διακοσμητικά μοτίβα. Επειδή οι δρόμοι ήταν στενοί και σκοτεινοί, ο οντάς είχε ανάλογα παράθυρα και προς την πλευρά του χαγιατιού. Στον οντά υπήρχε απαραίτητα το τζάκι ανάμεσα σε δυο παράθυρα ή σε δυο ντουλάπια. Στο διαχωριστικό τοίχο ανάμεσα στους δυο οντάδες ήταν η μουσάνδρα, μια μεγάλη ξύλινη ντουλάπα, όπου φύλαγαν τα στρωσίδια και τα σκεπάσματα. Πάνω από τη μουσάνδρα υπήρχε ένα κρυφό παταράκι, στο οποίο ανέβαιναν με μια απότομη σκάλα οι κοπέ-

λες του σπιτιού και μέσα από καφασωτά παράθυρα παρακολουθούσαν αθέατες τους επισκέπτες που έρχονταν στον καλό οντά ή στο χαγιάτι για να διασκεδάσουν. Αυτή ήταν μια συνήθεια που την επέβαλαν τα ήθη και οι συνθήκες της εποχής. Στα αρχοντικά υπήρχε ζωγραφικός διάκοσμος στους τοίχους, καθώς και ξυλόγλυπτα ταβάνια. Σε ένα ράφι ψηλά τριγύρω στο δωμάτιο τοποθετούσαν τα σκεύη του σπιτιού, πιάτα και εικόνες. Επιπλα δεν υπήρχαν - όπως άλλωστε και στις άλλες περιοχές της Ελλάδας. Τα μοναδικά επιπλα ήταν οι κασέλες, μερικές διακοσμημένες με ξυλόγλυπτα ή ζωγραφιστά μοτίβα, τις οποίες σκέπαζαν με υφάσματα και χρησιμοποιούσαν και σαν καθίσματα ή ακόμα και σαν κρεβάτια.

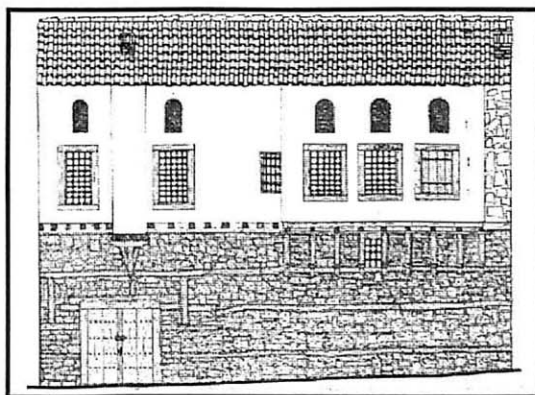
Στη Βόρεια Ελλάδα υπήρχε άφθονη ξυλεία γι' αυτό το ξύλο χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα και σαν δομικό υλικό στο σκελετό του μακεδονικού σπιτιού. Το σπίτι

στηρίζεται σε ξύλινες κολόνες που επιτρέπουν και το σηματοδότη της ανοιχτής σκεπαστής αυλής

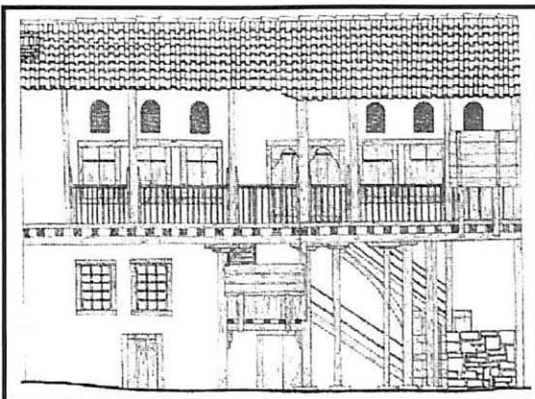
στο ισόγειο. Τα κενά του ξύλινου σκελετού κλείνονται με ελαφρείς τοίχους είτε από καλάμια, άχυρο και

σοβά

(τσάμιας) είτε από μικρούς πωρόλιθους και πλίνθες που επίσης σοβαντίζονται. Ο παχύς τοίχος του ισογείου δεν κατασκευάζεται για στατικούς λόγους, αλλά για να απομονώσει καλύτερα το σπίτι από το δρόμο και για να δημιουργήσει τις απαραίτητες συνθήκες ασφάλειας. Σήμερα, το θέμα της μακεδονικής αρχιτεκτονικής γίνεται επικίνδυνα επίκαιρο, όταν ξαφνικά λαοί χωρίς ιστορική μνήμη, παράδοση και τέχνες προσπαθούν σπασμωδικά να αυτοπροσδιοριστούν.

Οψη σπιτιού Χατζηναντωνίου προς το δρόμο.

Οψη σπιτιού Χατζηναντωνίου προς την αυλή.

Η ΠΡΟΤΑΣΗ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού Δήμου Βέροιας

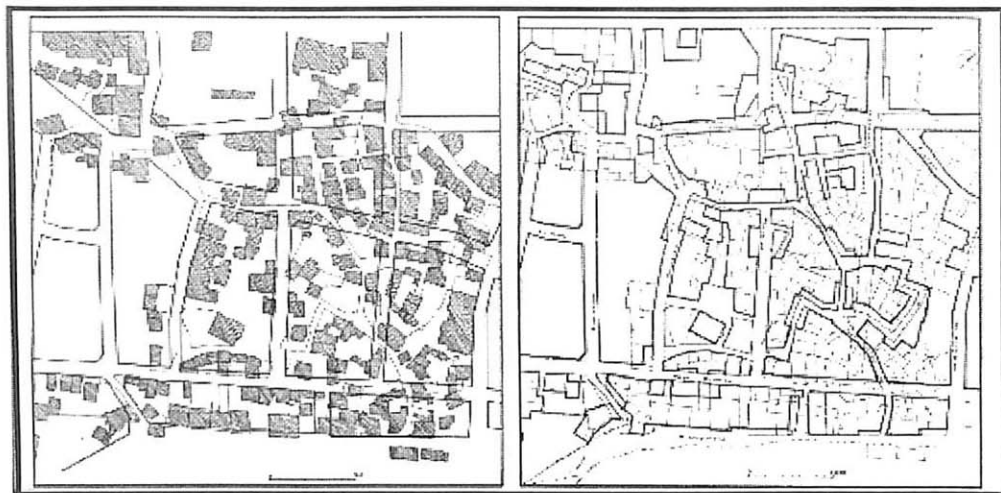
Με βάση τις αναγνώσεις του αστικού ιστού και μετά από μια προσεκτική αξιολόγηση των δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών δεδομένων, διατυπώθηκαν οι στόχοι, οι αρχές και οι συγκεκριμένες προτάσεις σχεδιασμού. Η διατήρηση και η αξιοποίηση των ιστορικών οικιστικών συνόλων είναι οργανικό μέρος του πολεοδομικού σχεδιασμού. Σ' ένα ευρύτερο χωροταξικό πλαίσιο, ανοίγονται νέες αναπτυξιακές δυνατότητες και προκύπτουν νέες δραστηριότητες από την αναβάθμιση του ιστορικού κέντρου της Βέροιας, με την παράλληλη προβολή των μοναδικών βυζαντινών μνημείων της, η οποία συνδυάζεται με το ευρύτερο αρχαιολογικό ενδιαφέρον της περιοχής (Βεργίνα, Μίεζα) την ύπαρξη άλλων ιστορικών πόλεων (Νάουσα, Εδεσσα), τις φυσικές ομορφιές του ορεινού χώρου (Βέρμιο, Πιέρια) και της κοιλάδας του Αλιάκμονα. Στο πλαίσιο του πολεοδομικού σχεδίου της πόλης η διατήρηση των ιστορικών οικιστικών συνόλων συμβάλλει στον τονισμό του ιδιαίτερου χαρακτήρα της Βέροιας που διατρέχει τον κίνδυνο να μεταβληθεί σ' ένα απρόσωπο μεσαίο οικιστικό κέντρο με τη γνώριμη κυριαρχία της αστικής πολυκατοικίας. Επί πλέον οι εκτάσεις αυ-

τά ορισμένων υπερτοπικών κοινωφελών χρήσεων, για τις οποίες δύσκολα θα μπορούσαν να εξευρεθούν οικόπεδα στις κορεσμένες γειτονικές περιοχές. Οι χρήσεις αυτές αξιοποιούν ορισμένα ιστορικά κτίσματα, που αποκτούν έτσι ζωντανή λειτουργία στην πόλη. Γενικότερα από οικολογική άποψη, το σύνολο των κτισμάτων, άσχετα με την ιστορική τους αξία, συνιστά ένα οικιστικό απόθεμα που πρέπει να διαφυλαχθεί και αξιοποιηθεί. Η καταστροφή του και η επί τόπου ανοικοδόμηση αποτελεί κατά τη γνώμη μας μια σπατάλη που πρέπει να αποφεύγεται. Ειδικότερος στόχος της πολεοδομικής επέμβασης είναι η προστασία της κοινωνικής δομής. Η βαθμιαία υποβάθμιση του περιβάλλοντος, η γήρανση και έξοδος του πληθυσμού, η παλαίωση και η εγκατάλειψη της συντήρησης των κατασκευών, οι συνθήκες υγιεινής που δεν ανταποκρίνονται στα σύγχρονα δεδομένα είναι παράγοντες δημιουργίας κοινωνικών προβλημάτων που πρέπει να επιλυθούν. Ευτυχώς δεν διαγράφονται άμεσες πιέσεις αλλαγής των κοινωνικών χαρακτηριστικών και των χρήσεων. Προϋπόθεση για να πετύχουν τα μέσα δυναμικής προστασίας είναι η πληθυσμιακή και οικονομική αναζωογόνηση, χωρίς να μεταβληθεί ριζικά η κοινωνική δομή. Μια ρεαλιστική αντιμετώπιση του κοινωνικού προβλήματος επιβάλλει τη θεσμοθέτηση συγκεκριμένων κινήτρων και ενισχύσεων.

Στο επίπεδο της ρύθμισης των χρήσεων γης προτείνεται η διατήρηση της κυρίαρχης χρήσης που είναι η κατοικία με την εξαίρεση βέβαια της περιοχής της αγοράς. Επιτρέπονται ακόμη κι άλλες χρήσεις που συμβιβάζονται με το ιστορικό περιβάλλον, όπως διάσπαρτες τουριστικές, εμπορικές, και πολιτισμικές λειτουργίες. Εμφαση δίνεται στον κοινωνικό εξοπλισμό με χώρους εκπαίδευσης παιδικών -

βρεφονηπιακών σταθμών, κοινωνικών κέντρων γειτονιάς και όπως προαναφέρθηκε πολιτισμικών λειτουργιών και κοινωφελών εγκαταστάσεων υπερτοπικής σημασίας.

Η κυκλοφορία διέλευσης μέσα από τα ιστορικά οικιστικά σύνολα αποθαρρύνεται με κατάλληλες μονο-

εικ. 1: Κυριώπισσα: Ρυμοτομικό σχέδιο πριν και μετά την επέμβαση. Το αρχικό ρυμοτομικό σχέδιο καταστρέφει ανεπανόρθωτα το ιστορικό σύνολο. Η αναθεώρηση αποκαθιστά την αρχική γεωμετρία του ιστού.

τές στο κέντρο της πόλης αποτρέπουν την υπέρμετρη αύξηση της πυκνότητας, παρέχοντας εστίες πρασίνου και αναπνοής. Η στρατηγική θέση των ιστορικών οικιστικών συνόλων στον ιστό της πόλης τα καθιστά κατάλληλα για πυρήνες πολεοδομικών ενοτήτων - γειτονιών. Η κατάλληλη θέση επιτρέπει την ένταξη σ'

αφιέρωμα

δρομήσεις. Διατηρούνται μόνο οι αναγκαίες οδικές προσπελάσεις για την εξυπηρέτηση των τοπικών αναγκών και δημιουργούνται χώροι στάθμευσης στην περιμέτρο. Με κατάλληλες διευθετήσεις διαμορφώνεται δίκτυο πεζοδρόμων, στους οποίους είναι δυνατή η προσπέλαση τροχοφόρων σε περιπτώσεις ανάγκης.

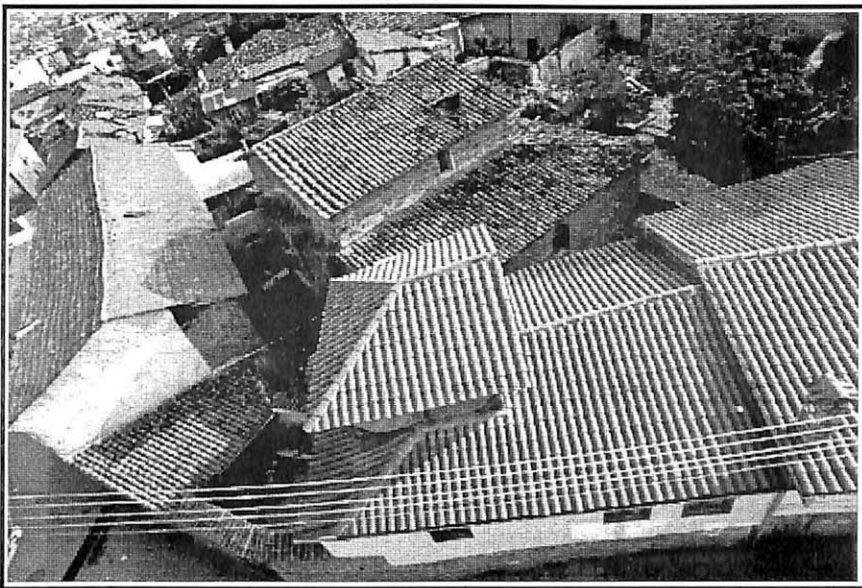
Η αναθεώρηση του ρυμοτομικού σχεδίου (εικ.1), είναι ένα από τα κρίσιμότερα σημεία της επέμβασης. Η γενική κατεύθυνση είναι βέβαια η αποκατάσταση της πολυπλοκότητας και των γεωμετρικών χαρακτηριστικών του ιστορικού ιστού. (Εικ.2). Τα σημερινά όμως εργαλεία που διαθέτουμε, δηλαδή ο χαρακτηρισμός κοινοχρήστων και κοινωφελών χώρων, οικοδομήσιμων χώρων, οικοδομικών και ρυμοτομικών γραμμών δεν προσφέρονται ιδιαίτερα για τον χειρισμό ιστών με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Υποχρεωθήκαμε λοιπόν να εξαντλήσουμε τα περιθώρια που παρέχουν οι πολεοδομικές διατάξεις, αξιοποιώντας τα δεδομένα της ανάπτυξης των χαρακτηριστικών του αστικού χώρου και εξετάζοντας ουσιαστικά κάθε ιδιοκτησία χωριστά. Πρέπει να σημειωθεί ότι ορισμένες διατάξεις του Νέου Οικιστικού Νόμου και του νέου Γ.Ο.Κ. όπως η δυνατότητα κοινής χρήσης ακάλυπτων χώρων, η θέσπιση διαγραμμάτων κάλυψης, ημιυπαιθρίων χώρων και περασμάτων διευκόλυναν το τελικό στάδιο της διαμόρφωσης του ρυμοτομικού διαγράμματος.

Η μνημειακή προστασία σχετίζεται άμεσα με τη ρυμοτομική μελέτη και τον καθορισμό περιορισμών στη δόμηση. Η αξιολόγηση και ο βαθμός προστασίας των κτισμάτων προκύπτουν από μια σειρά κριτηρίων που σχετίζονται βέβαια με την αρχαιολογική, ιστορική ή αρχιτεκτονική αξία, αλλά και με την ένταξη σε οικιστικό σύνολο ή μέτωπο, τη σχέση με γειτονικά μνημεία και τη γενικότερη δομική κατάσταση και φθορά. Οι τέσσερις βαθμοί προστασίας αντιστοιχούν σε δυνατότητες επανάχρησης και επεμβάσεων που κλιμακώνονται, από την απόλυτη διατήρηση της μορφής και δομής, ως την περιορισμένη διαρρύθμιση για νέες χρήσεις.

Η μνημειακή προστασία συνδυάζεται με την οργανική ένταξη των κτισμάτων στον περιβάλλοντα χώρο. Δεν επιδιώκεται δηλαδή η προβολή απομονωμένων μονάδων στο χώρο, αλλά αναζητείται η οργανικότητα, κύριο χαρακτηριστικό της Βεροιώτικης πολεοδομίας, όπου τα βυζαντινά μνημεία είναι κυριολεκτικά αόρατα στο εσωτερικό των ενοτήτων γειτονιάς (Εικ.2). Γι' αυτό πιστεύουμε ότι η μέχρι σήμερα πολιτική "ανάδειξης" των μνημείων με την απομόνωσή τους μέσα σε χώρους πρασίνου δεν είναι πετυχημένη, μια και τελικά τα μνημεία προβάλλονται πάνω στους εντελώς ασυμβίβαστους όγκους των γειτονικών πολυκατοικιών. Αυτό κατά τη γνώμη μας ισχύει

και για τα σπίτια κατά μήκος του ανατολικού τείχους της πόλης, που πρέπει να έχουν την δυνατότητα επισκευής και επανάχρησης, διατηρώντας τη σημερινή τους σχέση με το τείχος.

Ο καθορισμός όρων και περιορισμών δόμησης δημιουργεί το πλαίσιο για την ένταξη των νέων κατασκευών στο σύνολο. Η δόμηση μέσα σε ιστορικό οικισμό δημιουργεί συχνά αμφιλεγόμενα αποτελέσματα. Ενα γενικότερο ζήτημα είναι η δυνατότητα εκμετάλλευσης της αστικής γης που παρέχει ο συντελεστής δόμησης. Επειδή πιστεύουμε ότι για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στις περιοχές κατοικίας, τουλάχιστον στα μεσαία αστικά κέντρα δεν δικαιολογείται η θεσμοθέτηση μεγάλων συντελεστών δόμησης, προτάθηκαν για όλη την κεντρική περιοχή της Βέροιας συντελεστές που κλιμακώνονται από 1,2 έως 2,2. Σ' αυτό πλαίσιο ο ΣΔ των ιστορικών οικιστι-

εικ. 2: Ανοψη της περικλείουσας διάταξης γύρω από τον Άγιο Κύρυκο μετά τις εργασίες αποκατάστασης.

κών συνόλων που καθορίστηκε στο 1,2 δεν δημιουργεί διαφορετική μεταχείριση, ούτε παρέχει ισχυρό κίνητρο κατεδάφισης και ανοικοδόμησης. Επιπλέον για να προστατευθεί το πολύπλοκο σύστημα των οικοπέδων, που το χαρακτηρίζουν τα ακανόνιστα σχήματα και η μεγάλη κατάτμηση, σε ορισμένες περιπτώσεις επιβλήθηκε μια διαφορετική κλιμάκωση του συντελεστή που προσαυξάνεται στο 1,6 για υφιστάμενα οικοπέδα έκτασης μέχρι 60 τ.μ. και στο 1,4 για οικοπέδα μέχρι 120 τ.μ. Ετσι εξυπηρετούνται οι στοιχειώδεις ανάγκες για οικογενειακή στέγη, ενώ παράλληλα αποθαρρύνονται οι συνενώσεις για ανοικοδόμηση πολυκατοικιών. Πρόσθετο κίνητρο για την αναστήλωση - αποκατάσταση κτισμάτων είναι η καθ' υπέρβαση ισχύς του πραγματοποιημένου συντελεστή, που συχνά είναι μεγαλύτερος από τον προτεινόμενο. Ενθαρρύνεται ακόμη η δυνατότητα μεταφοράς του ΣΔ σε ειδικές Ζώνες Αγοράς Συντελεστή (ΖΑΣ).

αφιέρωμα

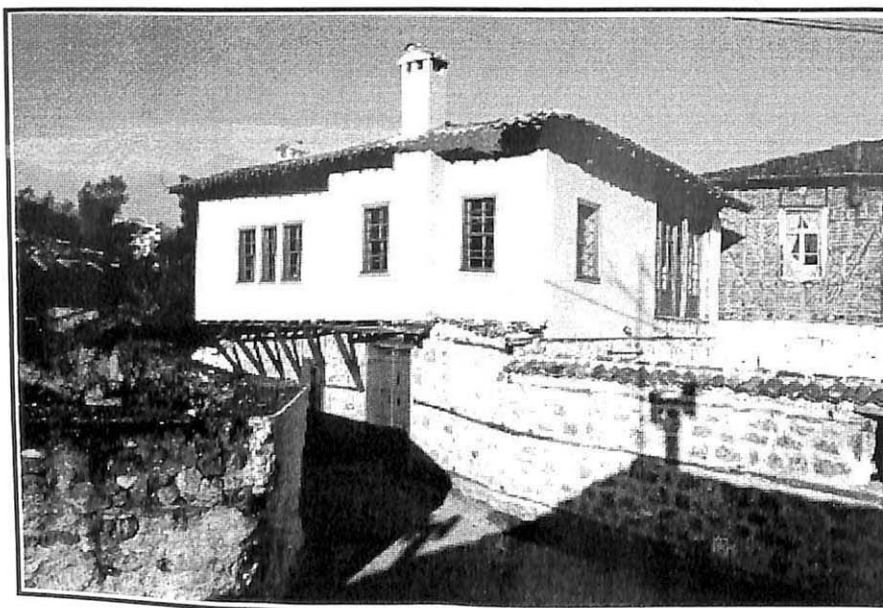
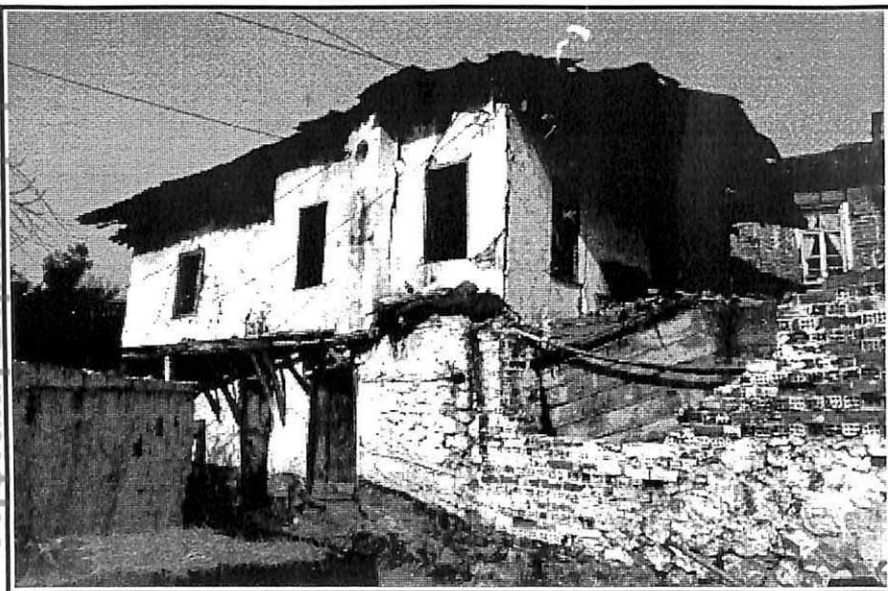
Ο ειδικός πολεοδομικός κανονισμός για την ένταξη νέων κατασκευών καθώς και τις ενδεχόμενες προ-σθήκες, ανακατασκευές και διαρρυθμίσεις δημιουργεί ορισμένα δυσεπίλυτα αρχιτεκτονικά προβλήματα. Στην πρότασή μας επικρατεί μία λογική ένταξης κτισμάτων με διακριτική παρουσία στον αστικό χώρο. Δεν διαφωνούμε με την παρουσία σύγ-

χρονης αρχιτεκτονικής εφ' όσον ακολουθεί ορισμένες αρχές (Εικ. 3). Αυτές προβλέπουν τη διάσπαση των όγκων, τις επιστεγάσεις, την αναλογία των ανοιγμάτων και τη χρήση των καταλλήλων υλικών. Για τις νέες κατασκευές που βαθμιαία θα αναπτυχθούν μέσα στο ιστορικό κέντρο επιβάλλονται ορισμένοι περιορισμοί ώστε να εξασφαλίζεται μια στοιχειώδης ποιότητα στις

μελέτες, που δεν γίνονται βέβαια πάντα κάτω από ιδεώδεις συνθήκες. Υπάρχουν ακόμη κι άλλοι κίνδυνοι. Η χρήση ενός παραδοσιακού λεξιλογίου οδηγεί συχνά σε στερεότυπους χαρακτήρες "εποχής" (σαχνισιά, ξύλινα "παραδοσιακά" κουφώματα, διακοσμητικές πέτρινες τοιχοποιίες), που η αδόκιμη χρήση τους δεν εναρμονίζεται ούτε με τις πραγματικές αρχιτεκτονικές τυπολογίες ούτε με την υφισταμένη αστική μορφολογία. Είναι φανερό ότι δεν είναι δυνατό να επιχειρηθεί η αναπαρα-σταση μιας ιστορικής αρχιτεκτονικής χωρίς να τεθεί το ερώτημα του τρόπου παραγωγής των κτιρίων που αποτελούσαν την παραδοσιακή πόλη. Έχουμε την άποψη ότι είναι δυνατή η δημιουργική ένταξη μιας σημερινής αρχιτεκτονικής σ' ένα ιστορικό οικι-

σμό, πράγμα που εξαρτάται από ορισμένες συνθήκες και απαιτεί συγκεκριμένα μέτρα που προϋποθέτουν την εγκατάλειψη των στερεοτύπων της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας (π.χ. pilotis, υάλινες προσόψεις, συνεχείς εξώστες, ευθύγραμμη οικοδομική γραμμή, "πανταχόθεν ελεύθερο" μνημείο, κ.λ.π.). Στη σύνθεση, μετά από την κατανόηση των δεδομένων που γέννησαν τον παραδοσιακό ιστό (π.χ. αναγνώριση της ισχυρής σχέσης ανάμεσα στους αρχιτεκτονικούς τύπους και στη μορφή της πόλης) πρέπει να αναζητώνται οι σωστές ιεραρχίες, ώστε να μεταφράζονται σε χωρικές κατηγορίες όχι μόνο οι λειτουργικές απαιτήσεις, αλλά και οι γεωμετρικές αρχές οργάνωσης, καθώς και οι συμβολικοί - ιδεολογικοί

χαρακτήρες. Όλα αυτά με πλαίσιο αναφοράς όχι μόνο το κτίριο αλλά κύρια τον ευρύτερο αστικό χώρο.

εικ. 3: Η κατοικία Φ. Ταμπάκη πριν και μετά την επέμβαση.

Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ ΣΤΟΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ Θ. ΒΑΦΕΙΔΗ

Βαφεΐδης Θωμάς. Ζωγράφος

Απο τα αρχαία χρόνια της προϊστορικής επεξεργασίας παρατηρείται η επίδραση του περιβάλλοντος στους καλλιτέχνες.

Οι Ζωγράφοι της εποχής σχεδίαζαν στις επιφάνειες των βράχων των σπηλαίων που ζούσαν τους τάρανδους, τους βίσωνες και τα ελάφια που με χίλιους τρόπους κυνηγούσαν για να επιβιώσουν. Με την εξέλιξη της ιστοπλοΐας σχεδιάζονται τα ιστιοφόρα, οι τριήρεις, η θάλασσα και οι ζώντες οργανισμοί της, και κάποτε εμφανίζονται οι ρυθμοί Δωρικός, Ιωνικός, Κορινθιακός κ.λ.π.

Το περιβάλλον αποτελεί και συντελεί στην έμπνευση των καλλιτεχνών γιατί είναι το ζωντανό βίωμά τους με το οποίο έχουν άμεση επαφή.

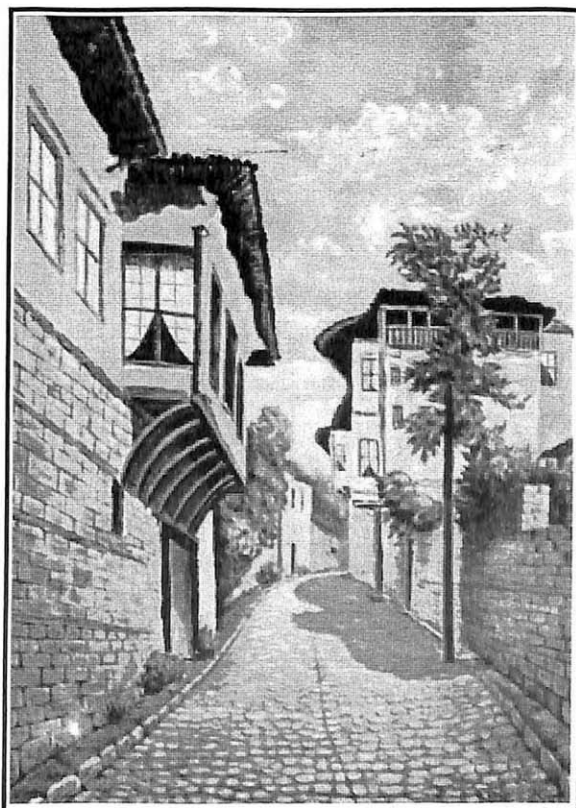
Ετσι συνέβη και με μένα. Τούτα τα λιθάρια που τα νιώθω κάτω από τις δικές μου πατούσες τα νιώθω σαν δικάμου και αυτά με νιώθουν σαν δικά τους.

Ακούγοντας λοιπόν την εσωτερική μου αυτή παρόρμηση και την παρότρυνση του καθηγητού μου κ. Φάνη Γαλανού ο οποίος μου είπε όταν του παρουσίασα τα πρώτα μου έργα με θέμα την αγαπημένη μας Βέροια: **"Βαφεΐδη μη ζωγραφίζεις τίποτα άλλο, γιατί ύστερα από μια δεκαετία δεν θα μείνει τίποτα απ' αυτά τα αρχοντικά της Βέροιας θα τα καταβροχθίσει το τσιμέντο θα γίνουν όλα πολυκατοικίες"**. Ζωγράφισα λοιπόν κάθε γωνία της, τα καλντερίμια της, τα αετώματά της που σχεδόν ακουμπούσαν σε μερικά σημεία μεταξύ τους, τα σιαχνησιά της (προεξοχές) και τις πορολιθοδομές της. Ετσι μου απέδωσαν οι συμπολίτες μου (πιστεύω σωστά) τον χαρακτηρισμό του Ζωγράφου της Βέροιας.

Η εργασία αυτή έχει αφετηρία το 1937 και φθάνει μέχρι σήμερα και υπήρξα ο πρώτος που αφοσιώθηκε στο θέμα Βέροια απαθανατίζοντάς την.

Βεροιώτικο δρομάκι δεκαετία '50.

Βαφειδαϊκό πατρικό. Λάδι: Θωμά Βαφεΐδη.

παρουσιάσεις

ΕΘΝΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΠΟΛΕΩΝ

ΕΥΘΥΝΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Καμπούρης Γιάννης. Διευθυντής Δημοτικής Επιχείρησης Πολιτισμού Δήμου Βέροιας

Η επιλογή της Βέροιας ως μέλους του Εθνικού Πολιτιστικού Δικτύου Πόλεων (ΕΠΔΠ) από το Υπουργείο Πολιτισμού ήταν για όλους μας μια ευχάριστη "έκπληξη".

Εκπληξη όχι γιατί ήταν ένα τυχαίο γεγονός. Εκπληξη γιατί πραγματικά το υπουργείο Πολιτισμού λειτούργησε με αντικειμενικά κριτήρια γεγονός που οπωσδήποτε προσδίδει ιδιαίτερο κύρος στην όλη προσπάθεια του.

Και αυτή η αντικειμενικότητα οφείλουμε να επισημάνουμε ότι δεν ήταν εύκολη, με δεδομένο το τεράστιο ενδιαφέρον του συνόλου των Ελληνικών πόλεων, για ένταξή τους στο ΕΠΔΠ.

Οι υποδομές, οι νέοι θεσμοί, η Ευρωπαϊκή διάσταση ήταν σημαντικά κίνητρα ενδιαφέροντος. Παράλληλα ο μικρός αριθμός των πόλεων που θα εντάσσονταν στο δίκτυο δημιούργησαν ένα πλέγμα πιέσεων και παρεμβάσεων προς το ΥΠ.ΠΟ. διόλου ευκαταφρόνητο. Η Βέροια απέναντι σ' αυτά διαμόρφωσε την τακτική της, την πρότασή της και την επιχειρηματολογία της γύρω από έναν κύριο άξονα. Την δυνατότητά της να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του προγράμματος δημιουργώντας και λειτουργώντας νέους θεσμούς πανευρωπαϊκής εμβέλειας. Οι πολλαπλές δραστηριότητές μας, οι πρωτοβουλίες μας - πολλές από τις οποίες είχαν πανελλαδική εμβέλεια - έπεισαν γι' αυτές τις δυνατότητές μας.

Ιδιαίτερα βάρυνε στην όλη εκτίμηση του ΥΠ.ΠΟ. η πρότασή μας για τις δράσεις μας και ιδιαίτερα αυτή που αφορούσε τον "πολιτισμό και την Τοπική Αυτοδιοίκηση". Και είναι σημαντικό το γεγονός ότι αυτή η δράση αν και δεν προβλεπόταν από το ΥΠ.ΠΟ. και ανατέθηκε σαν θέμα στην πόλη μας.

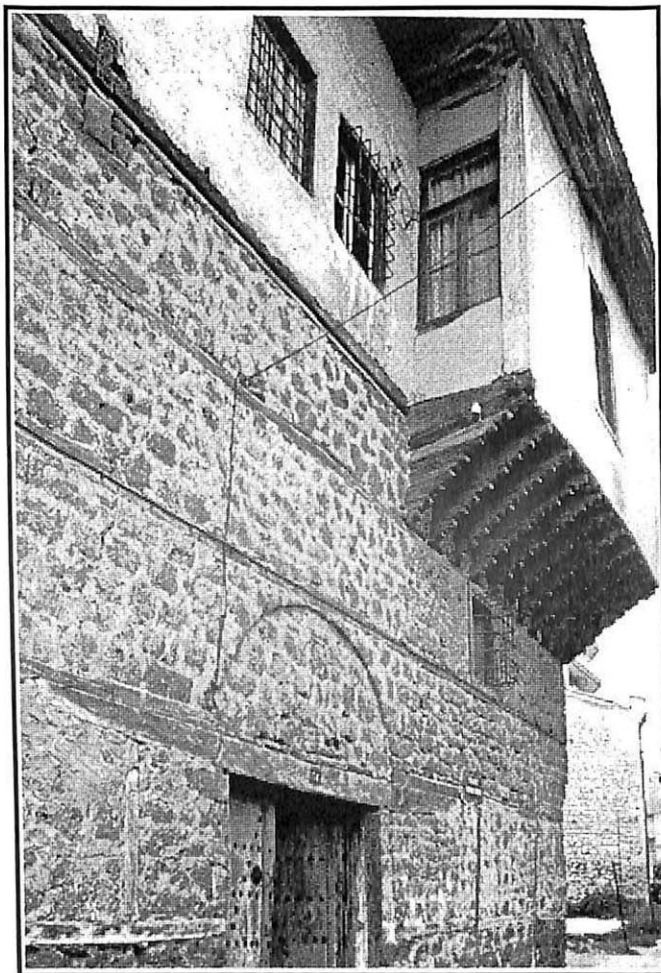
Το θέμα αυτό σαν πεδίο δράσης μας δίνει δυνατότητες να ενεργήσουμε σε πολλές κατευθύνσεις. Η Βέροια μπορεί να αναδειχθεί σε ευρωπαϊκό πόλο τόσο για τον πολιτισμό όσο και για την Τοπική Αυτοδιοίκηση και είναι περιττό να προχωρήσουμε στην ανάλυση της τεράστιας πολιτικής σημασίας που μπορεί να έχει η υλοποίηση μιας τέτοιας δράσης.

Παράλληλα η δυνατότητα που μας δίνεται να κινηθούμε σε ευρωπαϊκό επίπεδο ασφαλώς θα έχει καταλυτική σημασία για το σύνολο της πόλης, αφού θα αποκτήσουμε απευθείας ανοικτή γραμμή με υπηρεσίες και φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Βέβαια όλα αυτά φαντάζουν όμορφα. Ομως πρέπει να τονίσουμε ότι βρισκόμαστε ακόμη στην αρχή. Είμαστε στην αφετηρία ενός δύσκολου δρόμου όπου απλώς έχει δοθεί η εκκίνηση.

Όλα πλέον εξαρτώνται από εμάς, από την ταχύτητα που θα κινηθούμε.

Πρέπει να ξεπεράσουμε και να αφήσουμε πίσω την επαρχιακή μας αντίληψη. Πρέπει να αλλάξουμε νοοτροπία, να γίνουμε μια πραγματικά "Ευρωπαϊκή πόλη" και για να μην υπάρξει παρερμηνεία επιτρέψτε μια μικρή παρένθεση. Με τον όρο "Ευρωπαϊκή πόλη" δεν νοείται η απαλλοτρίωση των ιδιαίτερων ιστορικών, κοινωνικών και πολιτιστικών μας χαρακτηριστι-

Το αρχοντικό Βλαχογιάννη στην Κυριώτισσα.

κών. Με τον όρο αυτό περιγράφεται μια διαφορετική αντίληψη και δράση. Η πόλη σχεδιάζει, επιλέγει, προγραμματίζει, υλοποιεί. Το αύριο δεν είναι ένα απλό άθροισμα συγκυριών αλλά προϊόν σχεδιασμού και προγραμματισμού και σ' αυτό το πλαίσιο πρέπει να υπάρξει μια συλλογική κινητοποίηση, ένα ενιαίο πρόγραμμα δράσης, ένας συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

παρουσιάσεις

Η οργάνωση υποδομών και υπηρεσιών αποτελούν άμεσους στόχους. Στο σημείο αυτό δυστυχώς θα ανοίξει μια θλιβερή παρένθεση. Το πρόβλημα που υπάρχει με την έλλειψη ενός δημορχιακού μεγάρου. Είναι νοητό η Βέροια - μελλοντικός τόπος συνάντησης Δήμων της Ε.Ε.- να τους υποδέχεται στο υφιστάμενο Δημαρχείο; Επιτέλους ας κλείσει η ιστορία του κτιρίου Ρεκιτιβάν γιατί το Δημαρχείο πρώτιστα είναι έργο υποδομής της ίδιας της πόλης και αυτό πιστεύουμε να το κατανοήσει ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης.

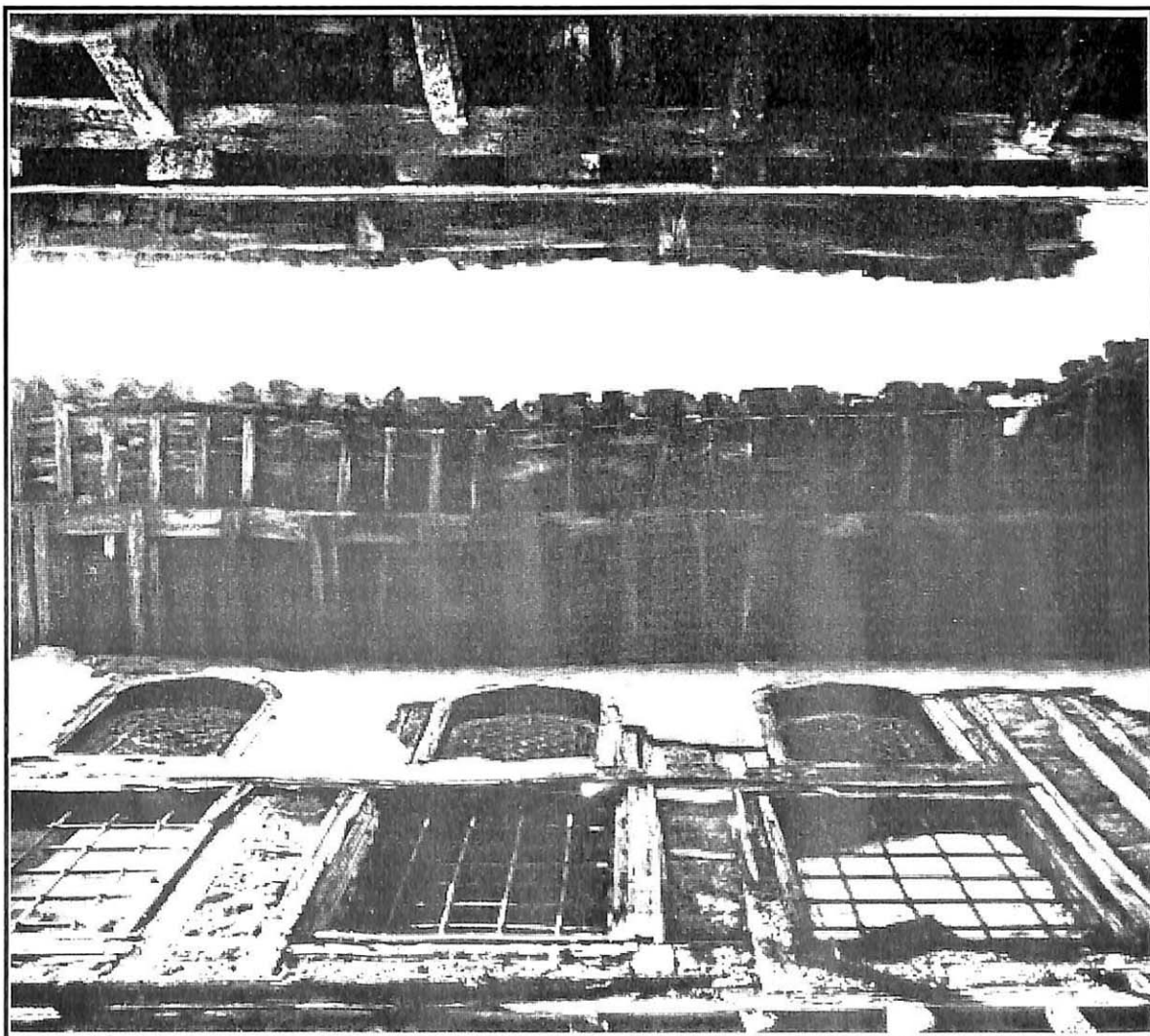
Την ώρα που η πόλη βρίσκεται σε τόσο κρίσιμη καμπή είναι τουλάχιστον αναγκαίο οι φορείς της να λειτουργήσουν συλλογικά και συνυπεύθυνα.

Η πόλη μας δεν βρέθηκε τυχαία στο σημείο αυτό. Χρόνια τώρα με συνέπεια ασκεί μια συνειδητή πολιτική όπου ο πολιτισμός κατέχει κυρίαρχη θέση γιατί θεωρείται και είναι μοχλός ανάπτυξης. Αρα και η όποια επένδυση σ' αυτόν θα έχει προσδοκώμενα αποτελέσματα. Βέβαια οι όροι ανάπτυξη και αποτέλεσμα

εδώ δεν έχουν μια στενή μονοδιάστατη οικονομική ερμηνεία, που όμως σήμερα με την ένταξη μας στο ΕΠΔΠ η οικονομική διάσταση δεν είναι καθόου αμελητέα. Ενάντια στην μίζερη και λογιστική αντίληψη για τον πολιτισμό που δυστυχώς είναι κύριο χαρακτηριστικό της επαρχίας ο Δήμος Βέροιας αντέταξε μια ανοικτή μακροπρόθεσμη προοπτική.

Πρέπει συντονισμένα και συλλογικά να υλοποιήσουμε τις προοπτικές που ανοίχθηκαν μ' έναν μόνο ορατό εξωγενή κίνδυνο. Την αλλαγή πολιτικής του ΥΠΠΟ για οποιοδήποτε λόγο. Γι' αυτό και η ταχύτητα των ενεργειών μας αποκτά πρώτιστη σημασία ώστε να δημιουργήσουμε μια μη αναστρέψιμη πορεία.

Πρέπει να ξεκινήσει η κατασκευή του νέου πολιτιστικού κέντρου ΑΜΕΣΑ και να προχωρήσουμε στις αναγκαίες δεσμεύσεις με φορείς και φυσικά πρόσωπα για το στήσιμο του θεσμού. Η Βέροια δικαιούται ένα διαφορετικό ρόλο ας μην της τον στερήσουμε.

Το πλήσιόσμο των στεγών στα στενά "καλντιρίμα" της Βέροιας.

παρουσιάσεις

ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ: ΠΑΡΕΛΘΟΝ, ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝ**(σκέψεις και προβληματισμοί)****Βαλαβάνης Βασίλης.** Μουσικός - Καθηγητής του Δημοτικού Ωδείου Γιαννιτσών

Ξεκινώντας ν' ασχοληθώ μ' ένα τόσο ευρύ και απαιτητικό θέμα, αμέτρητα ερωτήματα προέκυψαν ζητώντας επιτακτικά απαντήσεις. Πρώτα και κύρια νομίζω πρέπει να δώσω μian απάντηση στο τι είναι Μουσική Παράδοση, αρχίζοντας από τον Ελληνικό χώρο, τη μουσική της πατρίδας μας.

Είναι λοιπόν η μουσική μας κληρονομιά όπως αυτή διαμορφώθηκε και έφτασε ως τις μέρες μας, απο χιλιάδες ανώνυμους και επώνυμους δημιουργούς. Μια μουσική αλυσίδα, θάλεγε κανείς, απο την αρχαιότητα ως σήμερα, απο τότε που πρωτοσυνειδητοποιήσαμε την Εθνική μας ταυτότητα ως τις τωρινές μέρες. Από τους υμέναιους (γαμήλια τραγούδια) τους διθύραμβους, τα εγκώμια και τις ελεγείες των αρχαίων, περάσαμε στην φωνητική εκκλησιαστική - κυρίως - μουσική του Βυζαντινού. Υπέροχα τροπάρια, κοντάκια, κανόνες που βασίστηκαν στην οκτώηχο, γεννήθηκαν την περίοδο αυτή δημιουργήματα εμπνευσμένων μουσικών που είχαν θέσει το ταλέντο τους στην υπηρεσία της Εκκλησίας, σαν τον Ρωμανό τον Μελωδό, τον Ιωάννη τον Δαμασκηνό, Κουκουζέλη και άλλους. Το Δημοτικό μας τραγούδι, που ξεπήδησε μέσα απο την Βυζαντινή μουσική έρχεται να προστεθεί στην αλυσίδα της Μουσικής μας Παράδοσης σαν ένας σημαντικότερος κρίκος για να δώσει και αυτό με τη σειρά του τη σκυτάλη στο Λαϊκό τραγούδι των μεγαλοπόλεων που άκμασε μετά την Μικρασιατική καταστροφή και ως την δεκαετία 1950-1960 περίπου.

Βλέποντας την αλυσιδωτή αυτή μουσική εξέλιξη στον Ελλαδικό χώρο προκύπτει το ερώτημα: Αραγε σήμερα ακούμε παρόμοια μουσική με τους Αρχαίους Έλληνες ή με τους Βυζαντινούς ή τους Έλληνες που ζούσαν επι Τουρκοκρατίας; Και ναι και όχι. Ναι γιατί το μουσικό ιδίωμα της κάθε εποχής έρχεται σαν ομαλή μετεξέλιξη απο την παλιότερη, και παραχωρεί τη θέση στην επόμενη κατά τον ίδιο τρόπο. Και εξηγώ: Αν και η αρχαιοελληνική μουσική έχει σημαντικές διαφορές απο την κατοπινή της, Βυζαντινή, ωστόσο δεν μπορεί να θεωρηθεί η δεύτερη σαν άσχετη προς την πρώτη. Κι αυτό γιατί ο ουσιαστικός χαρακτήρας και των δυο παραμένει βασικά μονοφωνικός. Απ' όσα μας έχουν διασωθεί (συγγράμματα και ελάχιστα μουσικά αποσπάσματα) απο την αρχαιότητα, καταλήγουμε στο ότι αυτό που οι αρχαίοι ονόμαζαν "αρμονία" δεν έχει να κάνει με την δυτική "συνήχηση" αλλά είναι Συνώνυμο της σημερινής λέξης: "μελωδία". Διαδοχή φθόγγων δηλαδή 1. Η Αρχαία Ελληνική Μουσική αγνοεί ηθελημένα την ορχήστρα και τους συνδυασμούς πολλών οργάνων. Δέχεται όμως πολυπρόσωπες χορωδίες 2. Διακινδυνεύουμε την υπόθεση λοιπόν ότι η μουσική τους έκφραση βασιζόταν σε

περίτεχνα μελωδικά σχήματα που ο πλούσιος μελισματικός χαρακτήρας τους, απέκλειε την υποστήριξη τους απο συγχορδίες ή τουλάχιστον επέτρεπε μια ελάχιστη συνοδεία, κάτι σαν το "ίσον" της Βυζαντινής Μουσικής. Ομως εδώ θα πρέπει να θυμίσουμε και κάποιες διαφορές μεταξύ Αρχαιοελληνικής και Βυζαντινής Μουσικής.

Μια απ' τις πιο σημαντικές έγκειται στο ότι η Βυζαντινή είναι αμιγώς εκκλησιαστική κατά το πλείστον και με ρητή απαγόρευση για την χρησιμοποίηση μουσικών οργάνων για δογματικούς λόγους, ενώ στην Αρχαιοελληνική και Ελληνιστική Περίοδο ο κοσμικός χαρακτήρας της μουσικής κυριαρχεί σ' όλες τις κοινωνικές εκδηλώσεις και υπάρχει μεγάλη ποικιλία μουσικών οργάνων που παρά την μετέπειτα φανερή αντίθεση της Εκκλησίας προς αυτά σώθηκαν, διατηρήθηκαν και μετεξελίχθηκαν φτάνοντας ως τις μέρες μας. Παράδειγμα: ο αυλός, το κέρας και διάφορα είδη σάλπιγγας, η πανδούρα, συγγενής της οποίας είναι το λαούτο κ.λ.π. Παρόμοιες διαφορές και ομοιότητες μπορούμε να εντοπίσουμε και στη σχέση Βυζαντινής Μουσικής και Δημοτικού τραγουδιού καθώς και μεταξύ Δημοτικού και Λαϊκού. Δεν θάταν όμως χρήσιμο να προχωρήσουμε σε τόσο λεπτομερείς αναλύσεις. Αλλωστε κάπου εδώ ανακύπτει ένα άλλο σημαντικό ερώτημα: Πρόκειται για το αν μπορούμε - οι σημερινοί Νεοέλληνες - να οικειοποιούμαστε την Βυζαντινή Μουσική, το δημοτικό τραγούδι ακόμη και το Λαϊκό σαν αμιγή Ελληνικά πολιτισμικά δημιουργήματα. Ουδείς αντιλέγει ότι συνέβησαν στον Ελλαδικό χώρο και φέρουν έντονα την Ελληνική σφραγίδα σ' όλη την διάρκεια της ιστορικής τους πορείας. Ομως δεν θα πρέπει να φοβηθούμε να παραδεχτούμε ότι η Μουσική μας Παράδοση αφομοίωσε λειτουργικά και δημιουργικά πλήθος εξελλαδικών στοιχείων. Και αυτό είναι πολύ φυσικό γιατί ο Ελληνικός λαός λόγω της γεωγραφικής του θέσης έπρεπε πάντα ν' απαντά στο ερώτημα: Δέχομαι και αφομοιώνω στοιχεία άλλων πολιτισμών ή κλείνομαι στον εαυτό μου και αντιμετωπίζω τους πάντες γύρω μου σαν εχθρούς;

Η μεγάλη προσαρμοστικότητα που επέδειξε τον διέσωσε εθνικά και πολιτισμικά. Πήρε για παράδειγμα το βιολί και το κλαρίνο (καθαρά δυτικές επινοήσεις) και τα έβαλε στο Δημοτικό Τραγούδι αντικαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό λύρες, ζουρνάδες και φλογέρες. Μιλάμε σήμερα για Τσάμικο τον πιο λεβέντικο χορό μας. Δεν ισχυρίζομαι ότι πρόκειται για οπωσδήποτε για αυτούσιο Αλβανικό δημιούργημα, παραπέμπει όμως η ονομασία του στους Τσάμηδες και την Τσαμουριά.

παρουσιάσεις

Το ίδιο έκαναν χωρίς προκαταλήψεις και οι Μικρασιάτες συμπατριώτες μας. Εφτιαξαν το μπουζούκι με βάση τον ανατολίτη τζουρά. Μιλάμε σήμερα για χασαποσέρβικο.

Ο Τσιτσάνης είναι γνωστό ότι έγραψε πολλά τραγούδια με βάση το ρυθμό αυτό, και άλλοι πολλοί στυλοβάτες της λαϊκής μας μουσικής, έκαναν το ίδιο. Ο Ήλινώλης Χιώτης έκανε το τρίχορδο μπουζούκι τετράχορδο για να μπορεί να παίξει άνετα ολοκληρωμένες ντιμιனுίτες και συγχορδίες εβδόμης κ.λ.π. μιμούμενος την κιθάρα των Δυτικών.

Ακόμα είναι σ' όλους γνωστό ότι στα τραγούδια του χρησιμοποιεί δυτικούς και κυρίως Latin ρυθμούς όπως: μάμπο, ρούμπα και άλλους.

Μήπως το ζεϊμπέκικο δεν πήρε την ονομασία του από μια Τούρκικη κάστα τους ζεϊμπέκηδες;³

Οφείλω να παραδεχτώ εδώ ότι πολλά απ' όσα πήραμε απ' την Ανατολή, από μας πρωτοξεκίνησαν μέσω του Μεγάλου Αλεξάνδρου και της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ξαναγύρισαν πίσω στον Ελλαδικό χώρο κάπως παραλλαγμένα, ωστόσο πάντα σαν τόκοι κάποιου πολιτιστικού δανείου που άλλοτε είχαμε προσφέρει, στους λαούς αυτούς. Ούτε όμως μπορούμε να παραβλέψουμε τις ποικίλες επιδράσεις που δεχτήκαμε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, όσο κι αν μας πληγώνει να το θυμόμαστε. Είτε όμως ήμασταν σε μειονεκτική θέση είτε σε κυρίαρχη (βλ. Βυζαντινή Αυτοκρατορία) ένα είναι το γεγονός: αξιοποιούσαμε πάντα κατά τον πιο δημιουργικό τρόπο αλλότριες μουσικές παραδόσεις.

Μήπως η ίδια η Βυζαντινή Μουσική δεν είναι τελικά ένα κράμα παλαιохριστιανικής, Εβραϊκής, Ελληνικής και Συριακής μουσικής; ⁴ Κι αυτό γιατί έπρεπε να προσαρμοστεί στις ανάγκες των διαφόρων λαών που περιελάμβανε.

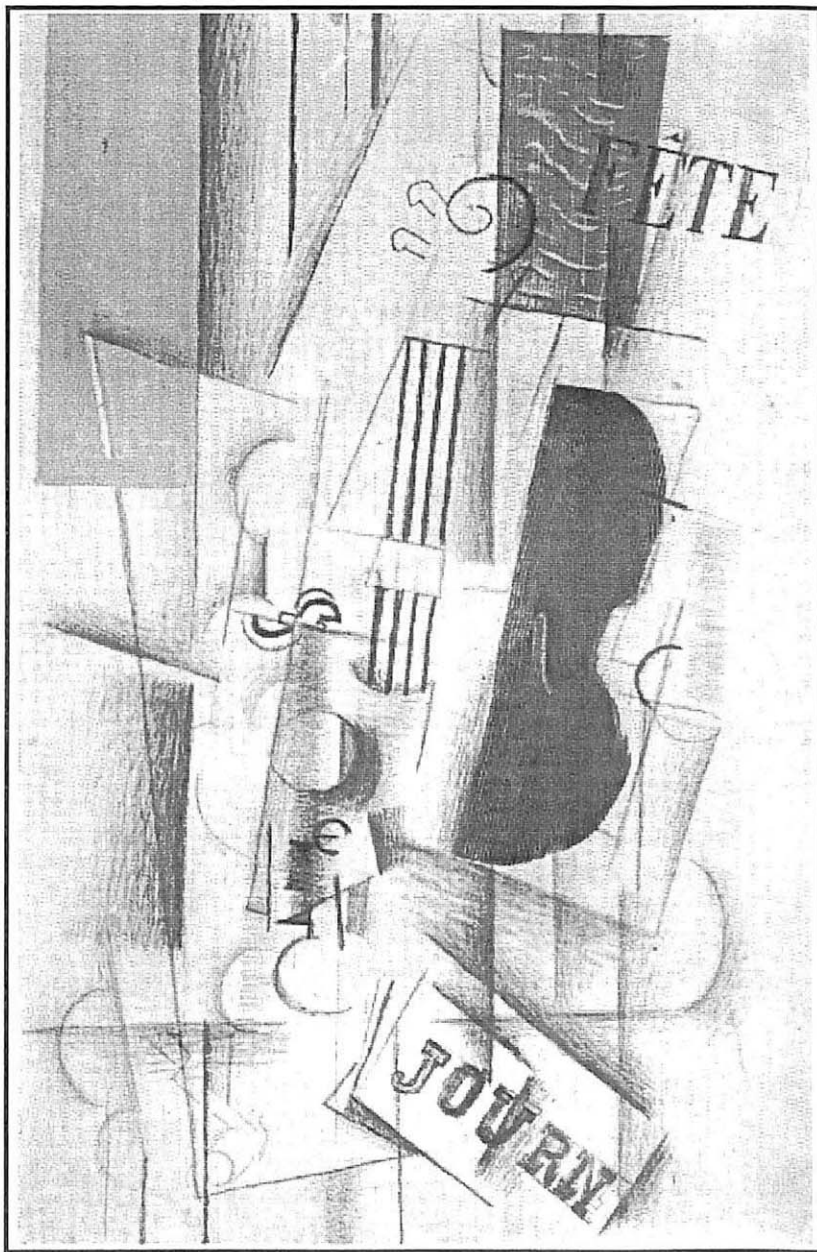
Πολύς λόγος θα μπορούσε επίσης να γίνει, εκτός απ' τις επιρροές της Ανατολής στην Μουσική των Ελλήνων, και για ανάλογες Δυτικές επιδράσεις.

Αυτές έγιναν αισθητές λίγα χρόνια μετά την κατάκτηση της εθνικής μας ανεξαρτησίας το 1821.

Οι Βαυαροί που έφεραν στην Ελλάδα τις πρώτες στρατιωτικές μπάντες και οι Επτανήσιοι με τους μακροχρόνιους πολιτιστικούς δεσμούς που είχαν αναπτύξει με την Ιταλία, έδωσαν στην Ελληνική Μουσική, δυτικούς προσανατολισμούς. Το Ιταλικό belcanto πέρασε μέσα απ' την Επτανησιακή Μουσική Σχολή και την Αθηναϊκή καντάδα και η δυτική στροφή επι-

σφραγίστηκε από την ίδρυση Ωδείων και Μουσικών Σχολών σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά Πρότυπα, σε μερικά από τα οποία, σήμερα βρίσκεται θέση, και η διδασκαλία της Βυζαντινής Μουσικής. Εδώ κάποιος θα μπορούσε να αναρωτηθεί:

Αραγε μήπως μόνο παίρνουμε στοιχεία απ' τους άλ-

Μπρακ: Μουσικά Σχήματα. 1913.

λους λαούς;

Οχι βέβαια.

Εχουμε προσφέρει - από τα αρχαία χρόνια ακόμη - στην ανθρωπότητα τις πιο στοιχειώδεις έννοιες του μουσικού λεξιλογίου: ρυθμός, μέλος, μελωδία, αρμονία, τόνος, κλίμαξ, ωδή, ύμνος, τραγωδία - τραγούδι, συμφωνία κ.λ.π. Ονόματα οργάνων όπως: Κιθάρα, άρπα, αυλός, κρόταλα, λύρα κ.α.

παρουσιάσεις

Λίγοι ίσως σήμερα φίλοι μας στην Ευρώπη ξέρουν ότι το εκκλησιαστικό τους όργανο το οφείλουν στους Βυζαντινούς. Το πρότυπο "όργανο" υπήρξε η ύδραυλος του Κτησίβιου του Αλεξανδρέα (220 π.Χ.) ο οποίος βάσιζε την κατασκευή του στην σύριγγα του Πανός.

Η τέχνη της κατασκευής του βελτιώθηκε τα επόμενα χρόνια ώσπου τον 8ο αιώνα ένα τέτοιο όργανο δώρισε στον βασιλιά των Φράγκων Πεπίνου τον Κοντό ο αυτοκράτορας του Βυζαντίου Κων/νος ο Κοπρώνυμος.

Όμως για να προσφέρει και να επιβάλλει πολιτιστικούς προσανατολισμούς σε φίλους και γείτονες, πρέπει να διαθέτεις το απαραίτητο πνευματικό υπόβαθρο, την απαραίτητη καλλιέργεια στο εσωτερικό ώστε να μπορείς και να την εξαγεις. Και δεν φτάνει μόνο αυτό. Χρειάζεται να διαθέτεις και τα κατάλληλα μέσα διάδοσης των πολιτιστικών σου επιτευγμάτων.

Και όλα αυτά απαιτούν μια αυτάρκη και σφύζουσα οικονομική βάση. Στο σημείο αυτό θα μεταφερθώ και λίγο εκτός Ελλαδικού χώρου για να ρωτήσω: Γιατί σήμερα το Παρίσι και η Νέα Υόρκη βρίσκονται στο επίκεντρο της προσοχής από καλλιτεχνική άποψη;

Γιατί τόσο η Γαλλία όσο και οι Η.Π.Α. είναι κράτη ανεπτυγμένα και πολυσυλλεκτικά από εθνολογική άποψη και κατά προέκταση από πολιτισμική.

Γιατί ιδιαίτερα οι Η.Π.Α. είναι σήμερα ότι ίσως ήταν κάποτε η Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Είναι τυχαίο άραγε ότι η jazz και κυρίως το Rock' n' roll ξεπήδησαν και εδραιώθηκαν σε μια χώρα σαν τις Η.Π.Α. όπου υπήρχε μια μίξη φυλών και πολιτισμικών ιδιωμάτων; Οι Κέλτικες μπαλάντες των πρώτων αποίκων, και η κάντρου μουσική των αγροτών μετέπειτα, σε Συνδυασμό με τα blues και τα σπιρίτσουαλς των καταπιεσμένων μαύρων δούλων, έδωσαν τη θέση του στην παγκόσμια μουσική γλώσσα που ονομάστηκε rock που εξαπλώθηκε και συνεπήρε για μερικές δεκαετίες εκατομμύρια νέους ανθρώπους απ' όλον τον πλανήτη με τη βοήθεια βέβαια και της αγγλικής γλώσσας:

Παρά τις όποιες αρνητικές πλευρές της (π.χ. ναρκωτικά) πρέπει να δεχτούμε ότι η rock μουσική συνέβαλε σε κάποιο βαθμό στο ότι άνθρωποι διαφορετικής φυλής, χρώματος, θρησκείας, και κοινωνικής τάξης πλησίασαν, γνωρίστηκαν και κατανόησαν ο ένας τον άλλον. Για μερικές δεκαετίες αρκετοί νέοι του πλανήτη μπόρεσαν μέσω της μουσικής να δεχτούν ο ένας ειρηνικά την διαφορετικότητα του άλλου.

Εδώ θα μπορούσα επίσης ν' αναφέρω κι ένα άλλο είδος μουσικής που έγινε ιδιαίτερα δημοφιλές στον αιώνα μας και προέρχεται κι αυτό από μίξη μουσικών πολιτισμών σε μια παλιότερη εποχή, είναι το flamenco που προήλθε, όπως είναι γνωστό, από τη σύζευξη της μουσικής της Ιβηρικής Χερσονήσου και της Αραβικής μουσικής. Με τη θλιμμένη φωνή της Κιθάρας που υπήρξε ο κύριος εκφραστής του, το flamenco κατέκτησε πολλές ευαίσθητες καρδιές σ' όλα τα

μήκη και πλάτη της γης. Αν και σε μικρότερη κλίμακα απ' τη rock έπαιξε και συνεχίζει να παίζει ρόλο στην προσέγγιση και αλληλοκατανόηση μέσω της μουσικής, ανθρώπων από διαφορετικούς τόπους και με διαφορετικούς πολιτισμούς. Και να σήμερα στο κατώφλι του 21ου αιώνα, μ' όλες αυτές τις εθνικιστικές ταραχές, το αγωνιώδες ερώτημα τίθεται για μια ακόμη φορά: κατά πόσον δηλαδή δικαιούται να σφάζει ο ένας τον άλλον επειδή μιλούν διαφορετικές γλώσσες ή πιστεύουν σε διαφορετικές θρησκείες, ή ακούν διαφορετική μουσική σε τελευταία ανάλυση;

Για παράδειγμα ποιός έχει πιο αξιόλογα τραγούδια: Ο Θρακιώτης, ο Ηπειρώτης, ο Πελλοποννήσιος ή ο Κρητικός; Και ποιός βάσει αυτού μπορεί να θεωρεί τον εαυτό του γνησιότερο Έλληνα;

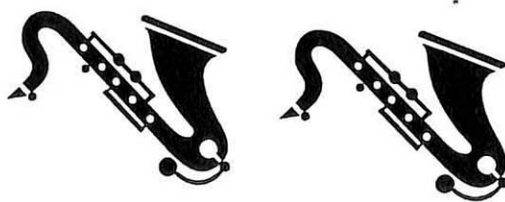
Ας μην προσπαθούμε λοιπόν να επιβάλλουμε "δια ροπάλου" ούτε τη γλώσσα ούτε την μουσική μας στον γείτονα.

Ας θεωρήσουμε την διαφορετικότητά του σαν ευκαιρία για να μάθουμε περισσότερα πράγματα γι' αυτόν, να τον γνωρίσουμε καλύτερα ώστε να μας εμπιστευθεί και να θελήσει και να μάθει από μας, και γιατί όχι ν' αξιοποιήσουμε και μεις προς όφελός μας κάθε τι δικό του που θα μας φανεί χρήσιμο.

Ας μην ξεχνάμε ότι οι σπουδαίοι πολιτισμοί γεννήθηκαν από διαφορετικούς λαούς "κοινή συνενάισι" πάντοτε. Κι ας αναρωτηθούμε μήπως αυτό που χρειάζεται στην εποχή μας, σαν αντίβαρο στις εθνικιστικές συγκρούσεις, τον ρατσισμό και την ξενοφοβία, είναι μια νέα παγκόσμια μουσική γλώσσα που θα είχε τη βάση της στις Μουσικές παραδόσεις διαφόρων λαών και εθνотήτων.

Παραπομπές

- 1) Κατά ανάλογο υποστηρίζουν πολλοί και μεταξύ αυτών ο Δημήτρης Αθανασιάδης στο βιβλίο του Ιστορία της Μουσικής Τόμος 1ος, σελ. 171.
- 2) "Για τη Μουσική" Στέφανου Βασιλειάδη
- 3) "Το Ρεμπέτικο Τραγούδι" του Ηλία Πετρόπουλου
- 4) "Για την Μουσική" σελ. 111 Στέφανου Βασιλειάδη

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ"**Μ' ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΤΑΩ****Κοτσάλου - Πάπαρη Βούλα.** Βιβλιοθηκονόμος Δημοτικής Βιβλιοθήκης "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ"

Το "Μ' ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΤΑΩ" ήταν ο γενικός τίτλος των εκδηλώσεων που διοργανώθηκαν μεταξύ 17 και 24 Απριλίου 1994 στην Αθήνα, με την πρωτοβουλία του Υπουργείου Πολιτισμού και Επισημών και για τις οποίες συνεργάστηκαν η Γενική Γραμματεία Ν. Γενιάς, το Υπουργείο Παιδείας το ΥΠΕΧΩΔΕ και το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Αθηναίων. Οι εκδηλώσεις αυτές μετά την εκπληκτική επιτυχία που πραγματοποίησαν στην Αθήνα συνεχίστηκαν και στις πόλεις της επαρχίας. Ο ίδιος ο υπουργός Πολιτισμού Θάνος Μικρούτσικος δηλώνει: "Το "Μ' ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΤΑΩ" είναι το μεγαλύτερο πρόγραμμα για το βιβλίο που έγινε ποτέ στην Ελλάδα και μείναμε έκπληκτοι από την επιτυχία του. Γι' αυτό και παρ' όλο που δεν το είχαμε από την αρχή προγραμματίσει, το στέλνουμε σε 20 πόλεις της περιφέρειας για να έχουν και τα παιδιά της επαρχίας την ίδια τύχη με 52.000 παιδιά της Αθήνας που πήραν μέρος στο πρόγραμμα..."

Σκοπός της εκστρατείας αυτής είναι η προώθηση του εκπαιδευτικού και εξωσχολικού βιβλίου αλλά και η ανάπτυξη μιας τρυφερής και δημιουργικής σχέσης του παιδιού με το βιβλίο. Ταυτόχρονα είναι μια ευκαιρία που δίνει τη δυνατότητα σε όλα τα άτομα που ασχολούνται με το βιβλίο, είτε είναι εκπαιδευτικοί, συγγραφείς, εκδότες, κριτικοί, εικονογράφοι να συνεργαστούν με τους βιβλιοθηκάρχους, καθώς σ' αυτούς ανήκει κύρια και επίσημα πια ο ρόλος της προώθησης του βιβλίου στο κοινωνικό σύνολο, για λόγους ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης, πολιτιστικής ανάπτυξης και κοινωνικής εξισορρόπησης. Οι βιβλιοθήκες είναι αυτές, που καλούνται να παίξουν τον κύριο ρόλο, να φέρουν τα παιδιά κοντά στο βιβλίο και να δημιουργήσουν νέους αναγνώστες. Στην πόλη της Βέροιας ο φορέας που αγκάλιασε και υλοποίησε το πρόγραμμα του υπουργείου Πολιτισμού "Μ' ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΤΑΩ" ήταν η Δημοτική Επιχείρηση Πολιτισμού διαμέσου της Δημοτικής Βιβλιοθήκης "Θ. Ζωγιοπούλου".

Στις εκδηλώσεις αυτές η Δημοτική Βιβλιοθήκη συνεργάστηκε με φορείς της περιοχής όπως το Σύλλογο Δασκάλων και Νηπιαγωγών, την ΕΛΜΕ, την "ΕΚΦΡΑΣΗ" (ερασιτεχνική θεατρική ομάδα του ΔΗΠΕΘΕ της Βέροιας) αλλά και με φορείς εκτός Βέροιας όπως ο κύκλος του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, που αποτελεί το Ελληνικό τμήμα της IBBY (Διεθνής οργάνωση βιβλίων για τη νεότητα) και έχει στόχο του την ανάπτυξη και προώθηση της λογοτεχνίας και του σωστού παιδικού βιβλίου στα παιδιά και στους νέους, την εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών κ.λ.π.

Ξεκινώντας έναν μικρό απολογισμό του "Μ' ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΤΑΩ" θ' αναφερθούμε σ' όλες τις εκδηλώσεις που πραγματοποίησε η Δημοτική Βιβλιοθήκη μέχρι σήμερα.

Το πρόγραμμα ξεκίνησε το Νοέμβριο του 1994 και συνεχίστηκε και στους επόμενους μήνες μέχρι και το Φεβρουάριο του 1995. Στις 26 Νοεμβρίου και 3 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκαν με την συνεργασία του Συλλόγου Δασκάλων και Νηπιαγωγών παραστάσεις κουκλοθεάτρου για τα παιδιά στο χώρο της Δ. Βιβλιοθήκης. Η ομάδα κουκλοθεάτρου του "Διόνυσου" (εταιρεία φίλων της τέχνης του θεάτρου) παρουσίασε το έργο της Ζωής Βαλάση "Τα τρία δώρα". Καταφέραμε έτσι να συνδιάσουμε "το τερπνόν μετά του ωφελίμου" δηλ. την γνωριμία των παιδιών και των γονέων τους με το χώρο της βιβλιοθήκης και ταυτόχρονα να δώσουμε τη δυνατότητα για ψυχαγωγία και επιμέρους μόρφωση στα ήδη υπάρχοντα παιδιά - αναγνώστες και με άλλους τρόπους εκτός του βιβλίου.

Η συμμετοχή των παιδιών ήταν κάτι που ξεπέρασε τις προσδοκίες μας. Μια απλή ένδειξη ότι οι γονείς άρχισαν να ευαισθητοποιούνται σε θέματα ενημέρωσης, ψυχαγωγίας και επικοινωνίας με τα παιδιά τους. Στις 27 Νοεμβρίου ακολούθησε στο θέατρο της Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών του Δήμου Βέροιας ημερίδα με τον τίτλο "Η τέχνη της αφήγησης στο σχολείο - θεωρητική και πειραματική προσέγγιση". Η ημερίδα απευθυνόταν κυρίως στους εκπαιδευτικούς, αλλά μπορούσαν να την παρακολουθήσουν και όσοι ενδιαφέρονταν για το θέμα. Για πρώτη φορά φορέας πολιτιστικός τη πόλης μας ερχόταν σε επαφή με τον Κύκλο του Ελληνικού παιδικού βιβλίου, το ελληνικό τμήμα της Διεθνούς οργάνωσης βιβλίων για τη Νεότητα, που σήμερα έχει παραρτήματα σε περισσότερες από 60 χώρες - μέλη σ' όλο τον κόσμο. Και για πρώτη φορά, θέλω να πιστεύω, δόθηκε η ευκαιρία στους εκπαιδευτικούς να γνωρίσουν μια άλλη μορφή διδασκαλίας της ανάγνωσης και αφήγησης κειμένων μέσα στο σχολείο.

Οι "ώρες αφήγησης" που αποτελούν μαζί με την ανάγνωση έναν θεσμό που αναπτύσσεται ραγδαία στην Ευρώπη και παρουσιάζει αξιοσημείωτη άνθιση και σε πολλές άλλες χώρες όπως ο Καναδάς, οι ΗΠΑ, η Αυστραλία κ.λ.π.

Οι εισηγήτριες μας έδωσαν κάποια θεωρητικά στοιχεία. Η κ. Κουλουμπή - αντιπρόεδρος του κύκλου - μας έδωσε στοιχεία για την τέχνη και την τεχνική της αφήγησης. Στόχος της η καθιέρωση του θεσμού της αφήγησης ώστε ν' αποκαλύψει στους ακροατές μικρότερους και μεγαλύτερους θησαυρούς της λογοτεχνίας ώστε να την αγαπήσουν "δια βίου" και να εξασφαλίσουμε πιστούς εραστές του βιβλίου και της

παρουσιάσεις

τέχνης γενικότερα. Εδώ φυσικά θα πρέπει να αναφέρουμε και τα βασικά στοιχεία που θα πρέπει να συνθέτουν μια καλή αφήγηση όπως είναι η απλότητα, η αμεσότητα, η δραματικότητα και ο ενθουσιασμός. Σίγουρα δεν πρέπει να αμφισβητήσουμε ότι η ορθοφωνία, η σωστή άρθρωση των λέξεων, η προφορά, ο σωστός τονισμός και χρωματισμός της φωνής που δίνει ιδιαίτερο χρώμα στην αφήγηση, μπορούν να επιτευχθούν από τη μιά μέρα στην άλλη. Σίγουρα όμως η αγάπη, το μεράκι και η προσπάθεια για το αντικείμενο πιστεύουμε ότι θα φέρουν σωστά αποτελέσματα. Φυσικά δεν υπάρχει χώρος για να καλύψουμε όλο το θέμα όσο θα έπρεπε. Το πρώτο βήμα πιστεύουμε ότι έγινε για να δώσουν οι εκπαιδευτικοί τα κείμενα με μεγαλύτερη αγάπη στους μαθητές. Με τη σωστή ανάγνωση και αφήγηση επιτυγχάνουμε την αγάπη του παιδιού για το βιβλίο καθώς και τη σύνδεση εικόνας και κειμένου. Με την ανάγνωση του κειμένου τα παιδιά αντιλαμβάνονται πως το γραπτό κείμενο είναι ο φορέας της ιστορίας και έτσι σιγά - σιγά τους γεννιέται και η αγάπη για το διάβασμα.

Στην ημερίδα ακόμα συμμετείχε και η Φ. Δενδρινού ηθοποιός - παιδαγωγός που μας έδωσε μια δραματοποιημένη πια αφήγηση της παραλαγής "του νεκρού αδελφού" αφού το θεατρικό της στοιχείο υπερύσχισε του εκπαιδευτικού. Συμμετείχαν ακόμα και τα μέλη της "ΕΚΦΡΑΣΗΣ", Κώστας Γιωτόπουλος, Μαρία Πάσχου, Αλίκη Γιαζιτζίδου, Άννα Μαυρίδου, Ελίζα Παπαδοπούλου και Φανή Ματάκη, ενώ ο Γιάννης Κασαρίδης φιλόλογος - ηθοποιός μας αφηγήθηκε σε ελεύθερη διασκευή την τοπική παράδοση "της Άννας του Χριστού" κάτι που λίγοι γνώριζαν και που μας έδωσε την ευκαιρία να γνωρίσουμε μέρος από την ιστορία της πόλης στην οποία ζούμε.

Μετά την επιτυχημένη ημερίδα για την "τέχνη της αφήγησης" θα περάσουμε στην εκδήλωση που διοργανώθηκε στο χώρο της Δημοτικής Βιβλιοθήκης στις 10 Δεκεμβρίου με θέμα "Οι συγγραφείς μιλούν για το παιδικό βιβλίο". Καλεσμένοι αυτή τη φορά ήταν τα μέλη της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών και γνωστοί συγγραφείς παιδικών βιβλίων: Μάνος Κοντολέων, Βούλα Μάστορη και Κίρα Σίνου. Αυτή τη φορά οι συγγραφείς μιλούν από τη δική τους πλευρά για το παιδικό βιβλίο. Ο Μ. Κοντολέων, ένας φοβερά άνετος και υπέροχος ομιλητής - αφηγητής προσπάθησε με την εισήγησή του να μας δώσει όλους τους προβληματισμούς των συγγραφέων που γράφουν για παιδιά. Αναφέρθηκε σε περιστατικά από τη ζωή του σαν παιδί, θυμήθηκε τις συγκινήσεις που πρωτοένιωσε και τα συναισθήματα που του έδωσαν το έναυσμα να γράψει για πρώτη φορά στην Διάπλαση των Παιδών ένας πραγματικά υπέροχος άνθρωπος που μας έδωσε την ευκαιρία να τον ζήσουμε από κοντά, έστω και για λίγο. Όσοι τον παρακολούθησαν διαβάζουν κάτω από άλλο πρίσμα τα γραπτά του. Η Β. Μάστορη μια θαυμάσια νέα γυναίκα βρέθηκε σε πραγματικά δύσκολη θέση γιατί δεν πίστευε ότι στο ακροατήριό της θα υπήρχαν και παιδιά. Η εισήγησή της απευθυνόταν καθαρά στους εκπαιδευτικούς - όντας και η ίδια εκπαιδευτικός. Προσπάθησε να μας

παρουσιάσει έναν νέο τρόπο γραφής, τη δημιουργική γραφή. Μια γραφή που βασίζεται κυρίως στη φαντασία των παιδιών με ρίζες στη Γραμματική της φαντασίας και τις Ασκήσεις φαντασίας του Ιταλού σύγχρονου παραμυθά GIANNI PODARI, και σ' όλα όσα μπορούμε να εκμαιεύσουμε απ' αυτή.

Η Κ. Σίνου, η ταλαντούχα συγγραφέας τόσων γνωστών παιδικών βιβλίων, αναφέρθηκε στα παιδικά περιοδικά κάνοντας και μια μικρή αναδρομή στο παρελθόν. Ξεκινώντας από τη Διάπλαση των Παιδών απ' όπου ξεκίνησε να γράφει και η ίδια, φτάνοντας μέχρι τις μέρες μας με το περιοδικό "Ρόδι" που εκδίδει το ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη και τη "Συνεργασία" που εκδίδει η ΠΑΣΕΓΕΣ κ.λ.π. Αναφερόμενη στους γονείς τόνισε ότι οι ίδιοι μπορούν να εμψυχήσουν την αγάπη για το σωστό βιβλίο και την ανάγνωση ακόμα και την επιλογή και συνδρομή σε σωστά παιδικά περιοδικά.

Με την εκδήλωση αυτή έκλεισε ο πρώτος κύκλος θα λέγαμε του Προγράμματος που περιελάμβανε εκδηλώσεις γι' τα παιδιά, τους γονείς, τους εκπαιδευτικούς. Ένας νέος κύκλος αρχίζει με εκδηλώσεις πιά στους χώρους των παιδιών όπως είναι ο χώρος της τάξης, του σχολείου. Τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1995 πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις μέσα στα ίδια τα δημοτικά σχολεία της Βέροιας. Οι εκδηλώσεις περιελάμβαναν: κινητή έκθεση βιβλίων από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη. Αναγνώσεις, αφηγήσεις και δραματοποιήσεις κειμένων από τα μέλη της "ΕΚΦΡΑΣΗΣ" της ερασιτεχνικής θεατρικής ομάδας του ΔΗΠΕΘΕ Ντίνας Παντούλη, Μίνας Συροπούλου και Γιάννας Κοντοτάσιου με συνοδεία μουσικής (κιθάρας) από το δάσκαλο μουσικής Δημήτρη Σωτηρίου. Ακόμα στην εκδήλωση διαβάστηκαν κείμενα από τους: Αίσωπο, Νικήφ. Βρεττάκο, Α. Τσέχωφ και Ο. Ουάιλντ. Σε συνεργασία με τα παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα παίχτηκαν παιχνίδια φαντασίας. Αφηγήθηκαν τα ίδια τα παιδιά τα κείμενα που άκουσαν και πραγματοποιήθηκαν διαγωνισμοί. Ταυτόχρονα η Δημοτική Βιβλιοθήκη διοργάνωσε διαγωνισμό για την καλύτερη έκθεση στην οποία μπορούν να πάρουν μέρος μαθητές της τετάρτης πέμπτης και έκτης Δημοτικού. Δίνεται έτσι η δυνατότητα στα παιδιά να διαβάσουν ένα μυθιστόρημα και να καταγράψουν τις σκέψεις τους και τις εντυπώσεις τους απ' αυτό. Ένας ακόμα τρόπος ν' αφήσουν την φαντασία τους ελεύθερη και να πετάξουν μ' ένα βιβλίο.

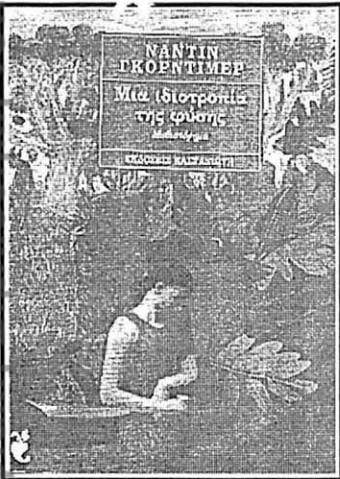
Τέτοιου είδους εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται σε ετήσια βάση στην Ευρώπη θέλουμε και ελπίζουμε να συνεχιστούν και στην Ελλάδα, σε ετήσια βάση πιά. Ελπίζουμε ότι το πρόγραμμα του "Μ' ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΤΑΩ" θ' αποτελέσει την κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία μιας υποδομής, ώστε το μήνυμα για το βιβλίο να φτάσει σ' όλες τις γωνιές της Ελλάδος ακόμα και τις πιο απομακρυσμένες και να δώσει τα κατάλληλα ερεθίσματα ώστε να βρεθούν οι κατάλληλοι τρόποι για την προσέγγιση και τη δημιουργία νέων αναγνωστών διαμέσου των βιβλιοθηκών.

βιβλιοπαρουσιάσεις

Κότσαλου - Πάπαρη Βούλα. Βιβλιοθηκονόμος Δημοτικής Βιβλιοθήκης "Θ. Ζωγιοπούλου".

Γκόνρτιμερ Ναντίν "Μια ιδιοτροπία της φύσης"

(Καστανιώτης)

Ενα αυθόρμητο, λευκό και όμορφο καρίτσι η Χιλέλα... μεταμορφώνεται σε πολιτικά ενεργό στέλεχος, με πρόθεση να επιστρέψει ολόκληρη η αφρικάνικη ήπειρος στην κυριαρχία των αφρικανών. Μια απόλυτα πετυχημένη και πιστευτή ηρωίδα του καιρού μας, δημιουργημένη από την βραβευμένη με νόμπελ λογοτεχνίας Ν. GORDIMER. Το βιβλίο της αυτό θα μπορούσαμε να το διαβάσουμε σαν αλφαβητάρι για να κατανοήσουμε την αφρικάνικη πολιτική. Είναι ένα λαμπρό επίτευγμα από μια καταξιωμένη συγγραφέα που εκτός από την συγγραφική της δραστηριότητα είναι μέλος του Αφρικάνικου Εθνικού Κογκρέσσου, οπαδός της Διεθνούς Ενωσης Συγγραφέων κατά της λογοκρισίας.

Ρόζαμουντ Πίλτσερ "Σεπτέμβρης"

(Ωκεανίδα)

Το νέο βιβλίο της Pilcher "Σεπτέμβρης" ήταν κάτι που περίμεναν με αγωνία οι αναγνώστες της μετά την τεράστια επιτυχία που συνάντησε το "Ψάχνοντας για κοχύλια" ανά τον κόσμο. Ενα βιβλίο πολυπρόσωπο και πλούσιο που ασχολείται με καυτά προβλήματα και εμπειρίες της ζωής. Το βιβλίο ξεκινάει τον Μάη και συνεχίζεται μέχρι τον Σεπτέμβρη. Μέσα σ' αυτούς τους μήνες μας δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουμε τους ήρωές της. Ο Σεπτέμβρης μήνας εξαιρετικός για τους Σκωτσέζους, μια ανάσα χαράς, ξεγνοιασιάς. Ο μήνας με τα ξέφρενα πάρτυ, τους χορούς. Γάμοι αποφασίζονται, γάμοι διαλύονται, καρδιές ραγίζουν, χαρές αρχίζουν και το πεπρωμένο συχνά να σπρώχνει την αναπόφευκτη μοίρα.

Τα βιβλία που παρουσιάζονται μπορείτε να τα βρείτε στη ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ "Θ. ΖΩΓΙΟΠΟΥΛΟΥ".

Ξανθούλης Γιάννης "Η Δεύτερα των αθών"

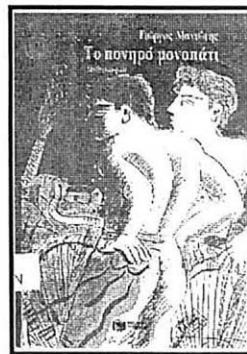
(Καστανιώτης)

Απίθανες καταστάσεις ξεπροβάλλουν σελίδα την σελίδα. Καλοκαίρι και σαββατόβραδο στην Ομόνοια. Στην εφημερίδα ένας φόνος ερωτικού πάθους ανοιχτός σε κάθε ερμηνεία. Η μνήμη που ανασύρει τον θάνατο ενός άλλου γνώριμου προσώπου σηματοδοτεί ένα φλάσμπάκ σε πρόσωπα και καταστάσεις της νεανικής ζωής ενός μεσήλικα καθηγητή. Η οικογένεια, ο έρωτας, οι φίλοι. Περιγραφές που αγγίζουν τα όρια του φανταστικού, γραμμένες με το καυστικό χιούμορ του συγγραφέα. Η νοσταλγία για την χαμένη μας αθώτητα και η προσπάθεια για μια νέα αρχή.

Μανιώτης Γιώργος "Το πονηρό μονοπάτι"

(Πατάκης)

Σύμμαχος όλων των κακοποιμένων παιδιών εμφανίζεται ο Γ. Μανιώτης, στα οποία αφιερώνει και το τελευταίο του μυθιστόρημα. Με σκληρή γλώσσα μας μιλάει για τους δρόμους που ανοίγονται μπροστά τους, τα ψυχικά τους τραύματα, τα συναισθήματά τους. Αντιμετωπίζοντας με ψυχραιμία το υλικό του αποφεύγει το μελό και καταφέρνει να δώσει μια συγκινητική και λογοτεχνική αναφορά του θέματος. Δείχνει να τον ενδιαφέρουν περισσότερο οι χαρακτήρες που σκιαγραφεί παρά το τι θα πεί διαμέσου αυτών.

Γκιώνης Δημήτρης "Τώρα θα δείς"

(Καστανιώτης)

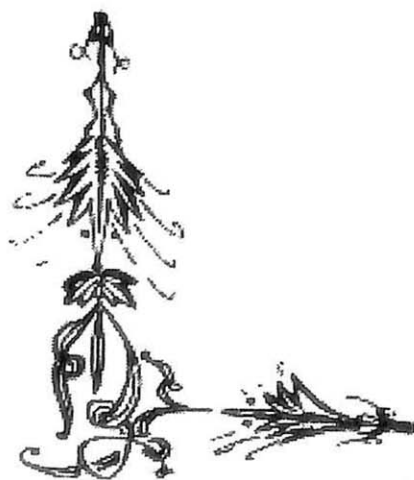
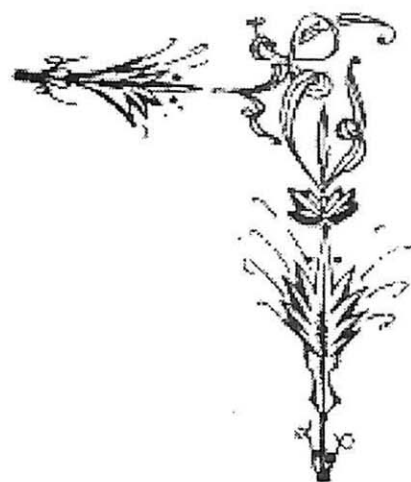

Αρχές του '50 σ' ένα μικρό χωριό της ελληνικής επαρχίας. Θα μπορούσε να είναι οποιοδήποτε ελληνικό χωριό. Ο Εμφύλιος έχει τελειώσει αλλά η βία εξακολουθεί να κυριαρχεί σε μια κοινωνία που η ράβδος είναι το αποτελεσματικότερο μέσο επιβολής των ισχυρών προς τους αδύνατους - μεγάλους και μικρούς. Μια σειρά από εικόνες της σκληρής εκείνης εποχής όπως τις βλέπουν τα μάτια ενός δωδεκάχρονου παιδιού. Ενός παιδιού που δεν του λείπει η τρυφερότητα και το χιούμορ.

ΠΡΟΤΡΑΜΜΑ
ΕΚΔΑΛΕΞΕΝ
ΔΡΑΙΣΚΡΩΟΓΚΕΝ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΙ - ΜΑΡΤΙΟΙ

1995

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Σάββατο 4

8.30 μ.μ.

ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΕΠΙΔΕΙΞΕΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΟΡΩΝ ΔΕΤΟΠΟΚΑ Γενική είσοδος 500 δρχ.

Δευτέρα 6

8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "ΜΙΑ ΚΑΡΔΙΑ ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ" του ΚΛΩΝΤ ΣΩΤΕ Γενική είσοδος 500 δρχ.

Τετάρτη 8

8.30 μ.μ.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ "Η Χημεία του Μυστικισμού και οι Επιδράσεις στην Υγεία" Συνεργασία ΔΕΤΟΠΟΚΑ, ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ, ΕΛΜΕ, ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ, ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Σάββατο 11

8.30 μ.μ.

ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΚΙΘΑΡΑΣ με τον ΓΙΑΝΝΗ ΠΕΤΡΙΔΗ Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Δευτέρα 13

8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "ΜΠΟΕΜΙΚΗ ΖΩΗ" του ΑΚΙ ΚΑΟΥΡΙΣΜΑΚΙ Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Τετάρτη 15

8.30 μ.μ.

ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ με την Ορχήστρα της ΕΤ3 Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Σάββατο 18

8.30 μ.μ.

Β' ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ Ρεσιτάλ Πιάνου με τον George KANEV Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Κυριακή 19

8.30 μ.μ.

Β' ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ Ρεσιτάλ Πιάνου με τον VARANIANI LATSLO Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Δευτέρα 20

8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "ΝΥΧΤΑ ΠΡΕΜΙΕΡΑΣ" του Τζων Κασσαβέτη Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Τετάρτη 22

8.30 μ.μ.

ΕΚΔΗΛΩΣΗ για τα ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ. "ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ". Συνεργασία ΔΕΤΟΠΟΚΑ, ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ, ΕΛΜΕ, ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ, ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΔΑΣΚΑΛΩΝ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Παρασκευή 24

8.30 μ.μ.

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ απο την Ερασιτεχνική Ομάδα του ΔΗΠΕΘΕ "ΕΚΦΡΑΣΗ" "ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΕΙΔΑΡΟΤΡΥΠΑ" Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Σάββατο 25

8.30 μ.μ.

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ από την Ερασιτεχνική Ομάδα του ΔΗΠΕΘΕ "ΕΚΦΡΑΣΗ" "ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΛΕΙΔΑΡΟΤΡΥΠΑ" Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Κυριακή 26

8.30 μ.μ.

Β' ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ Ρεσιτάλ Πιάνου με την ΔΟΜΝΑ ΕΥΝΟΥΧΙΔΟΥ Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Δευτέρα 27

8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "ΛΕΟΛΟ" του Ζαν Κλωντ Λωζόν Γενική Είσοδος 500 δρχ.

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Τετάρτη 1

8.30 μ.μ.

Θεατρική Παράσταση με την υποστήριξη του Ιατρικού Συλλόγου

Παρασκευή 10

8.30 μ.μ.

Θεατρική Παράσταση απο την Εταιρεία φίλων Θέατρου ΔΙΟΝΥΣΟΣ

ΜΑΡΤΙΟΣ

Παρασκευή 3
8.30 μ.μ.

ΡΕΣΙΤΑΛ ΚΙΘΑΡΑΣ με την ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΟΤΖΙΑ Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Τετάρτη 8
8.30 μ.μ.

Β' ΔΙΕΘΝΗΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ. Ρεσιτάλ Πιάνου με τον ROPERTO SZIDON. Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Σάββατο 11
8.30 μ.μ.

Γ' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΟΡΟΥ Το πλήρες πρόγραμμα θα ανακοινωθεί εντός του Φεβρουαρίου.

Κυριακή 12
8.30 μ.μ.

Γ' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΟΡΟΥ Το πλήρες κείμενο θα ανακοινωθεί εντός του Φεβρουαρίου

Δευτέρα 13
8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "Ερωτικές ιστορίες καθημερινής τρέλλας" Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Τετάρτη 15
8.30 μ.μ.

"Ναρκωτικά & Κοινωνία - Λαβύρινθος χωρίς διέξοδο" Συνεργασία ΔΕΤΟΠΟΚΑ, Δικηγορικός Σύλλογος, ΕΛΜΕ, Ιατρικός Σύλλογος, Σύλλογος Δασκάλων - Νηπιαγωγών

Σάββατο 18
8.30 μ.μ.

Γ' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΟΡΟΥ Το πλήρες πρόγραμμα θα ανακοινωθεί εντός του Φεβρουαρίου

Κυριακή 19
8.30 μ.μ.

Γ' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΧΟΡΟΥ Το πλήρες πρόγραμμα θα ανακοινωθεί εντός του Φεβρουαρίου

Δευτέρα 20
8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "Νύχτες με πανσέληνο" Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Κυριακή 26
8.30 μ.μ.

ΡΕΣΙΤΑΛ ΠΙΑΝΟΥ με την ΠΟΠΗ ΦΙΡΤΙΝΙΔΟΥ Γενική Είσοδος 500 δρχ.

Δευτέρα 27
8.30 μ.μ.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ "Ο εραστής της Κομμώτριας" του Πατρίς Λεκοντ Γενική Είσοδος 500 δρχ.

ΦΙΛΟΞΕΝΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Τετάρτη 1
8.30 μ.μ.

ΣΥΝΑΥΛΙΑ ΧΟΡΩΔΙΑΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΡΟΣΚΟΠΩΝ

Γ' ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

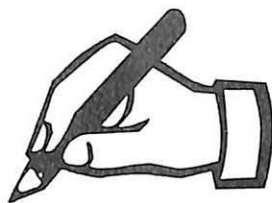
ΜΑΡΤΙΟΣ
ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Τετάρτη 22/3, Παρασκευή 24/3, Τετάρτη 29/3, Παρασκευή 31/3.
Τρίτη 4/4, Πέμπτη 6/4.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Σάββατο 18/2 -
Κυριακή 5/3

Εκθεση του Ινστιτούτου ΓΚΑΙΤΕ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ - ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ - ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

★ Στο κείμενο του κ. Γ. Κ. Μύαρη τευχ. 8: σελ. 11, στήλη α', σειρά 32: "του 1797, 10 χρόνια από την εξέγερση των Ελλήνων..." σελ. 11, στήλη β', σειρά 54: απάλειψη της λέξης "Κοζανίτης".

★ Για ακόμη μια φορά η *Συντακτική επιτροπή* ευχαριστεί τους αρθρογράφους που ζητούν να συμμετέχουν στην ύλη του περιοδικού. Ζητά συγγνώμη απ' όσους δεν συμπεριλήφθηκαν στο συγκεκριμένο τεύχος. Ο αριθμός των σελίδων του περιοδικού δεν επέτρεψε να δημοσιευθούν όλα τα άρθρα που δόθηκαν. Θα συμπεριληφθούν οπωσδήποτε σε επόμενη έκδοση.

★ Στο αφιέρωμα "Λαϊκή Αρχιτεκτονική της Βέροιας" δημοσιεύτηκαν πολλές φωτογραφίες σπιτιών που δεν υπάρχουν πιά. Στόχος μας είναι να λειτουργήσουν οι μνήμες των παλιότερων και να γνωρίσουν οι νεότεροι.

Μελισσα

33 χρόνια κοντά σας

ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗ ΩΡΑ
ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΑΣ
ΣΑΛΟΝΙ
ΝΥΦΙΚΩΝ ΒΑΠΤΙΣΤΙΚΩΝ

Νυφικά
εισαγωγής

Μεγάλες
εκπλήξεις
στις τιμές μας

ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ 149 ΒΕΡΟΙΑ ΤΗΛ. 63505-60750

ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

ΤΩΡΑ ΜΕ ΥΠΟΓΡΑΦΗ!

**Κουρτίνες - υφάσματα επιπλώσεων
ΕΛΛΗΝΙΚΑ Κ' ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ**

Χαλιά: χειροποίητα - Ανατολής, μάλλινα και ακρυλικά.
Μοκέτες όλων των εργοστασίων αμερικάνικων και ευρωπαϊκών

Π Ρ Ο Σ Ο Χ Η !!!

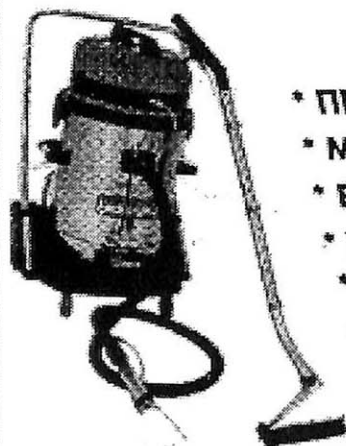
Τώρα αναλαμβάνουμε και την φροντίδα των χαλιών σας και μετά την αγορά σας!
Καθαρισμός - φύλαξη μοκετών και χαλιών, με τα πιο σύγχρονα
μηχανήματα και με τη γνωστή πείρα - εγγύηση

ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΙΔΗΣ

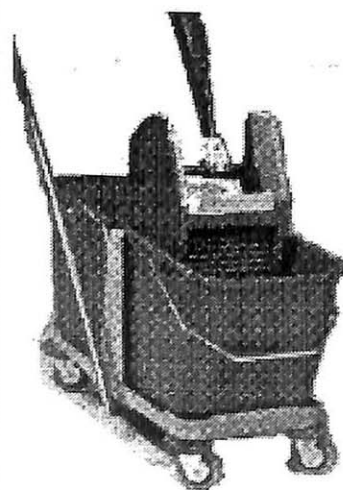
Τσούπελη 4 ΒΕΡΟΙΑ - Τηλ.: (0331) 26319 - 72190

ΖΗΤΑ ΚΑΠΑ PROFESSIONAL

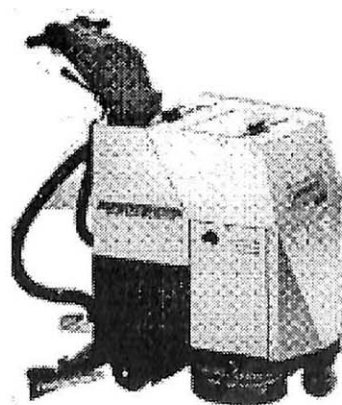
Επαγγελματικά Συστήματα Καθαρισμού

- * ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΙΚΕΣ ΜΗΧΑΝΕΣ ΠΛΥΣΕΩΣ - ΣΤΕΓΝΩΣΕΩΣ ΔΑΠΕΔΩΝ
- * ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ ΠΛΥΣΕΩΣ ΧΑΛΙΩΝ - ΜΟΚΕΤΩΝ
- * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΟΥΠΕΣ ΑΝΑΡΡΟΦΗΣΗΣ
- * ΧΗΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ - ΑΠΟΡΡΥΠΑΝΤΙΚΑ
- * ΧΑΡΤΙΚΑ
- * ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΥ
- * ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΣΚΕΥΕΣ W.C.

ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΙ:
ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ
ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΩΝ
ΚΑΦΕΤΕΡΙΑΣ
CLUB
ΤΑΒΕΡΝΑΣ
FAST FOOD
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ - ΛΑΖΑΡΟΣ ΖΕΥΓΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΕΝΙΚΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΙ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ 5 ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΒΕΡΟΙΑ, ΤΗΛ. (0331) 71419 - 20034 - 27703

ΠΡΑΤΗΡΙΟ ΒΙΟΤΕΧΝΙΑΣ

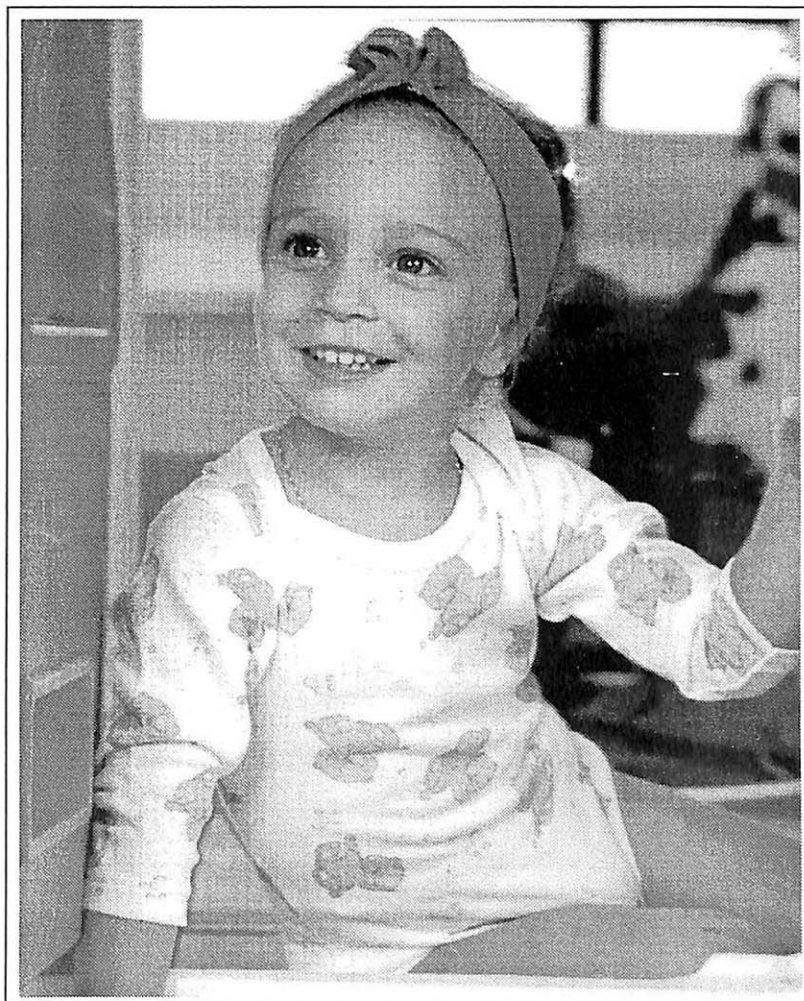
ΦΙΛΙΠΠΟΥ 27 - ΒΕΡΟΙΑ

ΔΙΠΛΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΓΟΡΑ
ΤΗΛ. 25.303

Π Ρ Ο Σ Ο Χ Η ! ! !
ΜΟΝΑΔΙΚΕΣ ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ

Κ
Α
Ι

Π
Ο
Λ
Λ
Ε
Σ

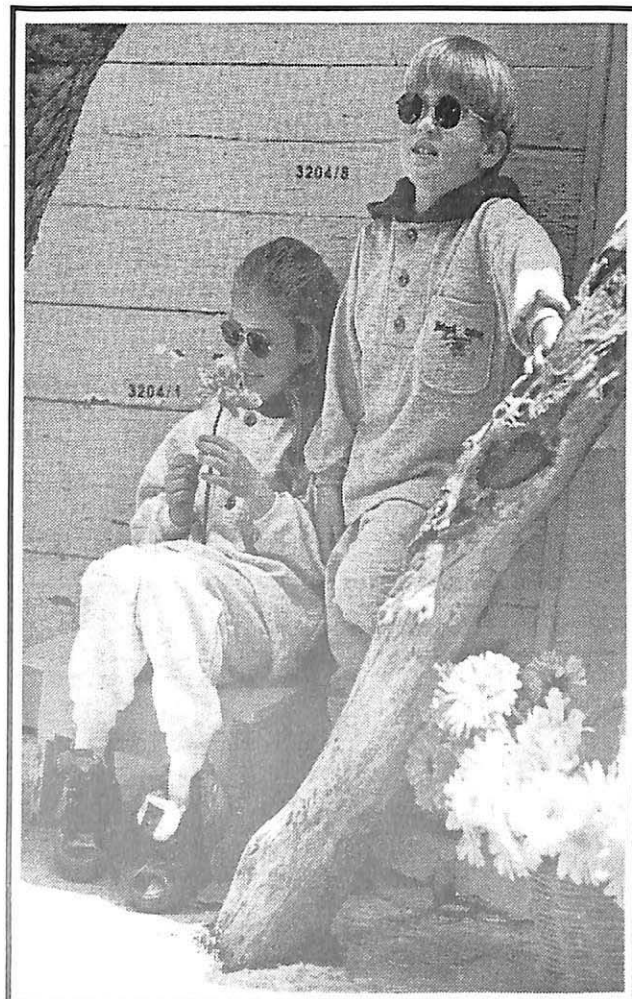

Ε
Κ
Π
Λ
Η
Ξ
Ε
Ι
Σ

Όλα τα είδη είναι ΔΙΚΗΣ ΜΑΣ
παραγωγής με ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ προδιαγραφές

ΕΛΑΤΕ ΟΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΤΕ
τα υπέροχα μπλουζάκια
ΤΗΣ ΛΑΜΨΗΣ

Ενκα

Πρωτοπορεί

και στο

ΠΑΙΔΙΚΟ
ΝΤΥΣΙΜΟ

ΕΚΠΤΩΣΕΙΣ ΕΩΣ ΚΑΙ 50%

Για το γούστο και το συμφέρον σας